



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑΤΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ - ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

(Δ.Π.Μ.Σ) ΣΤΙΣ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΜΙΚΡΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ STATUS: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ
ΙΣΡΑΗΛ**

ΘΩΜΑΣ ΚΑΣΙΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΡΕΒΕΚΚΑ ΠΑΙΔΗ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2020

ΣΥΝΟΨΗ

Το παρόν πόνημα αποτελεί μία μελέτη της αναζήτησης status των μικρών κρατών, δίνοντας έμφαση στο παράδειγμα του Ισραήλ. Η στρατηγική των μικρών κρατών προσανατολίζεται στην εξασφάλιση της επιβιώσής τους στο διεθνές σύστημα μέσω της ευέλικτης αξιοποίησης των δυνατοτήτων τους. Συγκεκριμένα το Ισραήλ, παρά το μικρό του μέγεθος και την ευαίσθητη γεωπολιτικά θέση του, κατάφερε να ενισχύσει τη διεθνή του θέση και εικόνα αξιοποιώντας ιδιαίτερα επιτυχώς τον τομέα της τεχνολογίας, σε συνεργασία πολλές φορές με την αμυντική βιομηχανία. Η ανάλυση στηρίζεται σε τρεις άξονες: παρουσίαση της αναζήτησης status των μικρών δυνάμεων, ανάλυση των ιδιαιτεροτήτων του κράτους του Ισραήλ και μελέτη της αξιοποίησης της τεχνολογίας και των start-up επιχειρήσεων στο Ισραήλ. Μέσα από τη συγκεκριμένη ανάλυση θα εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για τη χώρα μας.

Λέξεις κλειδιά : μικρά κράτη, status, Ισραήλ, start-up, επιχειρήσεις

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Θωμάς Κασιγεωργόπουλος

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΜΙΚΡΑ ΚΡΑΤΗ	10
1.1 Η έννοια του μικρού κράτους	10
1.2 «Έξυπνα κράτη»-καινοτόμα-επιχειρηματικά κράτη	11
1.3 Η εξωτερική πολιτική των μικρών κρατών	15
1.4 Ιεραρχία και status	19
1.5 Παραδείγματα αναζήτησης status μικρών κρατών	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΙΣΡΑΗΛ	44
2.1 Γενική παρουσίαση	44
2.2 Εξωτερική πολιτική	46
2.3 Ασφάλεια και Άμυνα	49
2.4 Κοινωνικές σχέσεις	52
2.5 Συμπεράσματα από την παρουσίαση του κράτους του Ισραήλ	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ ΩΣ START-UP NATION	54
3.1 Εισαγωγή	54
3.2 Κυβερνητικές πολιτικές και πρωτοβουλίες	57
3.3 Συστατικά επιτυχίας στην περίπτωση του Ισραήλ	73
3.4 Συμπεράσματα από την εμπειρία του Ισραήλ ως «start-up nation»	75
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	78
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	84
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	86

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Το Πλαίσιο Καινοτόμου Στρατηγικής Των Μικρών Κρατών	15
Εικόνα 2: Πολυεθνικές εταιρίες R&D στο Ισραήλ	56
Εικόνα 3: The Global Competitiveness Report (Ισραήλ)	63
Εικόνα 4: The Global Innovation Report (Ισραήλ)	64

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΕΝΙΚΑ

Η περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου παρουσίαζε ανέκαθεν ιδιαίτερο γεωπολιτικό ενδιαφέρον, εφόσον αποτελούσε και αποτελεί συχνά θέατρο πολεμικών επιχειρήσεων αλλά και πεδίο συγκρούσεων των μεγάλων δυνάμεων. Το κράτος του Ισραήλ αποτελεί ένα μικρό κράτος της περιοχής, το οποίο, όμως, έχει κατορθώσει να αφήσει το στίγμα του, όχι μόνο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής αλλά σε ευρύτερη κλίμακα. Το Ισραήλ τα τελευταία χρόνια, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην καινοτομία και την επιχειρηματικότητα έχει αναδειχθεί διεθνώς ως ένα «start-up nation», κάτι το οποίο παρατηρείται έντονα τα τελευταία χρόνια. Επομένως, η μελέτη της αναζήτησης status του κράτους του Ισραήλ διέρχεται, αναπόφευκτα, μέσω της ανάλυσης του οικοσυστήματος καινοτομίας του και της σύνδεσής του με τις Ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις (ISA-Israel Armed Forces).

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη της αναζήτησης status των μικρών κρατών μέσα από χαρακτηριστικά παραδείγματα μικρών κρατών, όπως και μέσω της ανάλυσης του Ισραήλ ως ένα καινοτόμο κράτος, το οποίο πρωτοπορεί στον τομέα της τεχνολογίας μέσω των start-up επιχειρήσεων.

ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Για την ολοκληρωμένη ανάλυση του θέματος η εργασία χωρίζεται σε τρία κεφάλαια: Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του μικρού κράτους, της ισχύος και της αναζήτησης status των μικρών κρατών. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα παραδείγματα των στρατηγικών που ακολουθούν η Νορβηγία, η Εσθονία και η Κύπρος. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια γενική παρουσίαση του κράτους του Ισραήλ και των καινοτόμων εφαρμογών, κυρίως στο χώρο των Ισραηλινών ένοπλων δυνάμεων και των εξοπλισμών του. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η πορεία της ανάπτυξης του Ισραήλ ως «start-up nation», μέσω των συνεχόμενων προσπαθειών βελτίωσης της καινοτομίας, της επιχειρηματικότητας και της εκπαίδευσης.

ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ

Τα στοιχεία που παρέχονται για τις Ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις και τους εξοπλισμούς του κράτους του Ισραήλ προέρχονται από ανοιχτές πηγές, εφόσον δεν υπάρχει η δυνατότητα αποδέσμευσης περισσότερων απόρρητων πληροφοριών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΜΙΚΡΑ ΚΡΑΤΗ

1.1 Η έννοια του μικρού κράτους

Ο ορισμός του μικρού κράτους έχει αποδοθεί με διάφορους τρόπους, με κεντρικό στοιχείο στους περισσότερους από αυτούς την έλλειψη πόρων και δυνατοτήτων, οι οποίοι καθορίζουν την ισχύ και την επιρροή ενός κράτους. Οι κυριότερες μεταβλητές αφορούν το μέγεθος του πληθυσμού, με τους περισσότερους ακαδημαϊκούς να θεωρούν μικρά κράτη αυτά που έχουν λιγότερα από 10 ή 15 εκατομμύρια κατοίκους. Αναγνωρίζοντας ότι οι προαναφερθέντες παράγοντες είναι σημαντικοί στην έννοια του μικρού κράτους, στις σύγχρονες μελέτες θεωρούνται παρωχημένοι, εφόσον στο σύγχρονο διεθνές σύστημα έχουν υπεισέλθει και άλλοι καθοριστικοί παράγοντες ισχύος, εκτός από τους προαναφερθέντες. Επομένως, διάφοροι πολυπαραγοντικοί ορισμοί έχουν προταθεί ώστε να συμπεριληφθεί μια ευρύτερη ποικιλία παραγόντων που σχετίζονται με τον προσδιορισμό του μεγέθους στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Ο Thorhallsson¹ προτείνει ένα πλαίσιο μεγέθους (πληθυσμός και επικράτεια), μέγεθος της κυριαρχίας (έλεγχος εσωτερικών υποθέσεων και αναγνώριση), πολιτικό μέγεθος (στρατιωτικές και διοικητικές δυνατότητες, εγχώρια συνοχή και συναίνεση εξωτερικής πολιτικής), οικονομικό μέγεθος (ΑΕΠ, μέγεθος αγοράς και ανάπτυξη), αντιληπτικό μέγεθος (δηλαδή πώς ένα κράτος γίνεται αντιληπτό από εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες), και το μέγεθος προτίμησης (οι ιδέες, οι φιλοδοξίες και οι προτεραιότητες των εσωτερικών ελίτ σχετικά με το ρόλο τους στο διεθνές σύστημα).

Άλλοι μελετητές θεωρούν ότι το μέγεθος είναι μια σχετική έννοια, με τα μικρά κράτη να είναι απλώς πολύ κατώτερα από τα μεγάλα κράτη ή αρκετά κατώτερα από τα μεσαία κράτη, όσον αφορά την επιρροή τους (Handel, 1981) τα οποία αγωνίζονται να επηρεάσουν το διεθνές σύστημα (Keohane, 1969, Rothstein, 1968). Επιπλέον, ένα κράτος με μεγαλύτερο μέγεθος πληθυσμού μπορεί να περιβάλλεται από ένα ή περισσότερα μεγάλα κράτη, γεγονός που το καθιστά σχετικά μικρό και δίνοντάς του περιορισμένο χώρο δράσης στην περιοχή του. Ένα κράτος με πληθυσμό κάτω των 10 ή 15 εκατομμυρίων

¹ Thorhallsson, Baldur & Wivel, Anders. (2006). Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know

μπορεί, επίσης, να έχει κάποια μοναδικά χαρακτηριστικά και δυνατότητες τα οποία μεγεθύνουν την επιρροή του, για παράδειγμα η στρατηγικής σημασίας γεωγραφική θέση (όπως η Κύπρος) ή οι πλουτοπαραγωγικές του πηγές (όπως το Κατάρ), τα οποία αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα και τους περιορισμούς που αντιμετωπίζουν τα μικρά κράτη. Η αναδρομή στη διεθνή ιστορία ενισχύει την πεποίθηση ότι ο ορισμός του μικρού κράτους είναι υποκειμενικός και σχετικός, καθώς οι κρατικές μονάδες στο παρελθόν ήταν πολύ πιο διαφοροποιημένες και κατακερματισμένες, με διαφορετικές πηγές κρατικής εξουσίας και με πολύ χαμηλότερους πληθυσμιακούς αριθμούς.

Αυτό όμως που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι η ανάλυση των εξωτερικών πολιτικών και της αναζήτησης status των μικρών κρατών απαιτεί την προηγούμενη μελέτη των εγγενών μειονεκτημάτων τους. Τα μικρά κράτη έχουν λιγότερη συνολική διαρθρωτική ισχύ (το συνολικό ποσό πόρων και δυνατοτήτων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν) από ότι τα μεγάλα κράτη. Τα περισσότερα έχουν μικρότερη στρατιωτική ισχύ (εκτός από κάποια συγκεκριμένα, όπως για παράδειγμα το Ισραήλ και η Σιγκαπούρη), λόγω των περιορισμών που απορρέουν από το μικρό πληθυσμό και την περιορισμένη οικονομία τους. Μπορούν, επίσης, να κινητοποιήσουν μικρότερες δυνάμεις, όπως να κάνουν λιγότερες επενδύσεις στην Έρευνα & Ανάπτυξη (Research & Development) της στρατιωτικής τεχνολογίας και να διατηρήσουν στρατιωτικές επιχειρήσεις για μικρότερα χρονικά διαστήματα. Η αδυναμία τους στο στρατιωτικό τομέα², σε συνδυασμό με την έλλειψη προστασίας κατά των απειλών, αφήνει τα μικρά κράτη ευάλωτα στις εξωτερικές απειλές. Τα μικρά κράτη, επίσης, δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν μεγάλες διπλωματικές αποστολές, κάτι το οποίο περιορίζει την ευελιξία στη χρήση του ανθρώπινου δυναμικού, το οποίο είναι απαραίτητο για τη συμμετοχή σε διαπραγματεύσεις και τη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής.

1.2 «Έξυπνα κράτη»-καινοτόμα κράτη-επιχειρηματικά κράτη

Η έννοια του «έξυπνου κράτους»

² Thorhallsson, Baldur. (2006). The Size of States in the European Union: Theoretical and Conceptual Perspectives. Journal of European Integration. 28. 7-31. 10.1080/07036330500480490.

Ο Nye αναφέρθηκε στην «έξυπνη δύναμη» (smart power)³ ως το συνδυασμό στρατηγικών σκληρής (hard power) και ήπιας ισχύος (soft power). Είναι μία προσέγγιση η οποία υπογραμμίζει την αναγκαιότητα μιας ισχυρής στρατιωτικής δύναμης ενός κράτους με συνδυασμό της με συμμαχίες και με τη συμμετοχή σε οργανισμούς με στόχο την επέκταση της επιρροής ενός κράτους. Ειδικά για τα μικρά κράτη η «έξυπνη δύναμη» συνδέεται με την ικανότητα προσαρμογής και επιρροής τους, χωρίς όμως να έχουν τις υποχρεώσεις των μεγάλων δυνάμεων απέναντι στο διεθνές σύστημα⁴, εστιάζοντας στα στάδια και τις προϋποθέσεις της στρατηγικής τους. Απώτερος σκοπός είναι η μεγιστοποίηση της επιρροής τους,⁵ δεδομένου των περιορισμών που απορρέουν από το μικρό μέγεθος του. Επομένως, τα «μικρά αλλά έξυπνα κράτη» χρησιμοποιούν αποτελεσματικά τα μέσα που διαθέτουν για την πραγματοποίηση συγκεκριμένων στόχων, οι οποίοι είναι η ενίσχυση της θέσης τους, η διαφύλαξη των συμφερόντων τους και η μεγιστοποίηση της επιρροής τους.⁶

Βεβαίως, σε ένα τέτοιο περιβάλλον, τα «μικρά αλλά έξυπνα κράτη» λαμβάνουν υπόψιν τους το συσχετισμό δυνάμεων στο διεθνές σύστημα και θεωρούν το μικρό μέγεθός τους ως ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο, εφόσον καταστρώνουν ευέλικτες στρατηγικές. Το μικρό τους μέγεθος μπορεί να χαρακτηριστεί και ως πλεονέκτημα, σε κάποιες περιπτώσεις, εφόσον δεν προκαλούν δίλημμα ασφαλείας σε άλλα ισχυρότερα κράτη. Επιπλέον, ένα «έξυπνο κράτος» μπορεί να καταφύγει στη χρήση καινοτόμων στρατηγικών στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον, με καινοτόμες στρατηγικές που συνδυάζουν νέες ιδέες, νέες πολιτικές, νέες συμμαχίες σε νέους τομείς δράσεις, ώστε να μεγιστοποιήσει την επιρροή του. Για να το πετύχει αυτό εκμεταλλεύεται τις διεθνείς συγκυρίες (για παράδειγμα την αντιπαλότητα μεταξύ δύο μεγάλων δυνάμεων), τη γεωγραφική του θέση (όπως το Ισραήλ)

³ Nye, Jr., J. S. (2008), *The Powers to Lead*, Oxford: Oxford University Press.

⁴ Joenniemi, P. (1998), 'From small to smart: reflections on the concept of small states,' *Irish Studies in International Affairs*, vol. 9, pp. 61–62.

⁵ Grøn, C. H. & Wivel, A. (2011), 'Maximizing influence in the European Union after the Lisbon Treaty: from small state policy to smart state strategy,' *Journal of European Integration*, vol. 33, no. 5, pp. 523–539

⁶ Pedi, Rebecca & Sarri, Katerina. (2019). From the 'Small but Smart State' to the 'Small and Entrepreneurial State': Introducing a Framework for Effective Small State Strategies within the EU and Beyond. *Baltic Journal of European Studies*. 9. 3-19. 10.1515/bjes-2019-0001.

ή τη συμμετοχή σε διεθνείς θεσμούς και οργανισμούς (όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση).

Η συμμετοχή σε διεθνείς θεσμούς και οργανισμούς επιτρέπει στα μικρά κράτη να δημιουργήσουν ένα νέο πεδίο δράσης, όπως το παράδειγμα της Εσθονίας: μέσω της συμμετοχής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατάφερε να προωθήσει την εικόνα της ως ένα πρωτοπόρο κράτος στην κυβερνοασφάλεια και την κυβερνοάμυνα και να τονίσει τη σημασία του ζητήματος απέναντι στις σύγχρονες απειλές. Υπό αυτή την έννοια, τα μικρά κράτη προσπαθούν να επιτύχουν συγκεκριμένες μικρές αλλαγές πολιτικής των θεσμών και οργανισμών, οι οποίες εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους και τις οποίες δεν έχουν τη δυνατότητα να επιτύχουν μόνοι τους. Για την επίτευξη των αλλαγών αυτών προϋπόθεση αποτελεί η εξυπηρέτηση των συμφερόντων και άλλων κρατών, τα οποία θα υποστηρίξουν τις συγκεκριμένες πολιτικές. Στην περίπτωση της Εσθονίας η αλλαγή της Ευρωπαϊκής πολιτικής για την κυβερνοάμυνα και κυβερνοασφάλεια εξυπηρέτησε την ενίσχυση των συστημάτων κυβερνοάμυνας και των μεγάλων κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι σε πιθανές επιθέσεις (για παράδειγμα της Ρωσίας).

Τα «μικρά αλλά έξυπνα κράτη» είναι τα κράτη τα οποία διαθέτουν χαρακτηριστικά όπως η δημιουργικότητα, η ευελιξία, η καινοτομία, τα οποία κάνουν αποτελεσματική χρήση των περιορισμένων πόρων που διαθέτουν, εκμεταλλεύονται διεθνείς συγκυρίες και δημιουργούν συμμαχίες. Μέσα από αυτές προωθούν πολιτικές και αλλαγές οι οποίες προσφέρουν πλεονεκτήματα σε αυτά αλλά και σε άλλα κράτη, τα οποία παρέχουν την απαραίτητη υποστήριξη.

Επιχειρηματικά κράτη

Η επιχειρηματικότητα αναφέρεται στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων και την ενίσχυση των ήδη υπαρχόντων. Η επιχειρηματικότητα στην πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις συνδέεται με την εκμετάλλευση των επιχειρηματικών ευκαιριών με στόχο την αύξηση του πολιτικού κέρδους, η οποία επιτυγχάνεται με τη συνεργασία, δημιουργικότητα και την καινοτομία.⁷ Στη μελέτη των μικρών κρατών και ιδιαίτερα στην ανάλυση της στρατηγικής των «μικρών

⁷ Petridou, E.; Aflaki, I. & Miles, L. (2015), 'Unpacking the theoretical boxes of political entrepreneurship

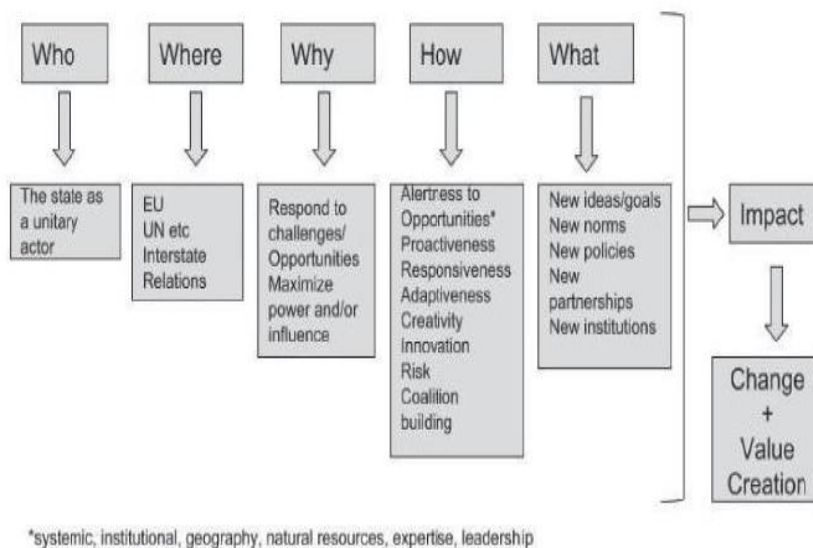
αλλά επιχειρηματικών κρατών» ιδιαίτερη σημασία έχει το πλαίσιο της συγκεκριμένης στρατηγικής⁸ (Εικόνα 1). Έτσι:

- α) Τα μικρά κράτη αναλαμβάνουν επιχειρηματική δράση ώστε να ανταποκριθούν στις προκλήσεις και τον ανταγωνισμό άλλων κρατών.
- β) Ο πυρήνας της επιχειρηματικής δράσης είναι εκμετάλλευση των ευκαιριών σε τοπικό ή διεθνές επίπεδο.
- γ) Τα κράτη εκμεταλλεύονται τις ευκαιρίες και καινοτομούν με την εισαγωγή νέων ιδεών, πολιτικών και συμμαχιών με στόχο τη μεγιστοποίηση της επιρροής τους.
- δ) Τα μικρά κράτη με αυτό τον τρόπο δημιουργούν υπεραξία πλούτου, ασφάλειας και σταθερότητας, σε τοπικό και διεθνές επίπεδο, μετατρέποντας τις ευκαιρίες σε επιχειρηματικές αλλαγές.
- ε) Τα επιχειρηματικά κράτη είναι δημιουργικά, αναλαμβάνουν ρίσκα και αναλαμβάνουν τις ευθύνες για τις δράσεις και τις πολιτικές τους.
- στ) Η δημιουργία συμμαχιών και η συνεκμετάλλευση πόρων αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της στρατηγικής τους.
- ζ) Τα κράτη τα οποία εξαρτώνται από τους δικούς τους πόρους δρουν ως επιχειρηματικά σε τοπικό και διεθνές επίπεδο, εντός θεσμών και οργανισμών, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση ή τα Ηνωμένα Έθνη.

Σε όλα τα παραπάνω, θα πρέπει να τονιστεί ότι το «επιχειρηματικό κράτος» αναλαμβάνει συγκεκριμένη επιχειρηματική δράση, δρώντας σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον. Το πλαίσιο δράσης του «επιχειρηματικού κράτους» είναι συγκεκριμένο και δεν κινείται σε γενικά πλαίσια όπως η δράση του «μικρού αλλά έξυπνου κράτους», εφόσον εκμεταλλεύεται τους (συνήθως λιγοστούς) πόρους που διαθέτει, ενώ χαρακτηρίζεται από δημιουργικότητα, καινοτομία, ετοιμότητα και διάθεση για αλλαγή. Το πλαίσιο συστηματοποιεί την εκμετάλλευση των ευκαιριών, τη λήψη αποφάσεων και τη δημιουργία υπεραξίας για το κράτος.

Στην παρακάτω εικόνα 1 παρουσιάζεται το πλαίσιο καινοτόμου στρατηγικής των μικρών κρατών:

⁸ Pedi, Revecca & Sarri, Katerina. (2019). From the 'Small but Smart State' to the 'Small and Entrepreneurial State': Introducing a Framework for Effective Small State Strategies within the EU and Beyond. *Baltic Journal of European Studies*. 9. 3-19. 10.1515/bjes-2019-0001.



Εικόνα 1: Το Πλαίσιο Καινοτομίου Στρατηγικής Των Μικρών Κρατών⁹

Το πλαίσιο της στρατηγικής του «επιχειρηματικού κράτους» είναι σημαντικό για την ανάλυση της αναζήτησης status του Ισραήλ, εφόσον μέσω αυτού θα εξηγηθεί η δράση του ως «επιχειρηματικό κράτος» και κυρίως ως «start-up nation».

1.3 Εξωτερική πολιτική των μικρών κρατών

Η εξωτερική πολιτική των μικρών κρατών καθορίζεται από τους περιορισμούς λόγω του μεγέθους τους, με τη συνακόλουθη περιορισμένη δυνατότητα προβολής της ισχύος τους, όπως και από την εντυπωσιακή ανθεκτικότητα τους σε αρκετές περιπτώσεις. Τα μικρά κράτη επηρεάζονται δυσανάλογα στο θέμα της ασφάλειας, επειδή αντιμετωπίζουν μια ιδιαίτερη ανάγκη προστασίας έναντι των μεγαλύτερων και δυνητικά εχθρικών κρατών. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, τα εγγενή μειονεκτήματα των μικρών κρατών και η αντιμετώπισή τους εξαρτώνται από τις εξωτερικές συνθήκες αλλά και από εσωτερικούς παράγοντες. Παρά την αυξανόμενη συμμετοχή τους στη διεθνή πολιτική, το κύριο δίλημμα που αντιμετωπίζουν είναι η αδυναμία τους να προστατευθούν, είτε στρατιωτικά είτε οικονομικά, από τις ισχυρότερες

⁹ Pedi, Revecca & Sarri, Katerina. (2019). From the 'Small but Smart State' to the 'Small and Entrepreneurial State': Introducing a Framework for Effective Small State Strategies within the EU and Beyond. *Baltic Journal of European Studies*. 9. 3-19. 10.1515/bjes-2019-0001.

δυνάμεις. Δεδομένου ότι τα μικρά κράτη λειτουργούν σε ένα τέτοιο περιβάλλον, η πρόκληση του εξωτερικού περιβάλλοντος θεωρείται ότι παίζει καθοριστικό ρόλο στην ικανότητα ελιγμών των μικρών κρατών.

Η έμφαση στα μειονεκτήματα στον πολιτικό, στρατιωτικό και οικονομικό τομέα δημιουργεί συγκεκριμένες προσδοκίες για το είδος άσκησης της εξωτερικής πολιτικής από μέρους των μικρών κρατών. Τα μικρά κράτη θεωρούνται γενικά αμυντικογενή, ενώ ενδιαφέρονται να διατηρήσουν ένα χαμηλό προφίλ και μία ροπή προς τους διεθνείς θεσμούς και το διεθνές δίκαιο για την επίτευξη των στόχων τους.¹⁰ Επιπλέον, σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία, τα μικρά κράτη είναι σε μεγαλύτερο βαθμό ευάλωτα σε εξωγενείς επιδράσεις (π.χ. από τις διεθνείς αγορές και εξελίξεις στο διεθνές εμπόριο πάνω στο οποίο έχουν μικρή επιρροή). Έτσι, οι εξωτερικοί παράγοντες περιορίζουν δραστικά το περιθώριο επιλογών των μικρών κρατών. Ωστόσο, σε έναν κόσμο όπου τα μικρά κράτη έχουν αρχίσει να απολαμβάνουν όλο και μεγαλύτερη διεθνή προβολή και νομιμότητα και αναγνωρίζουν όλο και περισσότερο ότι δε βρίσκονται πάντα στο έλεος των μεγαλύτερων και ισχυρότερων δρώντων, ενώ μπορούν να χαράξουν αυτόνομη στρατηγική και να υπερασπιστούν με σθένος τα συμφέροντά τους.

Τα εγγενή μειονεκτήματα των μικρών κρατών και η αντιμετώπισή τους

Η ανάλυση των εγγενών μειονεκτημάτων των μικρών κρατών και της αντιστάθμισης ή της αντιμετώπισής τους είναι χρήσιμη για την καλύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα μικρά κράτη εφαρμόζουν πιο σύνθετες μορφές πολιτικής.¹¹ Τα μικρά κράτη είναι, αναπόφευκτα, περιορισμένα από τις συστημικές πιέσεις και η ευπάθεια τους μπορεί να μετριαστεί από εγγενείς και πρόσκαιρες καταστάσεις στη διεθνή σκηνή, όπως το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, η εσωτερική σταθερότητα και η γεωγραφική εγγύτητα με περιοχές στρατηγικού ενδιαφέροντος¹². Ο Vital υποστήριξε ότι δεν υπήρχε απαραίτητως μια σχέση μεταξύ του μικρού μεγέθους και της χαμηλής κρατικής αυτονομίας, αρκεί τα μικρά κράτη να αναπτύσσουν ικανότητες για να αντισταθμίσουν τη δυσμενή τους θέση

¹⁰ Hey, *Small States in World Politics*, 5.

¹¹ Mohammadzadeh B., *Status and Foreign Policy Change in Small States: Qatar's Emergence in Perspective*, University of Cambridge

¹² Harknett and Yalcin, "The Struggle for Autonomy".

"μειώνοντας μια δυσμενή διαφορά στη δύναμη, διευρύνοντας τον τομέα ελιγμών και επιλογών και την αύξηση των συνολικών πόρων στους οποίους μπορεί το κράτος να βασιστεί σε περιόδους κρίσης». ¹³ Τα μικρά κράτη συχνά διαθέτουν συγκεκριμένες δυνατότητες, δημιουργώντας μία «ειδικών δυνατοτήτων ισχύ» μέσω της οποίας μπορούν να πολλαπλασιάσουν την επιρροή τους. ¹⁴ Όταν τα μικρά κράτη συγκεντρώνουν τους πόρους τους και αξιοποιούν αποτελεσματικά το συγκριτικό πλεονέκτημά τους, η αξιοποίησή τους αυξάνει, παραδείγματα είναι η θέση της Ελβετίας και του Λουξεμβούργου στις διεθνείς τραπεζικές συναλλαγές, η κυριαρχία της Σιγκαπούρης στη ναυτιλία και ο ρόλος του Κατάρ στην παγκόσμια βιομηχανία ενέργειας.

Η λογική της αντιστάθμισης των εγγενών μειονεκτημάτων των μικρών κρατών επεκτείνεται, εξίσου, στην οικονομία. Ακριβώς όπως τα μικρά κράτη έχουν την εσωτερική δυνατότητα να ξεφύγουν από τις στενωπούς του ανταγωνισμού ασφάλειας, οι μικρές οικονομίες μπορούν να αλλάξουν τις συνθήκες τη συμμετοχή τους στις παγκόσμιες αγορές. Τα μικρά κράτη, ιδίως αυτά που εξαρτώνται ισχυρά από το παγκόσμιο εμπόριο για την προστασία τους ή χαρακτηρίζονται από έλλειψη πόρων (όπως το Ισραήλ), μπορούν να καταφύγουν σε στρατηγικές διαπραγματεύσεων ή καινοτομίας, ώστε να προσαρμοστούν σε εξωγενείς απειλές και να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες της αγοράς. ¹⁵ Έτσι, το μικρό μέγεθος ενός κράτους δεν πρέπει απαραίτητα να αντιμετωπιστεί ως εμπόδιο, ενώ μπορεί να αποτελέσει πηγή ευκαιριών και συγκριτικών πλεονεκτημάτων.

Η θεσμικές ρυθμίσεις και η ευελιξία της πολιτικής είναι καθοριστικοί μηχανισμοί στην αντιμετώπιση διεθνών πολιτικών και οικονομικών πιέσεων, εφόσον τα χαρακτηριστικά του εσωτερικού περιβάλλοντος ενός κράτους επηρεάζουν σημαντικά την εξωτερική πολιτική των μικρών κρατών. Η Elman υποστηρίζει ότι οι εσωτερικές θεσμικές ρυθμίσεις ενδέχεται να έχουν μακροχρόνιες επιπτώσεις στην πολιτική, ξεπερνώντας κατά πολύ τους όρους και τις περιστάσεις που ήταν υπεύθυνες για το σχηματισμό τους. ¹⁶ Επιπλέον, η εσωτερική κατάσταση ενός κράτους (π.χ. σταθερή κυβέρνηση), ή ισχυρές εσωτερικές δομές (όπως οι ισχυρές ένοπλες δυνάμεις) καθορίζουν σημαντικά

¹³ Vital, *The Inequality of States*, 134.

¹⁴ Keohane and Nye, *Power and Interdependence*

¹⁵ Katzenstein, *Small States in World Markets*.

¹⁶ Elman, "The Foreign Policies of Small States".

τη συμπεριφορά των μικρών κρατών στη διεθνή και περιφερειακή ισορροπία δυνάμεων, ενώ τα μικρά κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν μια στρατηγική μετριασμού των μειονεκτημάτων τους στηριζόμενα στις εξειδικευμένες δυνατότητες τους, όπως για παράδειγμα το Ισραήλ μέσω των start-up επιχειρήσεων.

Η επιρροή των μικρών κρατών μπορεί να φτάσει σε διεθνείς θεσμούς και οργανισμούς, βασιζόμενη στο διεθνές δίκαιο, το διεθνές εμπόριο, ακόμη και σε αντιλήψεις «συμβολικής» δύναμης, όπως η πρωτοπορία στην προάσπιση των ανθρώπινων δικαιωμάτων (για παράδειγμα οι Σκανδιναβικές χώρες). Έτσι, ενώ οι μεγάλες δυνάμεις είναι συνήθως υπεύθυνες για τη δημιουργία και διαχείριση των διεθνών οργανισμών, όπως και τη δημιουργία των βασικών κανόνων για τους διεθνείς οργανισμούς, υπάρχει σημαντικό περιθώριο για την ενεργό συμμετοχή όλων των κρατών, ακόμη των πιο μικρών. Στην ουσία, όταν οι διεθνείς θεσμοί καθορίζονται από τα ισχυρότερα κράτη, τα μικρά κράτη αποκτούν μια νομική και πολιτική νομιμοποίηση άσκησης διακρατικών σχέσεων, ένα μέσο και μία νέα πηγή ισχύος.¹⁷ Τα μικρά κράτη μπορούν να καταφέρουν να χρησιμοποιήσουν τους υπάρχοντες κανόνες και οργανισμούς σε μεγάλο βαθμό ώστε να ανταποκρίνονται στις φιλοδοξίες τους. Η χρήση αυτού που ο Nye περιγράφει ως «ήπια ισχύς» (soft power) προσφέρει μεγάλες δυνατότητες στα μικρά κράτη, για τα οποία η άσκηση στρατιωτικού εξαναγκασμού και επιβολής ισχύος δεν είναι δυνατή.¹⁸

Πρέπει να επισημανθεί, επίσης, ότι με τη χρήση των εναλλακτικών μέσων με τα οποία τα μικρά κράτη προβάλλουν την επιρροή τους και ενεργούν ως υπερασπιστές των θεσμών και των κανόνων αλλά, επιπλέον, απολαμβάνουν ισχυρές απολαβές μέσω αυτών.¹⁹ Έτσι, εντός θεσμών και οργανισμών (όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση), οι ιεραρχικές διαιρέσεις μεταξύ των κρατών-μελών μετριάζονται μέσω των θεσμοθετημένων τομέων πολιτικής, επιτρέποντας στα μικρά κράτη να ξεπεράσουν την ιεραρχική τους περιθωριοποίηση και να λειτουργήσουν σε προνομιακό επίπεδο, παρόμοιο πολλές φορές με αυτό των μεγάλων δυνάμεων.²⁰ Με τον τρόπο αυτό, η αντιμετώπιση των θεσμών και των κανόνων στα διεθνή fora από μέρους των μικρών κρατών δεν πρέπει να

¹⁷ Neumann and Gstohl, "Lilliputians in Gulliver's World?", 17.

¹⁸ Nye, *Soft Power*.

¹⁹ Ingebrietsen, "Norm Entrepreneurs".

²⁰ Steinmetz and Wivel, *Small States in Europe* .

νοείται απλώς ως αποτέλεσμα των δυνατοτήτων τους αλλά και ως αποτέλεσμα της θέσης τους σε ένα σύνολο κρατών.

Επιπλέον, η επιδίωξη της ασφάλειας και της αύξησης των πλουτοπαραγωγικών πηγών ενός μικρού κράτους μπορεί να τροφοδοτήσει τις προσπάθειες επιδίωξης μια ενεργούς διεθνούς πολιτικής, με στόχο πάντα να ξεπεράσει το δίλημμα ασφαλείας. Η εξέταση της πολιτικής των μικρών κρατών περιορίζεται σημαντικά διότι, πολλές φορές λειτουργούν διαφορετικά από τα μεγάλα κράτη και η πολιτική τους εστιάζεται σε άλλους τομείς. Πολύ σημαντικό ρόλο παίζει η ταυτότητα του κάθε κράτους, έτσι σύμφωνα με τον Bukovansky «η κοινωνική οικοδόμηση των κρατικών ταυτοτήτων πρέπει να προηγείται, και μάλιστα να εξηγήσει τη γένεση των κρατικών συμφερόντων».²¹ Εάν η ταυτότητα δεν θεωρείται ως ένας αυτόνομος παράγοντας στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους, όπως στην περίπτωση του Ισραήλ, τα κριτήρια δράσης και η πολιτική του μπορεί να ερμηνευτούν εσφαλμένα.

1.4 Ιεραρχία και status

Σε έναν διαφοροποιημένο κοινωνικά χώρο με βάση το μέγεθος, η θέση των δρώντων πρέπει να είναι ιεραρχική. Ο Max Weber καθόρισε την ιεραρχία ως ένα «σαφώς καθιερωμένο σύστημα υπερίσχυσης και υποταγής στην οποία υπάρχει εποπτεία των κατώτερων στρωμάτων εξουσίας από τα ανώτερα»²². Η βεμπεριανή θεωρία διαστρωμάτωσης προσφέρει έναν χρήσιμο τρόπο μελέτης για τη θέση των μικρών κρατών σε τέτοιους ιεραρχικούς χώρους, όπως οι διεθνείς σχέσεις. Έτσι, μπορούμε να αναλύσουμε τις διεθνείς σχέσεις με όρους διαστρωμάτωσης, όπου τα μικρά κράτη καταλαμβάνουν δευτερεύουσες θέσεις στις επαφές τους με μεγαλύτερα και πιο ισχυρά κράτη, ενώ τα συγκεκριμένα ιεραρχικά μοτίβα διατηρούνται με την πάροδο του χρόνου.²³ Ο Weber αναπτύσσει ένα ολοκληρωμένο σχήμα για τον τρόπο με τον οποίο η ιεραρχία διαρθρώνεται από κοινωνικούς δρώντες. Αναφέρεται στην κατανομή της κοινωνικής ισχύος ως αποτέλεσμα τριών κυρίαρχων αξόνων: α) τάξη (οικονομία) ως αποτέλεσμα της πρόσβασης στα μέσα παραγωγής β) το status, με βάση την εκτίμηση (σεβασμός) και γ) κόμμα

²¹ Bukovansky, "American Identity and Neutral Rights", 209.

²² Gerth and Mills, From Max Weber, 196.

²³ Neumann Iver B. and Benjamin de Carvalho, Small states and status

(πολιτική), που απορρέουν από την κυριαρχία ενός νομικού ή διοικητικού συστήματος.

Ακολουθώντας αυτό το σχήμα, σε μία μελέτη σχετικά με την αναζήτηση status, οι de Carvalho και Neumann κάνουν δύο σχετικούς ισχυρισμούς σχετικά με το ρόλο της εξουσίας και του κύρους στους στόχους που επιδιώκουν τα μικρά κράτη. Ο πρώτος τους ισχυρισμός είναι ότι «οι μικρές δυνάμεις διακατέχονται από ανασφάλεια (status insecurity) σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι μεγάλες δυνάμεις, γεγονός που καθιστά την αναζήτηση status ακόμη πιο σημαντική για αυτές»²⁴. Αυτό διότι τα μεγάλα κράτη αποκτούν πλεονέκτημα από την υπεροπλία τους σε στρατιωτικές και οικονομικές δυνατότητες, κατά τέτοιο τρόπο που δεν είναι δυνατόν για τα μικρά κράτη. Έτσι, τα μικρά κράτη σε αυτά τα ιεραρχικά διεθνή περιβάλλοντα είναι πιθανό να αναζητήσουν status και αναγνώριση συχνότερα από τα μεγάλα κράτη. Η αναζήτηση της αναγνώρισης και της διεθνούς εκτίμησης γίνεται πιο επιτακτική στα μικρά κράτη λόγω της εξαιρετικής ανάγκης να αντιμετωπιστεί η περιθωριοποίησή τους με συμβατικούς όρους ισχύος. Ως εκ τούτου, η αναζήτηση status μπορεί να θεωρηθεί ως ξεχωριστή κατηγορία στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής των μικρών κρατών, επειδή εξυπηρετεί το σκοπό της διεθνούς αναγνώρισης παρά το μέγεθός τους.

Ο δεύτερος ισχυρισμός των de Carvalho και Neumann είναι ότι «το status είναι η κατάσταση του να τοποθετείσαι μια κοινωνική ιεραρχία» και ότι η έννοια του status «συνδέεται όχι με το θεσμό αλλά με τη δομή»²⁵. Ενώ το status αναφέρεται στο δομικό χαρακτηριστικό του διεθνούς συστήματος, στο οποίο λειτουργούν τα μικρά κράτη, αυτό είναι διαφορετικό από την αναζήτηση status το οποίο είναι ένα χαρακτηριστικό του θεσμού. Ωστόσο, αυτές οι δύο έννοιες σχετίζονται σαφώς. Η εστίαση στο status από μόνη της είναι περιοριστική στην αναλυτική της χρησιμότητα, εκτός εάν πρόκειται να επιβεβαιώσει τη διαρκή σημασία του status στην εξωτερική πολιτική των μικρών κρατών. Δεν εξηγεί, για παράδειγμα, τι μορφή παίρνει η αναζήτηση status της σε ορισμένα κράτη σε σύγκριση με άλλα, γιατί επιδιώκονται συγκεκριμένοι κάθε φορά στόχοι αναζήτησης status και γιατί τα μικρά κράτη παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές στην αναζήτηση status. Μεγαλύτερη

²⁴ Neumann Iver B. and Benjamin de Carvalho, *Small states and status*

²⁵ *Ibid*, 7.

ανάλυση επιτυγχάνεται στο θέμα της εξέτασης της αλλαγής της εξωτερικής πολιτικής όταν αντιμετωπίζεται το status όχι ως συστημικό καθεστώς αλλά ως σύνολο ιδεών που συνδέονται ρητά με την πρακτική άσκησης εξωτερικής πολιτικής.

Η θεωρία της βεμπεριανής διαστρωμάτωσης αποκαλύπτει ότι τα μικρά κράτη δέχονται δομικές πιέσεις προς την κατεύθυνση της αναζήτησης status όταν οι υλικές τους ικανότητες δε βρίσκονται σε ικανοποιητικό επίπεδο, ενώ υπάρχει μικρό περιθώριο βελτίωσης. Η βεμπεριανή θεωρία αποδεικνύει, επίσης, ότι το κίνητρο για την αναζήτηση status επιτυγχάνει μόνο το πλήρες αποτέλεσμα όταν οδηγούν στην μεταστροφή των αντιλήψεων του συνόλου των παραγόντων που ασκούν την εξωτερική πολιτική. Με άλλα λόγια, τα μικρά κράτη προβαίνουν στην αναζήτηση status όχι μόνο όταν οι υλικές ικανότητές τους είναι χαμηλές, αλλά ειδικά όταν πλαισιώνουν τη στρατηγική τους ιδέες με βάση την αντίληψη για το μέγεθός τους²⁶. Είναι σαφές ότι ο στόχος της αναζήτησης status για τα μικρά κράτη είναι κάτι παραπάνω από την αναζήτηση εθνικών συμφερόντων. Η αναζήτηση status, σε πολλές περιπτώσεις, δίνει στα μικρά κράτη το δικαίωμα της διεθνούς έκφρασης των συμφερόντων τους και τους δίνει μια ώθηση στην διεθνή εκτίμησή. Όμως, στην προσπάθεια αυτή παρουσιάζονται διάφορα προβλήματα: η προσπάθεια δε μεταφράζεται πάντα σε προώθηση των συμφερόντων τους ή δε μεταφράζεται σε εσωτερική αποδοχή από τους πολίτες.

Η αναζήτηση status των μικρών κρατών, λοιπόν, πρέπει να διακριθεί από εκείνο των μεγάλων κρατών. Τα μικρά κράτη έχουν, συνήθως, ελάχιστους ή καθόλου πόρους ισχύος, έτσι η αναζήτηση status αποτελεί μονόδρομο. Όντας από τη φύση τους μικρά σε μέγεθος και ισχύ, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη διεθνή προβολή τους. Ενώ οι μεγάλες δυνάμεις ξεχωρίζουν με την ισχύ τους, τα μικρά κράτη, γενικά, παραμένουν απαρατήρητα, ενώ επιτυγχάνοντας status υπάρχει η εγγύηση ότι θα στραφεί επάνω τους η διεθνή προσοχή. Το θεμελιώδες στην αναζήτηση status είναι ότι πρέπει να συνοδεύεται από την αλληλεπίδραση με άλλα κράτη. Μόνο μέσω αυτής της αλληλεπίδρασης με άλλα κράτη δηλώνεται ότι το status έχει εδραιωθεί, ενώ το status αποτελεί

²⁶ Weber, Max, 1991 (1922). *Economics and society*, vol.1.

έναυσμα για εκκίνηση περισσότερων δράσεων αλληλεπίδρασης με άλλους τρόπους.

Συνοψίζοντας, η αναζήτηση status δεν είναι μόνο κάτι στο οποίο συμμετέχουν τα μικρά κράτη: είναι κεντρικός άξονας στην εξωτερική τους πολιτική, σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι στην περίπτωση των μεγάλων κρατών. Ενώ τα μικρά κράτη δεν θα αναζητήσουν θέση μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, θα στοχεύουν, γενικά, μια θέση ακριβώς κάτω από αυτές. Αυτή η αναζήτηση για status επιδιώκεται όχι μέσω ανταγωνισμού ή σύγκρουσης αλλά μέσω ειρηνικών συνεργατικών αλληλεπιδράσεων ανάδειξης της σημασίας του. Αυτό δεν σημαίνει ότι η αναζήτηση status του μικρού κράτους δεν μπορεί ποτέ να περιλαμβάνει κάποιου είδους σύγκρουση. Αυτό είναι προφανές στην περίπτωση της Νορβηγίας: συμμετέχει σε συγκρούσεις αλλά πάντα στο πλευρό των μεγάλων δυνάμεων. Το συμπέρασμα είναι ότι τα μικρά κράτη δεν αμφισβητούν τις μεγάλες δυνάμεις για να αποκτήσουν status αλλά όμως προσβλέπουν να επωφεληθούν από οποιαδήποτε συγκυρία συμμετέχοντας σε δράσεις μαζί τους, για παράδειγμα σε πολεμικές επιχειρήσεις.

Συνδέοντας τον πρώτο ισχυρισμό των de Carvalho και Neumann με την περίπτωση του Ισραήλ, είναι προφανές ότι το κράτος του Ισραήλ διακατέχεται από ανασφάλεια σε μεγάλο βαθμό και προσπαθεί να αποκτήσει στρατιωτική υπεροπλία συμμετέχοντας σε πολλά εξοπλιστικά προγράμματα. Επιπλέον, ενισχύει την οικονομία του με συνεχείς επενδύσεις, κυρίως στον τομέα τις τεχνολογίας και των εξοπλισμών. Ως προς το δεύτερο ισχυρισμό των de Carvalho και Neumann, το Ισραήλ προσπαθεί να τοποθετηθεί ιεραρχικά όχι μόνο στο στενό χώρο της Μέσης Ανατολής αλλά σε διεθνές επίπεδο, μέσω της προώθησης της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας, εστιάζοντας ιδιαίτερα στον τομέα των start-up επιχειρήσεων. Επιπλέον, δέχεται δομικές πιέσεις προς την αναζήτηση status (σύμφωνα με τη θεωρία της βεμπεριανής διαστρωμάτωσης) λόγω του μη ικανοποιητικού επιπέδου των υλικών του ικανοτήτων, δηλαδή των ελάχιστων φυσικών του πόρων, ενώ και οι αντιλήψεις του συνόλου των παραγόντων που ασκούν πολιτική, όπως θα αναλυθεί στο τρίτο κεφάλαιο, έχουν μεταστραφεί τα τελευταία χρόνια.

1.5 Παραδείγματα αναζήτησης status μικρών κρατών

Παρακάτω παρατίθενται τρία παραδείγματα αναζήτησης status μικρών κρατών μέσω των οποίων θα εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για την αναζήτηση status του κράτους του Ισραήλ.

1.5.1 Αναζήτησης status της Νορβηγίας

Η αναζήτηση status της Νορβηγίας αναλύεται σε σχέση με τον ανταγωνισμό με άλλα κράτη, πολλά από τα οποία δεν εμπίπτουν ούτε στην κατηγορία των μικρών κρατών αλλά ούτε και στην κατηγορία των μεσαίων κρατών. Γενικά, αυτές οι κατηγορίες, εκτός από εκείνη των μεγάλων κρατών, η οποία είναι γενικά καλά καθορισμένη, δεν υπόκεινται σε αυστηρή μέτρηση, ενώ πολλά από τα μικρά κράτη μπορεί να χαρακτηριστούν και ως μεσαίες δυνάμεις. Το κράτος της Νορβηγίας, είναι ένα μικρό κράτος αλλά θα μπορούσε εύκολα να χαρακτηριστεί και ως μια μεσαία δύναμη. Ωστόσο, αυτό που έχει σημασία είναι ότι η αναζήτηση του status αποτελεί μία μόνιμη επιδίωξη όλων των κρατών, εκτός από τα μεγάλα κράτη, κάτι το οποίο αποδεικνύεται όχι μόνο σε συγκρουσιακά περιβάλλοντα αλλά κυρίως στην καθημερινή αλληλεπίδραση στο περιβάλλον των διεθνών σχέσεων. Το κατά πόσο η Νορβηγία θεωρείται ως ένα μικρό ή ένα μεσαίο κράτος είναι σχετικό, εφόσον η εξωτερική του πολιτική χαρακτηρίζεται, γενικά, από τη θεσμική συνεργασία με άλλα κράτη και όχι με συγκρούσεις.

Η νορβηγική εξωτερική πολιτική παρέμεινε για αρκετά χρόνια στο περιθώριο της μελέτης, εφόσον οι σχετικές προσπάθειες ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1960 στην προσπάθεια εντοπισμού των χαρακτηριστικών της εξωτερικής πολιτικής των μικρών και πλούσιων κρατών, χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα τη Νορβηγία και τη Νέα Ζηλανδία²⁷, ενώ στη δεκαετία του 1970 έγιναν οι πρώτες απόπειρες ανάλυσης της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής,²⁸ προκειμένου να μελετηθούν οι βασικοί άξονες της ανάγκη μιας ανοικτής, οικονομίας προσανατολισμένης στις εξαγωγές. Μελέτες της δεκαετίας του 1990 ανέλυσαν την εξωτερική πολιτική της Νορβηγίας σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση και υποστήριξαν ότι η εξέχουσα θέση και ο ρόλος του αλιευτικού και γεωργικού τομέα στη νορβηγική οικονομία εξήγησαν την άρνηση της

²⁷ East, Maurice A., 1972. Status discrepancy and violence in the international system: an empirical analysis.

²⁸ Helge Hveem, 1972, International relations and world images: A study of Norwegian foreign policy elites

Νορβηγίας στη συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1972 και το 2004, αντίστοιχα. Η συγκεκριμένη άρνηση μπορεί να ερμηνευτεί περισσότερο ως προσπάθεια διατήρησης της νορβηγικής εθνικής ταυτότητας και λιγότερο ως αποτέλεσμα εσωτερικών οικονομικών πιέσεων. Έτσι, οι αναλύσεις βασίζονταν, κυρίως σε συγκεκριμένους εσωτερικούς παράγοντες και οι περισσότερες εστίαζαν στα κέρδη τα οποία μπορούσε να αποκομίσει το κράτος.

Σήμερα, θα πρέπει να τονιστεί ότι η Νορβηγία χρησιμοποιεί τις πλουτοπαραγωγικές της πηγές και για εσωτερική ενδυνάμωση, εφόσον λειτουργεί ένα είδος ταμείου (fund), στο οποίο η χώρα επένδυσε τα έσοδα από τα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, το οποίο αποτέλεσε μοντέλο λειτουργίας για άλλα μικρά κράτη, όπως το Κατάρ. Επιπλέον, η Νορβηγία έχει θεσπίσει ηθικές οδηγίες για τη λειτουργία του ταμείου, ενώ υπάρχει και ιδιαίτερα έντονη συνεργασία για τη βελτίωση και ανάπτυξη του με τον τραπεζικό τομέα. Επιπλέον, η Νορβηγία είναι ο έκτος μεγαλύτερος παραγωγός υδροηλεκτρικής ενέργειας στον κόσμο και ο μεγαλύτερος στην Ευρώπη, ενώ ως ναυτικό έθνος και έχει αναπτύξει ευρεία τεχνογνωσία για την ενέργεια και τους θαλάσσιους πόρους. Οι Νορβηγοί εμπειρογνώμονες έχουν αναπτύξει τεχνολογία για την αιφόρο ανάπτυξη των φυσικών πόρων και οι τομείς εξειδίκευσής της περιλαμβάνουν την ανανεώσιμη υδροηλεκτρική ενέργεια, την υπεράκτια παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου, καθώς και την αλιεία και την ενεργειακή βοήθεια προς τις αναπτυσσόμενες χώρες. Στις προτεραιότητές της βρίσκεται η αιφόρος ανάπτυξη, έτσι το 2017 η κυβέρνηση παρουσίασε μια νέα στρατηγική για την εκμετάλλευση των ωκεάνιων πόρων,²⁹ η οποία επικεντρώνεται στην αιφόρο χρήση και ανάπτυξη των ωκεανών και τη θέσπιση και επίτευξη υψηλών περιβαλλοντικών προτύπων οι οποίοι εφαρμόζονται τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Οι στόχοι της στρατηγικής είναι:³⁰

- α) Η εξασφάλιση πρόσβασης σε προσιτή, αξιόπιστη, βιώσιμη και σύγχρονη ενέργεια για όλους.
- β) Η εξεύρεση λύσεων για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών.

²⁹ <https://www.norway.no/en/missions/nato/values-priorities/energy-marine-res/>

³⁰ <https://www.norway.no/>

γ) Η διασφάλιση καλής λειτουργίας των διεθνών αγορών ενέργειας, του παγκόσμιου ενεργειακού εφοδιασμού και της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας.

δ) Η διασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής του δικαίου της θάλασσας και της περιβαλλοντικής νομοθεσίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

ε) Η διασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης της οικονομίας που βασίζεται στην εκμετάλλευση των θαλασσίων πόρων.

Συμμετοχή σε διεθνείς συνασπισμούς

Υπάρχει μια μεταβλητή η οποία χρήζει ιδιαίτερης προσοχής για τη μελέτη των μικρών κρατών: η σημασία της δημιουργίας συνασπισμών. Αυτό διότι η ανάλυση συνασπισμού των μικρών κρατών σημαίνει ότι η συμμαχία με άλλα κράτη και η δημιουργία ομάδων κοινών συμφερόντων είναι, ίσως, ο πιο χρήσιμος τρόπος για την επίτευξη άσκησης επιρροής σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα, διότι διαφορετικά τα μικρά κράτη βρίσκονται αποκομμένα από τα κέντρα λήψεων αποφάσεων. Από αυτήν την άποψη, οι συνασπισμοί που πραγματοποιούνται με μεγάλα κράτη-μέλη είναι ιδιαίτερα πολύτιμοι, λόγω του μεγαλύτερου ρόλου τους, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Έτσι, η πιο ρεαλιστική ανάγνωση της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής μπορεί να αναλυθεί μέσα από το πρίσμα της νορβηγικής αναπτυξιακής πολιτικής, η οποία έχει, εκτός των άλλων στόχο την προσέλκυση της προσοχής των μεγάλων κρατών και κυρίως των ΗΠΑ, δρώντας στα πλαίσια του ΝΑΤΟ. Η ένταξη της Νορβηγίας στο ΝΑΤΟ και οι διατλαντικοί δεσμοί αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας. Επιπλέον, η Νορβηγία ενισχύει την ευρωπαϊκή και τη σκανδιναβική διάσταση στην πολιτική ασφαλείας της αναπτύσσοντας στενότερη συνεργασία με επιλεγμένους Ευρωπαίους συμμάχους. Τα Ηνωμένα Έθνη και η έννομη τάξη που διαδραματίζει ο ΟΗΕ αποτελούν θεσμούς ιδιαίτερης σημασίας για τη Νορβηγία, η οποία συμμετέχει ενεργά στον ΟΗΕ, όπως και στις προσπάθειες ειρήνης και συμφιλίωσης. Η Νορβηγία δίνει ιδιαίτερη σημασία στη χρήση εργαλείων αναπτυξιακής πολιτικής για την αντιμετώπιση παγκόσμιων προκλήσεων ασφαλείας, κάτι το οποίο αποτελεί

βασικό μέρος της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής. Αυτό αντικατοπτρίζεται στους στόχους της εξωτερικής πολιτικής της Νορβηγίας, οι οποίοι είναι ³¹:

α) Η διατήρηση στενών διατλαντικών δεσμών και η ανάπτυξη περαιτέρω της μακροπρόθεσμης συνεργασίας για την πολιτική ασφάλειας με τις ΗΠΑ.

β) Η διατήρηση και ανάπτυξη της διεθνούς έννομης τάξης.

γ) Η προώθηση της ειρήνης και της συμφιλίωσης σε περιοχές που πλήττονται από πόλεμο και συγκρούσεις.

δ) Η επιτυχής επίτευξη ισορροπημένου, αμοιβαίου, μη αναστρέψιμου και επαληθεύσιμου αφοπλισμού.

ε) Η πρόληψη και καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης, του βίαιου εξτρεμισμού, του οργανωμένου εγκλήματος, της πειρατείας και του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο.

Η Νορβηγία αποτελεί ιδρυτικό μέλος του NATO και συμμετέχει σε διάφορες επιχειρήσεις. Έτσι πρέπει να σημειωθεί η ενεργός συμμετοχή της Νορβηγίας σε αποστολές (κυρίως στα πλαίσια του NATO), όπως στο Αφγανιστάν, στο Ιράκ, στη Λιβύη και στη Συρία, ή υπό την ηγεσία του ΟΗΕ, όπου η Νορβηγία διαθέτει σήμερα στρατιωτικούς που υπηρετούν σε τρεις αποστολές του ΟΗΕ: MINUSMA στο Μάλι, UNMISS στο Νότιο Σουδάν και UNTSO στη Μέση Ανατολή. Επιπλέον, συνολικά περίπου 30 Νορβηγοί αστυνομικοί συμμετέχουν σε αποστολές στο Νότιο Σουδάν (UNMISS), την Κύπρο (UNFICYP), την Αϊτή (MINUJUSTH) και την Κολομβία (UNMC). Επιπρόσθετα, Νορβηγοί σύμβουλοι βρίσκονται στην αποστολή του ΟΗΕ στη ΛΔ Κονγκό (MONUSCO), ενώ άλλο μη στρατιωτικό προσωπικό απασχολείται απευθείας στον ΟΗΕ.

Συμπεράσματα από την περίπτωση της Νορβηγίας

Από την παρουσίαση των ανωτέρω μπορούμε να καταλήξουμε σε γενικά συμπεράσματα τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για την καλύτερη κατανόηση της αναζήτησης status του κράτους του Ισραήλ. Στην περίπτωση της Νορβηγίας, θα πρέπει να τονιστεί:

³¹ <https://www.norway.no/en/missions/nato/values-priorities/peace-stability-sec/>

α) Η σημασία του ρόλου των πλουτοπαραγωγικών πηγών (όπως η αλιεία και τα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου της Νορβηγίας) στα πλαίσια της εσωτερικής ενδυνάμωσης ενός μικρού κράτους.

β) Η σημασία της στρατιωτικής συμμετοχής στο NATO και σε διεθνείς αποστολές, μέσω των οποίων επιτυγχάνεται διεθνή προβολή και προσέλκυση προσοχής.

γ) Η Νορβηγία προσφέρει τεχνογνωσία και βοήθεια προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, διαδραματίζοντας με αυτό τον τρόπο διεθνή ρυθμιστή σε θέματα αξιοποίησης ενέργειας και αυξάνοντας την επιρροή της σε αυτόν τον τομέα σε διεθνές επίπεδο.

δ) Το πιο σημαντικό, όμως θεωρείται η στρατηγική για την ανάδειξή της ως εμπειρογνώμονα σε τεχνολογικούς τομείς (συγκεκριμένα στην αειφόρο ανάπτυξη), κάτι το οποίο αποτελεί μία νέα πηγή ισχύος και με το οποίο έχει κερδίσει τη διεθνή αναγνώριση, εκτίμηση και σεβασμό, κάτι το οποίο πράττει και το Ισραήλ.

1.5.2 Αναζήτηση status της Εσθονίας

Το παράδειγμα της Εσθονίας δείχνει ότι η τεχνογνωσία, ο καθορισμός της ατζέντας μέσω θεσμικών διαύλων και ο ειδικός τρόπος διαμόρφωσης ενός ζητήματος μπορεί να είναι σημαντικοί παράγοντες για τον καθορισμό της επιρροής των μικρών κρατών-μελών, ενώ η δημιουργία συνασπισμών αποτελεί έναν επιπλέον ενισχυτικό παράγοντα.

Η σημασία της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο

Η ιδιαίτερη σημασία της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο για την Εσθονία βασίζεται στις διαδικτυακές επιθέσεις που υπέστη την άνοιξη του 2007, καθώς και στον ειδικό οικονομικό, κυβερνητικό και διοικητικό οργανισμό της ο οποίος βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην τεχνολογία των υπολογιστών. Η δημιουργία του Συνεργατικού Κέντρου Αριστείας στον τομέα της Άμυνας στον Κυβερνοχώρο (Cooperative Cyber Defense Centre of Excellence)³² του NATO στο Ταλίν ήταν, επίσης, ένα πολύ σημαντικό βήμα προς τη χάραξη της πολιτικής της χώρας. Μια άλλη σημαντική δράση που ανέλαβε η Εσθονία

³² <https://ccdcoe.org/>

ήταν η δημιουργία του Cyber Defense League, μιας δύναμης αντίδρασης στα πλαίσια του κυβερνοχώρου, η οποία αποτελείται από πολιτικούς και στρατιωτικούς εμπειρογνώμονες πληροφορικής με την ικανότητα να μπορούν να κινητοποιηθούν για τη διεξαγωγή αποστολών εθνικής ασφάλειας μεγάλης κλίμακας.³³ Έτσι, η Εσθονία εισήγαγε ένα συνολικό σύστημα μεταρρυθμίσεων για να διασφαλίσει τον κυβερνοχώρο της, το οποίο γνωστοποιήθηκε στη διεθνή κοινότητα και τέθηκε σε συνεχή λειτουργία. Ο συνδυασμός της εξαιρετικά αναπτυγμένης ΤΠΕ (Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνίας ή IT-Information Technology) της Εσθονίας και της γρήγορης και αποτελεσματικής αντίδρασης στις επιθέσεις του 2007 οδήγησε στη δημιουργία του λογότυπου «e-Estonia» για τη χώρα, το οποίο χρησιμοποιείται ευρέως στα μέσα ενημέρωσης τα τελευταία χρόνια.³⁴ Στην πραγματικότητα, η Εσθονία εξακολουθεί να παίζει το ρόλο του «υπευθύνου ασφάλειας στον κυβερνοχώρο», εφόσον τα τελευταία χρόνια, κορυφαίοι πολιτικοί και εμπειρογνώμονες της χώρας επισημαίνουν συνεχώς σε διεθνή fora και συνέδρια τη σημασία του θέματος για ολόκληρο τον κόσμο, ενώ συμμετέχουν ενεργά στη δημιουργία μιας κατάλληλα ανεπτυγμένης υποδομής για την πρόληψη των διαδικτυακών πόλεμων στο μέλλον³⁵. Η περίπτωση της Εσθονίας αφορά στον εντοπισμό της διαδικασίας άσκησης επιρροής ενός μικρού κράτους (ενός από τα μικρότερα και «νεότερα» κράτη μέλη της ΕΕ), σε έναν τομέα πολιτικής που αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στην ευρωπαϊκή και τη διεθνή πολιτική σκηνή, μέσω³⁶: α) της εμπειρογνωμοσύνης άσκησης πολιτικής, β) της διαμόρφωσης ατζέντας, γ) της διαμόρφωσης πλαισίου και δ) της δημιουργίας συνασπισμών.

α) Εμπειρογνωμοσύνη σε θέματα άσκησης πολιτικής

Η ενέργεια ως πρότυπο σε έναν συγκεκριμένο τομέα πολιτικής αποτελεί έναν από τους παράγοντες που αναφέρονται πιο συχνά ως ένας κρίσιμος τομέας στα πλαίσια της δράσης των μικρών κρατών, προκειμένου να

³³ Cardash, Sharon & Cilluffo, Frank & Ottis, Rain. (2013). Estonia's Cyber Defence League: A Model for the United States?. *Studies in Conflict and Terrorism*. 36. 10.1080/1057610X.2013.813273.

³⁴ Tim Mansel, "How Estonia Became E-estonia," BBC News, May 16, 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/business-22317297>

³⁵ <https://e-estonia.com/>

³⁶ Small State Influence in the European Union: The Case of 'E-estonia', V. Czina, 2013

ασκήσουν επιρροή σε διεθνές επίπεδο³⁷. Θα πρέπει να συνοδεύεται από επιτυχημένες εθνικές πολιτικές και διεθνή προβολή των πρωτοποριακών πρωτοβουλιών, παρά τις δομικές αδυναμίες και τα μειονεκτήματα των μικρών κρατών σε θέματα τεχνογνωσίας, κυρίως λόγω της έλλειψης οικονομικών μέσων για την ενίσχυση της τεχνογνωσίας τους. Ωστόσο, είναι γεγονός ότι αρκετά μικρά κράτη διαθέτουν ικανοποιητικούς οικονομικούς πόρους, ενώ η περίπτωση της Εσθονίας αποδεικνύει ότι μεγάλη σημασία σημείωσε η ενίσχυση της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο: η χώρα διέθετε σημαντική τεχνογνωσία, ενώ παράλληλα άσκησε επιτυχημένες εθνικές πολιτικές για την προώθηση του ζητήματος στη διεθνή κοινότητα.

Η Εσθονία διέθετε τεχνογνωσία ήδη από τις προηγούμενες δεκαετίες, εφόσον η χώρα έγινε εμπειρογνώμονας στον τομέα της πληροφορικής στη δεκαετία του 1990, προσπαθώντας να εξαλείψει το κενό τεχνογνωσίας που συσσωρεύτηκε ως μέρος της Σοβιετικής Ένωσης και θέλοντας να προσεγγίσει τη Δύση. Το πέτυχε επενδύοντας στην τεχνολογική ανάπτυξη για τη δημιουργία μιας ολοένα και πιο προηγμένης διαδικτυακής διοικητικής υποδομής. Έτσι, πολλές διαδικτυακές υπηρεσίες (όπως η ηλεκτρονική υποβολή φόρων, το ηλεκτρονικό μητρώο καταγραφής του πληθυσμού, η διαδικτυακή μάθηση, το ηλεκτρονικό μητρώο οχημάτων και οι ψηφιακές ταυτότητες) είχαν ήδη εισαχθεί στην Εσθονία στις αρχές της δεκαετίας του 2000, προκειμένου να διευκολυνθεί η ζωή των πολιτών. Η Εσθονία είναι πρωτοπόρα στην τεχνολογία υπολογιστών, ενώ δημιούργησε έναν ιστότοπο, που ονομάζεται «e-Estonia», όπου παρουσιάζεται το όραμα προς την ψηφιακή κοινωνία, παρουσιάζονται πολύτιμες περιπτώσιολογικές μελέτες και έργα που βασίζονται στον τομέα των ΤΠΕ, ενώ παρέχεται και πρόσβαση στους πολίτες σε όλες τις διαδικτυακές διοικητικές εφαρμογές³⁸.

Εκτός από την δημιουργία μιας υψηλής τεχνολογίας ψηφιακής υποδομής, οι επιθέσεις στον κυβερνοχώρο το 2007 έδωσαν στην Εσθονία την ευκαιρία να αποκτήσει εμπειρογνωμοσύνη στην καταπολέμηση του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο, καθώς και να αναπτύξει ένα προηγμένο εθνικό σχέδιο ασφάλειας στον κυβερνοχώρο. Το Cyber Defense Centre του Ταλίν

³⁷ Kronsell, "Can Small States Influence EU Norms? Insights from Sweden's Participation in the Field of Environmental Politics."

³⁸ <https://e-estonia.com/>

πραγματοποιεί τακτικά εκπαιδεύσεις για ειδικούς υπολογιστών από όλη την Ευρώπη με στόχο τη διδασκαλία αποτροπής του πολέμου στον κυβερνοχώρο. Οι επιτυχημένες πολιτικές της Εσθονίας, όπως η δημιουργία εθνικής στρατηγικής για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο και η δημιουργία διεθνών ιδρυμάτων, θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν ένα παράδειγμα για άλλες χώρες, όσο και για την ΕΕ όσο και το NATO στη δημιουργία των στρατηγικών τους στο θέμα της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι το NATO ενημέρωσε την πολιτική του για το ζήτημα το 2011,³⁹ ενώ η ΕΕ εξέδωσε τη στρατηγική της το 2013.⁴⁰

Το γεγονός ότι η χώρα επικεντρώθηκε στο ζήτημα στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο, το οποίο στην περίπτωση αυτή ήταν το NATO, ήταν σίγουρα μια σοφή στρατηγική και κλειδί για την επιτυχία της Εσθονίας. Η συνεχής συμμετοχή των Εσθονών ηγετών σε συνέδρια που διοργανώνονται σε όλο τον κόσμο, ενημερώνοντας για τον τρόπο αντίδρασης της χώρας στις επιθέσεις του 2007 και παρέχοντας τις γνώσεις της σχετικά με την ψηφιακή τεχνολογία, έθεσε τη χώρα στο ρόλο του πρωτοπόρου και καθοδηγητή στο θέμα των συστημάτων ασφάλειας στον κυβερνοχώρο. Η περίπτωση της Εσθονίας δείχνει ότι ένα μικρό κράτος μπορεί να αποτελέσει πρότυπο σε έναν συγκεκριμένο τομέα πολιτικής βασιζόμενη στην τεχνογνωσία και την προώθηση των ικανοτήτων του.

β) Διαμόρφωση ατζέντας

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας άσκησης επιρροής των μικρών κρατών, ο οποίος υπήρξε καθοριστικός στην περίπτωση της Εσθονίας, είναι ο καθορισμός της ατζέντας. Αυτή η μέθοδος άσκησης επιρροής στον πολιτικό τομέα αποτελείται από διάφορα στοιχεία ή εργαλεία, με κύριο χαρακτηριστικό την επιλογή ενός θέματος που είναι βασικό για το εθνικό συμφέρον ενός μικρού κράτους και στη συνέχεια η επιμονή για την τοποθέτησή του στη διεθνή ατζέντα, δηλαδή σε συζητήσεις σε διεθνές επίπεδο και σε θεσμούς

³⁹ NATO and Cyber Defence," *NATO Website*, http://www.nato.int/cps/en/SID-E25B9FFA-EDB95166/natolive/topics_78170.htm?

⁴⁰ "Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace" (European Commission, February 7, 2013), http://eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf.

(όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO), ασκώντας πίεση με όπλο την εμπειρογνωμοσύνη και την πολιτική του δύναμη.

Με αυτή την προοπτική, η Εσθονία λειτούργησε με συστηματικό τρόπο θέτοντας ένα θέμα ζωτικής σημασίας για αυτήν σε διεθνή fora και στην ατζέντα της ΕΕ. Κατάφερε να μετατρέψει το θέμα της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο σε διεθνές ζήτημα τονίζοντας τη σημασία του θέματος για την ασφάλεια των άλλων κρατών, κυρίως των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο καθορισμός ατζέντας υπήρξε, αναμφισβήτητα, καθοριστικός στην περίπτωση της Εσθονίας, εφόσον μετά από μια σειρά σοβαρών κυβερνοεπιθέσεων (2007), κατόρθωσε να μετατρέψει το γεγονός σε πλεονέκτημα, προωθώντας τη σημασία της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο μέσω του δικού τους ρόλου ως πρωτοπόρου στο συγκεκριμένο χώρο. Η προσπάθεια της Εσθονίας στα πλαίσια της προώθησης του θέματος του κυβερνοεγκλήματος έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ευαισθητοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην κατεύθυνση των ενεργειών που έλαβε για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Σημαντικό είναι το γεγονός, επίσης, ότι ένα μικρό κράτος κατάφερε να διατηρήσει το ζήτημα στον κυβερνοχώρο σε υψηλή θέση και για αρκετό καιρό στη διεθνή ατζέντα.

Πρώτα από όλα, η επιτυχία της Εσθονίας μπορεί να εξηγηθεί από την ενεργό συμμετοχή των πολιτικών της όπως και τη συνολική συμμετοχή του γραφειοκρατικού μηχανισμού στον τομέα προώθησης της συγκεκριμένης πολιτικής. Προς αυτή την κατεύθυνση υπήρξαν πολλές προσπάθειες από διακεκριμένους Εσθονούς, κυρίως υπεύθυνους λήψης αποφάσεων (decision-makers) για να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη σχετικά με τη σημασία της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο. Αυτό που ήταν σημαντικό στην περίπτωση της Εσθονίας είναι ότι, κυρίως, ο Πρόεδρος Ilves, ο πρωθυπουργός Andrus Ansip και ο υπουργός Άμυνας Aniksoo υπήρξαν οι πρωταρχικοί άξονες και παράγοντες προώθησης του ζητήματος της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, προωθώντας το ζήτημα σε όλες τις εθνικές και ευρωπαϊκές διεργασίες. Χρησιμοποιήθηκαν, κυρίως, θεσμικά κανάλια για την προώθηση του ζητήματος, μια στρατηγική που μπορεί να θεωρηθεί ως μία σημαντική συνιστώσα της προσπάθειας καθορισμού της ατζέντας⁴¹. Ένα σημαντικό

⁴¹ Veronika C., *Small State Influence in the European Union: The Case of 'E-stonia'*

αποτέλεσμα της προσπάθειάς ήταν η στενή συνεργασία μεταξύ των διαφόρων θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πολιτικών και εμπειρογνομώνων της Εσθονίας. Οι κοινές προσπάθειες αυτών των φορέων οδήγησαν άμεσα σε συγκεκριμένες προτάσεις και θεσμικές αλλαγές. Τον Απρίλιο του 2011, το Ινστιτούτο Εξωτερικής Πολιτικής της Εσθονίας συμμετείχε στενά στην προετοιμασία μελέτης για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετικά με τη σημασία του κυβερνοχώρου. Ο στόχος της μελέτης για την κυβερνοάμυνα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν να εξοικειωθούν τα μέλη της Υποεπιτροπής Ασφάλειας και Άμυνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τα τρέχοντα θέματα του κυβερνοχώρου, την ασφάλεια και την έννοια του πολέμου στον κυβερνοχώρο, όπως και την παροχή συστάσεων για συνεργασία.⁴² Το Νοέμβριο του 2012, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε μια έκθεση η οποία οραματιζόταν την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο και την άμυνα σε όλα τα επίπεδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁴³ Επιπλέον, ο πρόεδρος της Εσθονίας, Tomas Hendrik Ilves, επελέγη ως πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου European Cloud Partnership, το οποίο είναι ένα όργανο που εργάζεται για την προώθηση της χρήσης διασυννοριακών ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών στην Ευρώπη, ενώ λειτουργεί και ως συμβουλευτική ομάδα της Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στον τομέα του cloud computing.⁴⁴

γ) Διαμόρφωση του πλαισίου γύρω από την τρομοκρατία, την ευπάθεια και την αλληλεγγύη

Μία άλλη μεταβλητή, η διαμόρφωση των συγκεκριμένων ζητημάτων μέσω διαπραγματευτικών και επιχειρηματολογικών τακτικών χρησιμοποιήθηκε

⁴² Alexander Klimburg and Heli Tirmaa-Klaar, "Cybersecurity and Cyberpower: Concepts, Conditions and Capabilities for Cooperation for Action Within the EU" (European Parliament, DG for External Policies of the Union, April 2011), <http://www.evi.ee/lib/cyber.pdf>.

⁴² "EU Cyber Security and Defence: Time to Act Now! Tunne Kelam MEP - 22/11/2012 - EPP Group," EPP Website, November 22, 2012, <http://arc.eppgroup.eu/press/showpr.asp?prcontroldoctypeid=1&prcontrolid=11543&prcontentid=19197&prcontentlang=en>

⁴² "Digital Agenda: Tech CEOs and Leaders Kickstart New EU Cloud Computing Board," Europa.eu, November 19, 2013, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1225_en.htm

ιδιαίτερα από την Εσθονία. Η μέθοδος κατασκευής επιχειρημάτων και ο ειδικός τρόπος διαμόρφωσης του θέματος γύρω από την τρομοκρατία, την ευπάθεια και την αλληλεγγύη έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια αύξησης της επιρροής της. Είναι ευκολότερο για ένα μικρό κράτος μέλος να επηρεάσει έναν τομέα προβληματισμού όπου οι παραδοσιακοί πόροι ισχύος είναι λιγότερο σημαντικοί αλλά συνθήκες, όπως η οικονομική ευελιξία, η διπλωματική επάρκεια είναι πιο σημαντικές.⁴⁵ Το θέμα της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο ταιριάζει απόλυτα σε αυτό το πλαίσιο και η Εσθονία το εκμεταλλεύτηκε χρησιμοποιώντας τη δομική και την παραγωγική της ισχύ⁴⁶. Ο όρος διαμόρφωση πλαισίου (frame) αναφέρεται σε ένα εργαλείο πειθούς που χρησιμοποιείται για «καθορισμό νοημάτων, οργάνωση εμπειρίας, προειδοποίηση ότι διακυβεύονται τα συμφέροντα και πιθανώς οι ταυτότητες ενός συνόλου και πρόταση λύσεων σε συνεχιζόμενα προβλήματα».⁴⁷ Έτσι, η διαμόρφωση πλαισίου αναφέρεται στη χρήση μεθόδων οι οποίες αποτελούν μέρος της διαδικασίας της πειθούς. Από αυτή την άποψη, η Εσθονία βασίστηκε σε ορισμένες πολιτικές συνθήκες που πρέπει να αντιμετωπιστούν (όπως η τρομοκρατία και η ευπάθεια) και αξίες που πρέπει να προασπιστούν, όπως η αλληλεγγύη. Λίγο μετά τις επιθέσεις, οι δράστες χαρακτηρίστηκαν από την κυβέρνηση ως «κυβερνοτρομοκράτες» και οι επιθέσεις ως «είδος τρομοκρατίας», ενώ το Υπουργείο Άμυνας της Εσθονίας τόνισε ότι «η ΕΕ και το NATO πρέπει να επεξεργαστούν τα δόγματα και τη θέση τους σε τέτοιου είδους επιθέσεις και πώς να τις αντιμετωπίσουν».⁴⁸ Η ερμηνεία των επιθέσεων από την εσθονική κυβέρνηση διαδόθηκε γρήγορα στα μέσα ενημέρωσης και στο κοινό όχι μόνο στην Εσθονία. Θεωρώντας τις κυβερνοεπιθέσεις ως μια πράξη πολέμου η Εσθονία αύξησε, καταρχήν, την επίδραση του ζητήματος στο κοινό και την εγχώρια και διεθνή πολιτική σκηνή, ενώ ταυτόχρονα ζήτησε κοινή δράση από τη διεθνή κοινότητα.

Η άλλη μέθοδος διαμόρφωσης του ζητήματος ήταν η ευπάθεια της Εσθονίας καθώς και ολόκληρης της σύγχρονης κοινωνίας. Η έκθεση της

⁴⁵ Thorhallsson, *The Role of Small States in the European Union*, 658.

⁴⁶ Barnett and Duvall, *Power in Global Governance*, 20.

⁴⁷ Michael N. Barnett, "Culture, Strategy and Foreign Policy Change: Israel's Road to Oslo," *European Journal of International Relations* 5, no. 1 (March 1, 1999): 25, doi:10.1177/1354066199005001001; Payne, "Persuasion, Frames and Norm Construction," 39

Εσθονίας στις κυβερνοεπιθέσεις ήταν εκτεταμένη λόγω του ιδιαίτερα ψηφιοποιημένου διοικητικού της συστήματος. Μετά τα γεγονότα του 2007, η εσθονική πολιτική σκηνή τόνιζε συνεχώς τις εγγενείς ευπάθειες του κυβερνοχώρου. Η ευπάθεια της Εσθονίας και όλων των κρατών μέσω του ψηφιακού κόσμου επισημάνθηκε στη στρατηγική ασφάλειας στον κυβερνοχώρο της χώρας: «Η ασύμμετρη απειλή που προκαλούν οι κυβερνοεπιθέσεις και τα εγγενή τρωτά σημεία του κυβερνοχώρου αποτελούν σοβαρό κίνδυνο ασφάλειας που αντιμετωπίζουν όλα τα κράτη».⁴⁹

Επίσης, σε διεθνή fora οι πολιτικοί της Εσθονίας τόνιζαν συνεχώς τον κίνδυνο της απειλής, η οποία μπορεί να επεκταθεί σε ολόκληρο τον κόσμο, εάν παραμεληθεί το ζήτημα της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, προωθώντας το ζήτημα της ευπάθειας σε διεθνές επίπεδο και δηλώνοντας ότι όσο πιο ανεπτυγμένες είναι οι ηλεκτρονικές υποδομές μιας χώρας, τόσο πιο ευάλωτες είναι. Επιπλέον, οι Εσθονοί πολιτικοί εξέφραζαν την πεποίθηση ότι είναι προς το συμφέρον κάθε κράτους να συνεργαστεί για την πρόληψη των κυβερνοεπιθέσεων, εφόσον δεν είναι ακόμη κατάλληλα προετοιμασμένα και εμφανίζουν ευπάθειες. Οι διαβουλευτικές προσπάθειες των ηγετών της Εσθονίας καρποφόρησαν εφόσον οι κίνδυνοι που θέτει η ευπάθεια των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε διάφορα είδη εγκλημάτων ενσωματώθηκαν στη στρατηγική εσωτερικής ασφάλειας της Ένωσης το 2010, γεγονός που δείχνει σαφώς ότι η το μήνυμα της Εσθονίας προωθήθηκε σε διεθνές επίπεδο.

Το άλλο σημαντικό συστατικό της διαμόρφωσης πλαισίου της Εσθονίας ήταν η προστασία του έθνους μέσω της έκκλησης για διεθνή αλληλεγγύη. Αμέσως μετά τις επιθέσεις, η Εσθονία επικαλέστηκε ότι η εθνική της κυριαρχία δέχεται επίθεση και ότι καθήκον της διεθνούς κοινότητας, ιδίως της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν να αντιμετωπίσει τις επιθέσεις. Οι εκκλήσεις τόνιζαν το κύριο χαρακτηριστικό της ψηφιακής τεχνολογίας το οποίο είναι η ανυπαρξία συνόρων και την παντοδυναμία του κυβερνοχώρου. Αυτές οι εκκλήσεις είχαν σαν προφανή στόχο την προσέλκυση της προσοχής της διεθνούς κοινότητας, και την κινητοποίηση των δυνάμεών τους για την αντιμετώπιση της απειλής. Αυτή η ανάγκη για δράση ήταν ακόμη πιο

⁴⁹ "Cyber Security Strategy of Estonia," 3.

αναγκαία στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πρώτα από όλα λόγω της αλληλεγγύης που συνδέει τα κράτη-μέλη της. Η Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρει την αλληλεγγύη ως την κύρια αρχή της πολιτικής ασφάλειας και την ανάγκη σύγκλισης των δράσεων των κρατών-μελών στο θέμα αυτό.⁵⁰ Επιπλέον, η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο αναφέρει ότι «ένα ιδιαίτερα σοβαρό περιστατικό ή επίθεση στον κυβερνοχώρο θα μπορούσε να αποτελέσει λόγο επίκλησης της ρήτρας αλληλεγγύης από μέρους ενός κράτους-μέλους».⁵¹ Η ρήτρα αλληλεγγύης απαιτεί ρητά μια κοινή δράση των κρατών-μελών για την προστασία μεταξύ τους εάν το κράτος-μέλος είναι το αντικείμενο τρομοκρατικής επίθεσης ή θύμα φυσικής ή ανθρωπογενούς καταστροφής.⁵² Τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ιδιαίτερα διασυνδεδεμένα, επομένως μια απειλή που αντιμετωπίζει κάποιο κράτος μπορεί εύκολα να είναι μια απειλή που αντιμετωπίζει και κάποιο άλλο. Αυτό κάνει κάθε κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ενδιαφέρεται για το ζήτημα της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο.

Επιπλέον, ο ψηφιακός κόσμος και ο κυβερνοχώρος είναι ένας τομέας στον οποίο δεν υπάρχουν σύνορα, καθιστώντας έτσι τα κράτη εξαρτημένα μεταξύ τους σε μεγάλο βαθμό. Συνεπώς, η επιχειρηματολογία της Εσθονίας επικεντρώθηκε στην τρομοκρατία, την ευπάθεια και την αλληλεγγύη και επέτρεψε στη χώρα να επηρεάσει την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο. Η Εσθονία παρουσιάζοντας το δικό της παράδειγμα, θα μπορούσε να ενημερώσει τα άλλα κράτη για τους κινδύνους του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο και θα μπορούσε να πείσει τη διεθνή κοινότητα για τη σημασία του θέματος. Η στρατηγική λειτούργησε, διότι τα τελευταία χρόνια, προέκυψε μια έντονη συζήτηση και κινητικότητα σχετικά με την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο σε διεθνές επίπεδο.

δ) Συμμετοχή σε συνασπισμούς

⁵⁰ "Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union and the Charter of Fundamental Rights of the European Union" (Council of the European Union, November 12, 2012), 4, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st06/st06655-re07.en08.pdf>.

⁵¹ "Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace,"

⁵² "Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union,"

Στο παράδειγμα της Εσθονίας, η συμμετοχή στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρείται σημαντικός παράγοντας επίτευξης επιρροής, εφόσον οι δύο αυτοί θεσμοί διαθέτουν διάφορα μέσα χάραξης πολιτικής, τα οποία, γενικά, δεν είναι στη διάθεση των μικρών κρατών μελών. Στην περίπτωση της προώθησης της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, η δημιουργία συνασπισμών υπήρξε μεν καθοριστικός παράγοντας επιρροής, αν και η Εσθονία δεν έθεσε σαν στόχο το σχηματισμό ξεχωριστών συμμαχιών με άλλα κράτη-μέλη για να προβάλλει τα ζητήματα που την αφορούσαν, ούτε χρειάστηκε να απευθυνθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή με ειδικές προσπάθειες. Αντίθετα, προσπάθησε να προωθήσει το πρόβλημα της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο σε όλα τα πιθανά επίπεδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (όπως υπουργικές διασκέψεις, διασκέψεις κορυφής), χωρίς να απευθυνθεί ειδικά σε κάποιο συγκεκριμένο θεσμικό όργανο. Έτσι, η Εσθονία μπορεί να θεωρηθεί ότι αγωνίστηκε με τις δικές της δυνάμεις κατά του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο και στη συνέχεια κατάφερε να επηρεάσει τη χάραξη πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τη χρήση καλά προετοιμασμένων στρατηγικών. Με την εμπειρία της σε θέματα ασφάλειας στον κυβερνοχώρο και ενός ειδικού τρόπου διαμόρφωσης των διαδικτυακών πρακτικών ασφαλείας κατάφερε να καταπολεμήσει το ζήτημα, ενώ με την εφαρμογή μιας καλής στρατηγικής καθορισμού ατζέντας και τη συμμετοχή σε συνασπισμούς κατόρθωσε να επηρεάσει τη χάραξη πολιτικής σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.

Το άλλο σημαντικό συστατικό της διαμόρφωσης πλαισίου της Εσθονίας ήταν η προστασία του κράτους μέσω της έκκλησης για διεθνή αλληλεγγύη. Αμέσως μετά τις επιθέσεις, η Εσθονία επικαλέστηκε ότι η εθνική της κυριαρχία δέχεται επίθεση και ότι καθήκον της διεθνούς κοινότητας, ιδίως της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν να αντιμετωπίσει τις επιθέσεις. Οι εκκλήσεις τόνιζαν το κύριο χαρακτηριστικό της ψηφιακής τεχνολογίας, το οποίο είναι η ανυπαρξία συνόρων και την παντοδυναμία του κυβερνοχώρου. Αυτές οι εκκλήσεις είχαν σαν προφανή στόχο την προσέλκυση της προσοχής της διεθνούς κοινότητας και την κινητοποίηση των δυνάμεών τους για την αντιμετώπιση της απειλής.

Συμπεράσματα από την περίπτωση της Εσθονίας

Το παράδειγμα της Εσθονίας και της προώθησης του ζητήματος της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο την τελευταία δεκαπενταετία απέδειξε σε μεγάλο βαθμό τη σημασία της επιρροής ενός μικρού κράτους. Από την παρουσίαση των ανωτέρω μπορούμε να καταλήξουμε σε γενικά συμπεράσματα τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για την καλύτερη κατανόηση της αναζήτησης status του κράτους του Ισραήλ:

α) Η αναζήτηση status είναι ιδιαίτερα σημαντική στην περίπτωση των μικρών κρατών που ανήκουν σε θεσμούς και οργανισμούς, όπως αυτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου τα μικρά κράτη ξεπερνούν αριθμητικά τα μεγάλα και ο αριθμός τους είναι πιθανό να αυξηθεί περαιτέρω στο μέλλον. Στο παρελθόν υπήρχε η αντίληψη ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση καθοδηγείται από τα μεγάλα κράτη-μέλη της, ενώ τα μικρά αναγκάζονται να βρίσκονται στο περιθώριο όσον αφορά τη χάραξη πολιτικής. Ωστόσο, ο αριθμός των μικρών κρατών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η ολοένα μεγαλύτερη προσπάθεια ανάλυσής τους υποδηλώνουν ότι αυτά τα κράτη γίνονται όλο και πιο σημαντικά στη διεθνή πολιτική σκηνή.

β) Η περίπτωση της Εσθονίας δείχνει ότι ακόμη και τα μικρότερα και «νεότερα» κράτη μπορούν να επηρεάσουν τα μεγάλα σε έναν συγκεκριμένο τομέα πολιτικής, εάν είναι καλά προετοιμασμένα και επιλέξουν τις σωστές στρατηγικές. Δηλαδή, παρά την κυρίαρχη αντίληψη για τον ηγετικό ρόλο των μεγάλων δυνάμεων και το διαρθρωτικό μειονέκτημα των μικρών κρατών σε σύγκριση με τα μεγάλα, τα μικρά κράτη είναι σε θέση να ασκήσουν σημαντική επιρροή στη χάραξη διεθνούς πολιτικής, εάν καταστρώσουν τις σωστές στρατηγικές προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση.

γ) Το παράδειγμα της Εσθονίας συμβάλει στη μελέτη του επηρεασμού της χάραξης πολιτικής διεθνών συμμαχιών (όπως το NATO και η ΕΕ) από τα μικρά κράτη-μέλη τους, ανακαλύπτοντας νέες πτυχές δράσης και αναζήτησης status οι οποίες δεν είχαν χρησιμοποιηθεί ξανά στο παρελθόν, όπως η ανάπτυξη της πολιτικής ασφάλειας στον κυβερνοχώρο.

δ) Η μεγάλης κλίμακας συμμετοχή Εσθονών εμπειρογνομόνων στη χάραξη πολιτικής στον κυβερνοχώρο δείχνει σαφώς ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίστηκε στην τεχνογνωσία της χώρας σε αυτόν τον συγκεκριμένο τομέα. Με τον τρόπο αυτό, η Εσθονία κατόρθωσε να ασκήσει επιρροή, ενώ έθεσε το

θέμα στο επίκεντρο της χάραξης πολιτικής και του ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος.

ε) Η ενεργός συμμετοχή των σημαντικότερων πολιτικών και θεσμικών διαύλων επικοινωνίας που διέθετε επέτρεψε στην Εσθονία να ηγηθεί του θέματος και ταυτόχρονα επέτρεψε στη χώρα να καθορίσει την ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο.

στ) Η Εσθονία εφάρμοσε έναν ειδικό τύπο ρητορικής και δημιούργησε ένα πλαίσιο για τις κυβερνοεπιθέσεις, το οποίο προσέλκυσε το εθνικό της κοινό αλλά και το διεθνές.

ζ) Εστιάζοντας στον ρόλο της Εσθονίας στην προώθηση της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η δημιουργία συνασπισμών δεν είναι πάντα απαραίτητη για την άσκηση επιρροής από μέρους ενός μικρού κράτους, εφόσον η Εσθονία δε χρησιμοποίησε ιδιαίτερες συμμαχίες με άλλα κράτη-μέλη για την προώθηση των ζητημάτων της.

Καταλήγουμε στο γενικό συμπέρασμα ότι η τεχνογνωσία, ο καθορισμός της ατζέντας από εξέχοντες πολιτικούς με τη χρήση θεσμικών καναλιών και η διαμόρφωση του ζητήματος γύρω από ευαίσθητους τομείς (όπως η τρομοκρατία, η ευπάθεια και η αλληλεγγύη) είναι παράγοντες που μπορούν να καθορίσουν το ρόλο των μικρών κρατών. Επιπλέον, οι μέθοδοι προώθησης των συμφερόντων και της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής, μέσω του τρόπου που τους χρησιμοποίησε η Εσθονία και της επέτρεψαν να έχει τεράστιο αντίκτυπο στη διαμόρφωση της πολιτικής ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι και άλλα μικρά κράτη μπορούν να υιοθετήσουν τις ίδιες τακτικές στα πλαίσια της άσκησης της δικής τους εξωτερικής πολιτικής. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Ισραήλ το οποίο προωθεί διεθνώς το χαρακτηριστικό του καινοτόμου κράτους και του «start-up nation», το οποίο τείνει να μεταμορφώσει τη διεθνή εικόνα του και το οποίο χρησιμοποιεί ως όχημα για την προώθηση της εξωτερικής του πολιτικής.

1.5.3 Αναζήτηση status της Κύπρου

Η Κύπρος είναι ένα μικρό κράτος στην περιφέρεια της Ευρώπης το οποίο αντιμετωπίζει την ταραχώδη περιοχή της Μέσης Ανατολής, διαθέτοντας μια στρατηγική τοποθεσία. Μαζί με την Ισλανδία και τη Μάλτα ανήκει σε μία μικρή

ομάδα νησιωτικών μικρο-κρατών της Ευρώπης. Η Κύπρος προσχώρησε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την 1η Μαΐου 2004, μαζί με εννέα άλλα νέων κράτη-μέλη, οκτώ εκ των οποίων μπορούν να χαρακτηριστούν ως μικρά κράτη. Το κύριο χαρακτηριστικό της Ευρωπαϊκής Ένωση είναι η ετερογένεια της, όσον αφορά το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, την πολυτυπία πολιτικών και νομικών θεσμών, θρησκειών, γλωσσών, άμυνας και προσανατολισμού της εξωτερικής πολιτικής και είναι μία ένωση που αποτελείται, κυρίως, από μικρά κράτη με πληθυσμό περίπου 10 εκατομμυρίων ή λιγότερο. Σε αυτήν την ένωση, η Κύπρος έχει λίγο μεγαλύτερο πληθυσμό από το Λουξεμβούργο και τη Μάλτα αλλά έχει την ίδια εκπροσώπηση με το Λουξεμβούργο στα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, η Κύπρος έχει ικανή εκπροσώπηση και επιρροή στην Ένωση σε θέματα άσκησης πολιτικής, όπως και σε θέματα οικονομικής και νομικής φύσεως. Η προσχώρησή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση τις προσέφερε πολλά πλεονεκτήματα⁵³, έτσι:

- α) Μπορεί να βοηθήσει την Κύπρο να ξεπεράσει την περιφερειακή της θέση συνδεδεμένη με το αιχμή της ευρωπαϊκής πολιτικής.
- β) Επιτρέπει στην Κύπρο απεριόριστη πρόσβαση για τα αγαθά και τις υπηρεσίες της στην ευρωπαϊκή αγορά, ξεπερνώντας έτσι τα μειονεκτήματα της περιορισμένης εγχώριας αγοράς.
- γ) Αυξάνει την πολιτική σημασία της Κύπρου στις διεθνείς υποθέσεις και στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, βοηθώντας την στο να διαδραματίσει σημαντικότερο ρόλο σε αυτό υποπεριοχή.
- δ) Βελτιώνει την ικανότητα της Κύπρου να διαδραματίζει κεντρικό ρόλο, ως ένα πιθανό περιφερειακό οικονομικό κόμβο στα ανατολική Μεσόγειο.
- ε) Η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να συμβάλει στον τερματισμό της διαίρεσης του νησιού.

Θέματα οικονομίας

Η ένταξη σε περιφερειακές ομάδες και η όσο το δυνατόν στενότερη σχέση με αυτές προσφέρει στα μικρά κράτη ένα όπλο ώστε να ξεπεράσουν τα εμπόδια στο δρόμο προς τον εκσυγχρονισμό και την ολοκλήρωση τους στα πλαίσια της παγκόσμιας οικονομίας. Το ευρωπαϊκό κεκτημένο, στην

⁵³ Stefanou V, 2005: Cyprus And The EU: The Road To Accession

περίπτωση της Κύπρου, (με ορισμένες προσαρμογές και τροποποιήσεις όπως συχνά γίνεται στα μικρά κράτη) δείχνει το δρόμο για την αντιμετώπιση των προκλήσεων. Η ιδιότητα μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσφέρει στην Κύπρο βελτιωμένη πρόσβαση στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής αγοράς και ανοίγει το δρόμο για τις αγορές όλων των άλλων συνδεδεμένων χωρών με την Ένωση, μέσω συμφωνιών σύνδεσης ή άλλης μορφής συμφωνιών, βελτιώνοντας την πρόσβασή τους στην παγκόσμια αγορά.

Έτσι, η εξέλιξη των διεθνών επαφών της Κύπρου δείχνει το θεμελιώδη μετασχηματισμό της οικονομικής βάσης και τη μεταβολή των κυπριακών προτεραιοτήτων, καθώς η Κύπρος προσαρμόστηκε στις διεθνείς εξελίξεις. Αρχικά, η έμφαση δόθηκε στην πρόσβαση στη διεθνή αγορά, όμως καθώς η Κύπρος βελτιώθηκε στην κλίμακα της ανάπτυξης, η έμφαση στράφηκε από την απλή πρόσβαση στην αγορά στην επίτευξη ενός ποιοτικού μετασχηματισμού, ο οποίος μεταφράζεται ως μία έννοια εκσυγχρονισμού και ένταξης στην παγκόσμια οικονομία, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες και αντιμετωπίζοντας τις προκλήσεις.

Εξωτερική πολιτική

Αποτελεί επιδίωξη της Κύπρου η επίτευξη της διαρκούς σταθερότητας στην περιοχή και η συμμετοχή της σε διεθνείς θεσμούς ώστε να μπορεί να προωθήσει τα συμφέροντα της στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου. Η εταιρική σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να διευκολύνει την επίτευξη μιας ζώνης ανοικτού εμπορίου και ελεύθερων συναλλαγών, να ενισχύσει τους δεσμούς αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών της περιοχής και να ενισχύει την περιφερειακή σταθερότητα. Επίσης, μπορεί να προσφέρει στην Κύπρο μια πιο ελεύθερη πρόσβαση στις αγορές των αραβικών κρατών, να παρέχει ένα πολιτικό βήμα για τη συζήτηση ορισμένων βασικών περιφερειακών οικονομικών και πολιτικών θεμάτων, να πολλαπλασιάσει τους συνδέσμους συνεργασίας στην περιοχή της Μεσογείου με την αναζήτηση κοινών λύσεων και να προωθήσει τον πολιτιστικό διάλογο ως μέσο διαβούλευσης σε περιόδους κρίσεων με στόχο τη σταθερότητα της περιοχής της ΝΑ Μεσογείου.

Τα προαναφερθέντα απεικονίζονται στη στρατηγική της Κύπρου, η οποία τα τελευταία χρόνια προσανατολίζεται προς μία εξωτερική πολιτική με στόχο την ενίσχυση του ρόλου της στην ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Μεσογείου. Αυτό είναι

εμφανές και στους πέντε άξονες στρατηγικής, οι οποίοι διατυπώθηκαν από τον πρόεδρο Αναστασιάδη το 2014:⁵⁴

1. Επίτευξη βιώσιμης λύσης στο Κυπριακό, με αποτέλεσμα την σταθερότητα στην περιοχή.
2. Εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου, με αποτέλεσμα οικονομικά και πολιτικά οφέλη.
3. Αυξημένη συμμετοχή μας σε όλους τους θεσμούς και τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε η Κύπρος να έχει ικανή παρουσία και συνεργασία με όλα τα κράτη-μέλη.
4. Προώθηση της οικοδόμηση ειρήνης και της ασφάλειας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και ενίσχυση των διμερών σχέσεων με τις γειτονικές χώρες.
5. Βελτίωση των σχέσεων με τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και το Ισραήλ, με ταυτόχρονη διατήρηση των δεσμών με χώρες όπως η Ρωσία, η Κίνα και τα αραβικά κράτη.

Οι προαναφερθέντες άξονες στρατηγικής περιγράφουν τις επιδιώξεις της Κύπρου θέτοντας ένα πλέγμα πολυεπίπεδης στρατηγικής και εξωτερικής πολιτικής, το οποίο αποτελεί τη βάση της αναζήτησης status (status seeking) της Κύπρου. Ως μια μικρή χώρα η Κύπρος εξακολουθεί να μην διαθέτει αρκετά μέσα, διπλωματικούς πόρους και κρίσιμη μάζα για να αναλάβει ηγετικό ρόλο σε μείζονα προβλήματα και προκλήσεις στην περιοχή της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Ωστόσο, ο ρόλος της Κύπρου θα μπορούσε γίνει σημαντικός μέσω της κινητοποίησης και της δράσης ως διαμεσολαβητής, προωθητής λύσεων ή πάροχος εποικοδομητικής ώθησης σε αδιέξοδα. Η Κύπρος μπορεί, επίσης, να γίνει περισσότερο αποτελεσματική με την ανάληψη πρωτοβουλιών πολιτικής που απολαμβάνουν την υποστήριξη των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό που απαιτείται είναι μια πιο διαρκής εστίαση στα ζητήματα ενεργούς εξωτερικής πολιτικής και ενεργοποίηση σε κρίσιμους τομείς διπλωματίας. Σε τέτοιες υποθέσεις, ένα μικρό κράτος μπορεί να μετατρέψει το μικρό του μέγεθος σε ένα στοιχείο πλεονεκτήματος, παρά ένα μειονέκτημα. Αναγνωρίζεται ότι λόγω του μικρού μεγέθους της, η Κύπρος δεν έχει τα μέσα προβολής ισχύος και δεν

⁵⁴ Pedi, Revecca & Κουσκουβέλης, Ηλίας. (2019). Cyprus in the Eastern Mediterranean: A Small State Seeking for Status. 10.1007/978-3-319-90758-1_9.

προβληματίζει με διλήμματα ασφάλειας τους γείτονές της (εκτός από μια περιορισμένης μορφής διλήμματος για την Τουρκία στο πλαίσιο του Κυπριακού ζητήματος), εφόσον δεν έχει τα μέσα να υποστηρίξει ευρύτερες εδαφικές ή ηγεμονικές φιλοδοξίες. Επιπλέον, η Κύπρος μοιράζεται ένα κοινή ιστορία αποικιοκρατίας με τους περισσότερους από τους νότιους γείτονές της και την εμπειρία οικοδόμησης στη μετα-αποικιακή εποχή. Αυτοί οι παράγοντες επιτρέπουν στην Κύπρο να παίξει το ρόλο ενός αξιόπιστου πολιτικού διαμεσολαβητή στην ευρύτερη περιοχή.

Συμπεράσματα από την περίπτωση της Κύπρου

Από την παρουσίαση των ανωτέρω μπορούμε να καταλήξουμε σε γενικά συμπεράσματα τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για την καλύτερη κατανόηση της αναζήτησης status του κράτους του Ισραήλ.

α) Μικρά κράτη όπως η Κύπρος, με μικρή εγχώρια αγορά, απαιτούν πρόσβαση σε μεγάλες αγορές για την ενίσχυση σημαντικών παραγωγικών τομέων αγαθών και υπηρεσιών, επωφελούμενα από οικονομίες κλίμακας.

β) Λόγω της έλλειψης επαρκών υποδομών και την έλλειψη τεχνογνωσία, η οικονομική ανάπτυξη στα μικρά κράτη, συνήθως, αυξάνεται από τις εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων, οι οποίες τονώνουν τον ανταγωνισμό στην εγχώρια αγορά και αυξάνουν τη δυναμική τους, έχοντας θετικές μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην εξαγωγική ανταγωνιστικότητα σε βασικούς τομείς.

γ) Η Κύπρος στο παρελθόν εμφανιζόταν ανίκανη να επηρεάσει γεγονότα και εξελίξεις ή να προωθήσει τις πολιτικές επιδιώξεις της, λόγω του μικρού μεγέθους και των περιορισμένων πόρων που διαθέτει. Ως κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όμως, έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει στη χάραξη πολιτικής σε υψηλότερο επίπεδο, ενώ μπορεί να εφαρμόσει τις μεσογειακές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την επίτευξη των δικών της στόχων εξωτερικής πολιτικής.

δ) Η συμμετοχή της Κύπρου στις εξωτερικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσφέρει μοναδικές ευκαιρίες για την προώθηση των επιδιώξεων της προς το περιφερειακό αλλά και το διεθνές περιβάλλον. Η Κύπρος ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων διεθνών οργανισμών, έχει ξεφύγει από το στάδιο της απομόνωσης και του αποδέκτη πρωτοβουλιών πολιτικής

προερχομένων από το εξωτερικό και μπορεί να συμμετέχει στη διαμόρφωση και χάραξη πολιτικής, μέσα από την συνεχώς αυξανόμενη σημασία της στην παγκόσμια πολιτική σκηνή.

ε) Ενεργώντας μέσα από τις πολιτικές της Ένωσης μπορεί να γίνει πιο αποτελεσματική η αντιμετώπιση του προβλήματος της έλλειψης πόρων, εφόσον σε ένα μικρό κράτος όπως η Κύπρος δίνεται η δυνατότητα εκμετάλλευσης μεγαλύτερης ποσότητας αυτών, μέσω των περιφερειακών και παγκόσμιων επαφών

στ) Επιπλέον, η Κύπρος ενισχύεται μέσω των διαφόρων ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών χρηματοδότησης της επιχειρηματικότητας και καινοτομίας.

ζ) Η έλλειψη πόρων των μικρών κρατών (όπως η Κύπρος ή το Ισραήλ) ως αποτέλεσμα του μικρού τους μεγέθους, πρέπει να τους οδηγήσει την εξοικονόμηση τους και τη βελτιστοποίηση της αξιοποίησής τους.

η) Για ένα μικρό κράτος η επίτευξη του στόχου της εξωτερικής πολιτικής δεν πρέπει να λειτουργεί τελείως αυτόνομα αλλά μέσω της χρησιμοποίησης διεθνών διαύλων διπλωματίας. Η ιδιότητα μέλους ευρωπαϊκών και διεθνών θεσμών παρέχει στα μικρά κράτη εφικτές πολιτικές, υποστηριζόμενες από επαρκείς πόρους, όπως και την κρίσιμη μάζα που τα καθιστά αποτελεσματικά στην άσκηση της εξωτερικής τους πολιτικής και της αναζήτησης status.

θ) Σε συμφωνία με άλλα κράτη, κυρίως με την ένταξη σε περιφερειακές ομάδες, τα μικρά κράτη μπορούν να κερδίσουν πλεονεκτήματα και να ξεπεράσουν τις όποιες αρνητικές διεθνείς συγκυρίες μέσω της συνεργασίας με άλλα κράτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΙΣΡΑΗΛ

2.1 Γενική παρουσίαση

Το κράτος του Ισραήλ ανακηρύχθηκε το 1948, όταν η Μ. Βρετανία αποχώρησε από την περιοχή της Παλαιστίνης. Ο ΟΗΕ πρότεινε να χωριστεί η περιοχή σε αραβικά και εβραϊκά κράτη και ο αραβικός στρατός απέρριψε το σχέδιο του ΟΗΕ. Το Ισραήλ έγινε δεκτό ως μέλος του ΟΗΕ το 1949 και είδε ταχεία αύξηση του πληθυσμού τα επόμενα χρόνια, κυρίως λόγω της μετανάστευσης από την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή. Το Ισραήλ διεξήγαγε πολεμικές συγκρούσεις εναντίον των αράβων γειτόνων του το 1967 και το 1973, ενώ ακολούθησαν ειρηνευτικές συνθήκες με την Αίγυπτο το 1979 και την Ιορδανία το 1994. Το Ισραήλ ανέλαβε τον έλεγχο της Δυτικής Όχθης και της Λωρίδας της Γάζας στον πόλεμο του 1967 και στη συνέχεια διοίκησε αυτές τις περιοχές μέσω στρατιωτικών αρχών. Ισραηλινοί και Παλαιστίνιοι αξιωματούχοι υπέγραψαν μια σειρά προσωρινών συμφωνιών τη δεκαετία του 1990, οι οποίες δημιούργησαν μια ενδιάμεση περίοδο Παλαιστινιακής αυτοδιοίκησης στη Δυτική Όχθη και τη Γάζα. Η Δυτική Όχθη και η Λωρίδα της Γάζας είναι κατεχόμενα από το Ισραήλ με το ισχύον καθεστώς, το οποίο υπόκειται στην ενδιάμεση συμφωνία Ισραήλ-Παλαιστίνης, ενώ το μόνιμο καθεστώς θα καθοριστεί μέσω περαιτέρω διαπραγματεύσεων. Τον Αύγουστο του 2005 το Ισραήλ απέσυρε τους εποίκους και τον στρατό του από τη Λωρίδα της Γάζας και από τέσσερις οικισμούς στη Δυτική Όχθη, ενώ συνεχίζει την κατασκευή ενός φράγματος διαχωρισμού κατά μήκος τμημάτων της Πράσινης Γραμμής (Green Line) και εντός της Δυτικής Όχθης. Τα υψίπεδα του Γκολάν (Golan Heights) ελέγχονται από το Ισραήλ από το 1948, ενώ μόνιμη ειρηνευτική δύναμη του Οργανισμού Εποπτείας Εκεχειρίας των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος εδρεύει στην Ιερουσαλήμ παρακολουθεί τις εκχειρίες, εποπτεύει τις συμφωνίες ανακωχής, αποτρέπει την κλιμάκωση μεμονωμένων περιστατικών και παρέχει υποστήριξη στο υπόλοιπο προσωπικό του ΟΗΕ στην περιοχή

Πολιτική

Ο πρωθυπουργός Benjamin Netanyahu ηγείται της ισραηλινής κυβέρνησης από το 2009, ο οποίος ίδρυσε έναν κεντροδεξιό συνασπισμό μετά τις εκλογές

του 2015. Στις τρεις εκλογικές διαδικασίες που πραγματοποιήθηκαν τον Απρίλιο, το Σεπτέμβριο του 2019 και τον Μάρτιο 2020 δεν κατέστη δυνατός ο σχηματισμός νέας κυβέρνησης. Το πολιτικό αδιέξοδο επιλύθηκε, τελικά, τον Απρίλιο του 2020 όταν ο Netanyahu και ο αρχηγός του κόμματος «Blue and White» Benny Gantz υπέγραψαν συμφωνία για σχηματισμό κυβέρνησης συνασπισμού⁵⁵. Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας, ο Netanyahu θα παραμείνει πρωθυπουργός μέχρι τον Οκτώβριο του 2021 και στη συνέχεια θα τον διαδεχτεί ο Gantz. Στις 15 Σεπτεμβρίου 2020, το Ισραήλ υπέγραψε ειρηνευτική συμφωνία, με τη διαμεσολάβηση των ΗΠΑ, με το Μπαχρέιν και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα στην Ουάσιγκτον⁵⁶.

Πληθυσμιακά στοιχεία

Το Ισραήλ έχει πληθυσμό 8.675.475⁵⁷, συμπεριλαμβανομένων των πληθυσμών των Υψίπεδων του Γκολάν (ή της Υπο-Περιφέρειας του Γκολάν) και της Ανατολικής Ιερουσαλήμ, η οποία προσαρτήθηκε από το Ισραήλ μετά το 1967. Ο πληθυσμός αποτελείται από Εβραίους κατά 74,4% (εκ των οποίων το 76,9% γεννημένοι στο Ισραήλ και το 15,9% σε Ευρώπη, ΗΠΑ ή Ωκεανία), ενώ οι Άραβες αποτελούν το 20,9%. Από θρησκευτικής απόψεως το 74,3% είναι Εβραίοι, το 17,8% Μουσουλμάνοι και το 1,9% Χριστιανοί.⁵⁸

Οικονομία-τεχνολογία

Η ισραηλινή οικονομία έχει υποστεί δραματικό μετασχηματισμό τα τελευταία 25 χρόνια, με επικεφαλής τους τομείς αιχμής-υψηλής τεχνολογίας. Το Ισραήλ διαθέτει μια τεχνολογικά προηγμένη οικονομία ελεύθερης αγοράς. Η επεξεργασία διαμαντιών, ο εξοπλισμός υψηλής τεχνολογίας και τα φαρμακευτικά προϊόντα είναι από τις κορυφαίες εξαγωγές της, ενώ σημαντικοί είναι και οι κλάδοι του τουρισμού, υπηρεσιών, καθώς και οι εισροές ξένων επενδύσεων. Οι κυριότερες εισαγωγές του περιλαμβάνουν αργό πετρέλαιο, δημητριακά, πρώτες ύλες και στρατιωτικό εξοπλισμό. Μεταξύ 2004 και 2013, ο μέσος όρος ανάπτυξης ήταν περίπου 5% ετησίως⁵⁹, αποτέλεσμα κυρίως

⁵⁵ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-52358479>

⁵⁶ <https://www.csis.org/analysis/significance-israel-uae-deal>

⁵⁷ <https://data.oecd.org/israel.htm>

⁵⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>

⁵⁹ <https://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/PressReleases/Pages/060809e.aspx>

των εξαγωγών. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση της περιόδου 2008-09 προκάλεσε μια σύντομη ύφεση στο Ισραήλ αλλά η χώρα εισήλθε στην κρίση με υγιείς βάσεις, μετά από χρόνια συνετής δημοσιονομικής πολιτικής και έναν ανθεκτικό τραπεζικό τομέα. Η οικονομία του Ισραήλ ξεπέρασε επίσης την Αραβική Άνοιξη του 2011, διότι οι ισχυροί εμπορικοί δεσμοί της εκτός της Μέσης Ανατολής προστάτευσαν την οικονομία από τις όποιες επιπτώσεις. Η επιβράδυνση της εγχώριας και διεθνούς ζήτησης και η μείωση των επενδύσεων, οι οποίες οφείλονταν στην αβέβαιη κατάσταση ασφάλειας του Ισραήλ, μείωσαν την αύξηση του ΑΕΠ σε περίπου 2,8% κατά μέσο όρο κατά την περίοδο 2014-17.⁶⁰

Τα αποθέματα φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκαν το 2009 έχουν ανοίξει νέους ορίζοντες στις ενεργειακές προοπτικές του Ισραήλ. Τα κοιτάσματα Tamar και Leviathan ήταν ανάμεσα στα μεγαλύτερα υπεράκτια ευρήματα φυσικού αερίου στον κόσμο την τελευταία δεκαετία και τοποθετούν το Ισραήλ στο κέντρο μιας πιθανής περιφερειακής αγοράς φυσικού αερίου. Πολιτικά και ρυθμιστικά ζητήματα καθυστέρησαν την ανάπτυξη του κοιτάσματος Leviathan αλλά η παραγωγή από το κοιτάσμα Tamar παρείχε ώθηση στο ΑΕΠ⁶¹. Το Ισραήλ αποτελεί μία από τις χώρες του ΟΟΣΑ που χρησιμοποιούν περισσότερο τον άνθρακα, εφόσον παράγει περίπου 57% της ισχύος του από άνθρακα και μόνο 2,6% από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας⁶². Οι υψηλές τιμές στέγασης και εμπορευμάτων εξακολουθούν να αποτελούν ένα σημαντικό πρόβλημα στο Ισραήλ, ενώ οι οικονομικές ανισότητες και η κατοχή μεγάλων τμημάτων της οικονομίας από λίγους επιχειρηματίες αποτελούν ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα, όπως και τα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής στην εργασία των ταχύτερα αναπτυσσόμενα κοινωνικά τμήματα, όπως οι αραβο-ισραηλινές κοινότητες.⁶³

2.2 Εξωτερική πολιτική των τελευταίων ετών

α) Σχέσεις ΗΠΑ-Ισραήλ

⁶⁰ <https://countryeconomy.com/gdp/israel?year=2017>

⁶¹ https://www.gov.il/en/departments/guides/fuel_market

⁶² <https://www.eia.gov/international/analysis/country/ISR>

⁶³ Getz, D., & Goldberg, I. (2016). Best practices and lessons learned in ICT sector innovation : a case study of Israel.

Το Ισραήλ έχει αναπτύξει στενή διμερή συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες σε πολλούς τομείς τα τελευταία χρόνια, κυρίως στον άξονα των σχέσεων μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων, συμπεριλαμβανομένου του ειρηνευτικού σχεδίου του Ιανουαρίου του 2020 και τα ζητήματα που αφορούν την πιθανή προσάρτηση της Ισραηλινής Δυτικής Όχθης. Αν και το Ισραήλ διατηρεί ισχυρές στρατιωτικές δυνατότητες και στρατιωτικές δυνατότητες, συνεργάζεται επίσης στενά με τις Ηνωμένες Πολιτείες σε θέματα εθνικής ασφάλειας. Το 2016 υπογράφηκε ένα δεκαετές διμερές μνημόνιο συμφωνίας στρατιωτικής βοήθειας, το οποίο δεσμεύει τις Ηνωμένες Πολιτείες να παρέχουν στο Ισραήλ 38 δισεκατομμύρια δολάρια στρατιωτικής χρηματοδότησης και 500 εκατομμύρια δολάρια ετησίως σε κοινά προγράμματα πυραυλικής άμυνας⁶⁴. Ευρύτερα ζητήματα αφορούν τη συνεχή συνεργασία για την ασφάλεια του Ισραήλ και τις ανησυχίες ΗΠΑ και Ισραήλ για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν και την επιρροή στην περιοχή. Η συνεργασία στα ισραηλινά εσωτερικά πολιτικά ζητήματα αφορούν, κυρίως, τα ζητήματα ενότητας της νέας κυβέρνησης μεταξύ του πρωθυπουργού Netanyahu και του Benny Gantz.

Ο ρόλος της ισραηλινής διασπορά-λόμπυ των ΗΠΑ

Η κύρια δύναμη που υπερασπίστηκε το Ισραήλ κατά τη διάρκεια των πολέμων και των κρίσεων της χώρας ήταν η επιρροή των παραγόντων της ισραηλινής διασποράς και κυρίως η αμερικανικοεβραϊκή κοινότητα⁶⁵: Η υποστήριξη για το Ισραήλ από τους Αμερικανοεβραίους, όπως και η ενεργή υποστήριξη των Εβραίων γερουσιαστών και εκπροσώπων του Κογκρέσου (τόσο από τα Δημοκρατικά όσο και από τα Δημοκρατικά Κόμματα) ήταν πάντα εμφανής. Υπήρχαν πάντα οργανώσεις υπεράσπισης των συμφερόντων του Ισραήλ στις ΗΠΑ, Εβραίοι δημοσιογράφοι και παράγοντες των μέσων ενημέρωσης, ενώ ήταν εμφανής και η υποστήριξη από ανώτερους ηγέτες των Εβραϊκών Ομοσπονδιών και εβραϊκών κοινοτήτων σε όλες τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η αμερικανικοεβραϊκή κοινότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες είχε πάντα μεγάλη επιρροή στην αμερικανική πολιτική έναντι του Ισραήλ, και οι

⁶⁴ <https://www.nytimes.com/2016/09/14/world/middleeast/israel-benjamin-netanyahu-military-aid.html>

⁶⁵ Blackwill R. D. and Gordon P. H., Repairing the U.S.-Israel Relationship

Αμερικανοεβραίοι έχουν επανειλημμένα βοηθήσει το Ισραήλ σε δύσκολες καταστάσεις.⁶⁶

β) Ιράν

Το Ιράν θεωρείται ως πρωταρχικό μέλημα των Ισραηλινών αξιωματούχων, κυρίως λόγω: i) της αντιπάθειας προς το Ισραήλ, η οποία εκφράζεται από το επαναστατικό καθεστώς του Ιράν, ii) της ευρείας περιφερειακής επιρροής του Ιράν (ειδικά στη Συρία, το Ιράκ και τον Λίβανο), iii) του πυρηνικού και πυραυλικού προγράμματος του Ιράν και iv) των προηγμένων δυνατοτήτων των συμβατικών του όπλων⁶⁷. Το Ισραήλ και τα κράτη του Αραβικού Κόλπου έχουν καλλιεργήσει στενότερες σχέσεις μεταξύ τους σε προσπάθειες αντιμετώπισης του Ιράν, ενώ υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με την ικανότητα του να διεισδύσει στη Σαουδική Αραβία και να στοχεύσει τις εγκαταστάσεις πετρελαίου.

γ) Χεζμπολάχ

Η Λιβανέζικη Χεζμπολάχ είναι ο πλησιέστερος και ισχυρότερος μη κρατικός σύμμαχος του Ιράν στην περιοχή. Οι δυνάμεις της Χεζμπολάχ και ο στρατός του Ισραήλ συγκρούστηκαν πολλές φορές τις τελευταίες δεκαετίες στα σύνορα του Λιβάνου, ενώ οι συγκρούσεις αυτές αρκετές φορές κλιμακώθηκαν σε ευρύτερες συγκρούσεις. Το Ισραήλ προσπάθησε πολλές φορές να διεθνοποιήσει τον σημασία απόκτησης εξοπλισμών ιρανικής προέλευσης από τη Χεζμπολάχ, προβάλλοντας τον κίνδυνο για την ασφάλειά του ο οποίος προέρχεται από την εμβέλεια, την ακρίβεια και την ισχύ των βλημάτων του. Η συνεχιζόμενη ένταση μεταξύ Ισραήλ και Ιράν εγείρει ερωτήματα σχετικά με τις πιθανότητες σύγκρουσης Ισραήλ-Χεζμπολάχ. Στα τέλη του 2018 και στις αρχές του 2019, ο στρατός του Ισραήλ ανέλαβε μια προσπάθεια, η οποία ονομάστηκε «Επιχείρηση Βόρεια Ασπίδα»⁶⁸, με την οποία προσπάθησε να σφραγίσει έξι σήραγγες επίθεσης της Χεζμπολάχ για να αποτρέψει τη διέλευση στο Ισραήλ. Τον Αύγουστο του 2019,⁶⁹ το Ισραήλ φέρεται να έχει

⁶⁶ Mearsheimer, & S. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*

⁶⁷ Kaye, D., Nader, A., & Roshan, P. (2011). *A Brief History of Israeli-Iranian Cooperation and Confrontation*. In *Israel and Iran: A Dangerous Rivalry* (pp. 9-18). Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation. Retrieved November 30, 2020, from <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg1143osd.7>

⁶⁸ <https://www.idf.il/en/minisites/wars-and-operations/operation-northern-shield/>

⁶⁹ <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/01/israel-anti-tank-missiles-fired-from-lebanon-military-says>

πραγματοποιήσει αεροπορικές επιθέσεις με στόχο το προσωπικό της Χεζμπολάχ και τις εγκαταστάσεις παραγωγής drone και πυραύλων της στη Συρία και το Λίβανο.

2.3 Ασφάλεια και Άμυνα

Το Ισραήλ παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όταν αφορά την ασφάλεια και την άμυνα. Είναι ένα μικρό κράτος, με μικρό πληθυσμό και χωρίς μεγάλο στρατηγικό βάθος, περιτριγυρισμένο από μια πληθώρα αντιπάλων ή δυνητικά εχθρικών γειτόνων. Βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ισχύ του στρατού του, η οποία προέρχονται από την καθολική εθνική στράτευση και τις μεγάλες μονάδες εφέδρων. Οι στρατιωτικές του δαπάνες είναι σχετικά υψηλές για χώρες του μεγέθους του και οι ένοπλες δυνάμεις τους είναι γενικά εφοδιασμένες με τους πιο προηγμένους εξοπλισμούς, οι οποίοι είναι άμεσα διαθέσιμοι και διατηρούνται σε υψηλή κατάσταση ετοιμότητας.

Ως εκ τούτου, το Ισραήλ χάραξε μία ιδιαίτερη πετυχημένη στρατηγική στην παραγωγή στρατιωτικών εξοπλισμών, οι οποίοι περιλαμβάνουν κυρίως μη επανδρωμένα συστήματα, πυραυλική άμυνα, όπλα μεγάλης ακριβείας και τεχνολογίες C4ISR⁷⁰ αλλά και ελαφριά θωρακισμένα οχήματα, όπως και την συντήρηση και επισκευή των οπλικών συστημάτων που χρησιμοποιούνται από τις Ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις. Εν ολίγοις, η αμυντική βιομηχανία του Ισραήλ έχει ασχοληθεί με έναν αριθμό πρωτότυπων και καινοτόμων συστημάτων (όπως το αντιπυραυλικό σύστημα Iron Dome⁷¹ και το σύστημα Trophy⁷² εναντίον οπλισμένων οχημάτων), λόγω κυρίως της τεταμένης κατάστασης που είναι συνεχώς αναγκασμένο να αντιμετωπίζει. Έτσι, η ισραηλινή στρατιωτική βιομηχανία παρουσιάζεται ολοκληρωμένη και ιδιαίτερα ικανή για καινοτόμες τεχνολογικά παρεμβάσεις στον τομέα των στρατιωτικών εξοπλισμών.

Επιπρόσθετα, το Ισραήλ έχει σχεδιάσει και καλλιεργήσει μία δραστήρια εσωτερική βιομηχανία άμυνας, με την πρόθεση της κάλυψης των εθνικών απαιτήσεων για την απόκτηση προηγμένων οπλικών συστημάτων και άλλου

⁷⁰Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance

⁷¹ <https://www.rafael.co.il/worlds/air-missile-defense/>

⁷² <https://www.rafael.co.il/worlds/land/trophy-aps/>

είδους στρατιωτικού εξοπλισμού, στα πλαίσια των οικονομικών και τεχνολογικών του περιθωρίων. Από αυτήν την άποψη, η χώρα εκμεταλλεύεται σε μεγάλο βαθμό την ισχυρή οικονομική και τεχνολογική του ανάπτυξη στο πλαίσιο του τομέα της άμυνας αλλά και την εντατική του εκβιομηχάνιση σε υπερασύγχρονη τομείς υψηλής τεχνολογίας με τη συνδρομή εταιριών και πανεπιστημίων, όπως και του τεχνολογικά καταρτισμένου εργατικού δυναμικού. Διαθέτει, λοιπόν, πολλές εσωτερικές ικανότητες που μπορούν να αξιοποιηθούν στα πλαίσια της στρατιωτικής και τεχνολογικής τεχνολογίας, με σκοπό την καινοτομία και την ανάπτυξη. Αυτό έχει ενισχύσει τις ικανότητες για την προώθηση της αυτονομίας στην Έρευνα και Ανάπτυξη (Research & Development) και κατασκευή καινοτόμων ή τεχνολογικά εξελιγμένων στρατιωτικών εξοπλισμών. Συγκεκριμένα, το Ισραήλ είναι ιδιαίτερα πρωτοποριακό στην εξέλιξη πρωτότυπων και υπερασύγχρονων στρατιωτικών συστημάτων. Αυτό είναι εμφανές σε πολλά παραδείγματα: αεροσκάφη, καθοδηγούμενα όπλα ακριβείας, πυραυλικά αμυντικά συστήματα, ηλεκτροοπτικά συστήματα, συστήματα διοίκησης-ελέγχου-επικοινωνιών(C3), τεχνητής νοημοσύνης και επιτήρησης.

Οι δύο παράγοντες που έχουν επηρεάσει περισσότερο τη διαδικασία στρατιωτικής και τεχνολογικής καινοτομίας στο Ισραήλ είναι: η στρατηγική αναγκαιότητα και η ροπή προς την καινοτομία⁷³. Το Ισραήλ βρίσκεται σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο στον οποίο έχει ζητήματα ασφάλειας, συγκεκριμένα αντιμετωπίζει μια μόνιμη υπαρξιακή απειλή⁷⁴. Συνεπώς, η προσέγγιση του Ισραήλ στην ασφάλεια καθορίζεται από μια στρατηγική κουλτούρα που χαρακτηρίζεται από τη συνεχή αναζήτηση ασφάλειας. Η πολιτική ασφάλειας του Ισραήλ δίνει έμφαση στη διατήρηση ενός ποιοτικού πλεονεκτήματος έναντι των αντιπάλων της, προκειμένου να αντισταθμιστεί το αριθμητικό πλεονέκτημα τους. Επιπλέον, το Ισραήλ δεν αναζητά ξεχωριστά την ποιότητα και την ποσότητα, τόσο στους εξοπλισμούς όσο και στην εξωτερική του πολιτική, αλλά αναζητά και τα δύο⁷⁵.

⁷³ Bitzinger Richard A, *Military-Technological Innovation in Small States: The Cases of Israel and Singapore*

⁷⁴ Dima Adamsky, *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the United States, and Israel* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2010), 125–26.

⁷⁵ Bitzinger Richard A, *Military-Technological Innovation in Small States: The Cases of Israel and Singapore*

Η έμφαση η οποία δίνεται στην υπερσύγχρονη τεχνολογία ιδιαίτερα εμφανής αλλά, ταυτόχρονα, οι Ισραηλινές Ένοπλες Δυνάμεις (IDF) επιδιώκουν να συνδυάσουν την τεχνολογική υπεροχή με μια «πίστη στην ποσότητα ως ποιότητα»⁷⁶, δηλαδή με τη συνεχή ισχυροποίηση με ποιοτικά μέσα. Δεδομένης αυτής της προσήλωσης στην τεχνολογία, η συνεχής τεχνολογική καινοτομία αποτελεί εδώ και καιρό κεντρικό δόγμα της ισραηλινής πολιτικής ασφάλειας. Πρώτον, αυτό σημαίνει επενδύσεις πόρων στην καινοτομία, η οποία αντανακλάται, εν μέρει, στα υψηλά επίπεδα αμυντικών δαπανών έρευνας και ανάπτυξης (R&D). Εξίσου σημαντική ήταν η δημιουργία και η καλλιέργεια ενός υπερσύγχρονου και καινοτόμου αμυντικού κλάδου. Ταυτόχρονα, η ισραηλινή στρατηγική και στρατιωτική κουλτούρα εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από αποφυγή συγκεκριμένων δογμάτων, οργάνωσης και επιχειρησιακών προτύπων⁷⁷. Αντίθετα, οι Ισραηλινοί προτιμούν να σχεδιάζουν και να καθορίζουν μόνοι τους τα επιχειρησιακά τους πρότυπα, με αποτέλεσμα οι Ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις (IDF) να έχουν αναπτύξει μια νοοτροπία διαρκούς προσαρμογής και βελτίωσης. Οι Ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις εσκεμμένα δεν προβαίνουν σε χάραξη μακροπρόθεσμων σχεδίων αλλά εφαρμόζουν μία προσέγγιση περισσότερο πρακτικής και λιγότερου σχεδιασμού.⁷⁸

Η συγκεκριμένη σχεδιαστική προσέγγιση του Ισραήλ το έχει οδηγήσει σε μια σειρά στρατιωτικών τεχνολογικών καινοτομιών, συμπεριλαμβανομένων των drones, της αντιπυραυλικής άμυνας, όπως και της κυβερνοάμυνας. Επίσης οδήγησε τη διαδικασία συνεχούς καινοτομίας και βελτίωσης, όπως η εξέλιξη των μη επανδρωμένων εναέριων οχημάτων (UAV), η χρήση συστημάτων τακτικής αναγνώρισης μικρής εμβέλειας ή πιο ικανών συστημάτων παρακολούθησης (όπως το UAV Heron MALE-μεσαίου ύψους, μεγάλης εμβέλειας) και το επιθετικό drone Hermes.⁷⁹ Η συγκεκριμένη προσέγγιση σχεδίασης είναι ιδιαίτερα έντονη στη σχεδίαση και εξέλιξη προγραμμάτων, όπως για παράδειγμα το Iron Dome (για την αμυντική θωράκιση του Ισραήλ εναντίον των πυραύλων μικρής εμβέλειας που εξαπολύονται από τις δυνάμεις

⁷⁶ Adamsky, *Culture of Military Innovation*, 114.

⁷⁷ *Ibid.*, 116.

⁷⁸ *Ibid.*, 119.

⁷⁹ Yaakov Katz and Amir Bohbot, *The Weapons Wizards: How Israel Became a High-Tech Military Superpower* (New York: St. Martin's, 2017), 12.

της Χεζμπολάχ στο Λίβανο και στη Γάζα)⁸⁰, η μετατροπή παλιών Σοβιετικών αρμάτων μάχης σε θωρακισμένα άρματα μεταφοράς προσωπικού, ή ακόμη και η ανάπτυξη σύγχρονων συστημάτων τα οποία χρησιμοποιούν ραντάρ και τρισδιάστατους αλγόριθμους ανακατασκευής εικόνας, για τη χρήση τους σε μάχες σε αστικό περιβάλλον από τις Ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις (IDF) στο Λίβανο και στη λωρίδα της Γάζας.⁸¹

2.4 Κοινωνικές σχέσεις

Αξίζει να αναφερθεί ότι η ισραηλινή στρατιωτική και τεχνολογική κουλτούρα και καινοτομία έχει ωφεληθεί, ιδιαίτερα, από τις μη ιεραρχικές κοινωνικές σχέσεις οι οποίες χαρακτηρίζουν τη χώρα και τους πολίτες. Οι Ισραηλινοί είναι εξαιρετικά απλοί και ευέλικτοι, ενώ δε χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη επισημότητα στις κοινωνικές τους σχέσεις.⁸² Αυτό συνεπάγεται συνολική απουσία υπερβολικής γραφειοκρατικής ιεραρχίας, η οποία σε συνδυασμό με τη συλλογική αίσθηση ανασφάλειας, βοηθά στην καινοτομία, κυρίως στο στρατιωτικό τεχνολογικό πεδίο. Αποτέλεσμα είναι η ύπαρξη λιγότερων εμποδίων στην αλληλεπίδραση και η δημιουργία ευνοϊκής ατμόσφαιρας που ενθαρρύνει και επιτρέπει την ελεύθερη ανταλλαγή των ιδεών.

2.5 Συμπεράσματα από την παρουσίαση του κράτους του Ισραήλ

Η παρουσίαση του κράτους του Ισραήλ αποτελεί τη βάση της εξαγωγής συμπερασμάτων για τους παράγοντες που ωθούν το Ισραήλ στην αναζήτηση status, τους συντελεστές ισχύος που το βοηθούν σε αυτή την κατεύθυνση και που το οδηγούν σε συγκεκριμένες πρακτικές αναζήτησης status. Έτσι:

α) Το Ισραήλ παρουσιάζει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όταν αφορά την ασφάλεια και την άμυνα, εφόσον είναι περιτριγυρισμένο από ένα εχθρικό περιβάλλον. Η επισήμανση αυτή αποτελεί έναν από τους κύριους λόγους ώθησης στην προσπάθεια αναζήτησης status.

⁸⁰ <https://www.rafael.co.il/worlds/air-missile-defense/>

⁸¹ Marc R. DeVore, "Commentary on the Value of Domestic Arms Industries: Security of Supply or Adaptive Innovation?" *Defense Studies* 17, no. 3 (2017): 250.

⁸² Adamsky, *Culture of Military Innovation*, 117–19; Katz and Bohbot, *Weapons Wizards*, 9–12.

β) Η έλλειψη ιδιαίτερων πόρων, όπως παρουσιάστηκε στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, αποτελεί έναν άλλο λόγο αναζήτηση status, όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε και στην εισαγωγή για τα μικρά κράτη.

γ) Ένας συντελεστής ισχύος που το βοηθούν στην αναζήτηση status είναι, σε μεγάλο βαθμό, η ισχύς του στρατού του, εφόσον το Ισραήλ διαθέτει από τους πιο προηγμένους εξοπλισμούς, οι οποίοι διατηρούνται σε υψηλή κατάσταση ετοιμότητας.

δ) Η τεχνολογία θεωρείται κρίσιμος συντελεστής ισχύος και πολλαπλασιαστής δύναμης στον τομέα της εθνικής ασφάλειας και άμυνας, εφόσον υπάρχει συνεχής προσπάθεια αξιοποίησης των στρατιωτικών και τεχνολογικών ικανοτήτων. Το Ισραήλ, όπως αναλύθηκε είναι ένα κράτος το οποίο τείνει προς τη συνεχή ενασχόληση με την υψηλού επιπέδου στρατιωτική και τεχνολογική καινοτομία.

ε) Είναι εμφανής η δυναμική παρουσία των παραγόντων της ισραηλινής διασποράς σε διεθνές επίπεδο, η οποία αποτελεί πολλαπλασιαστή επιρροής και δύναμης του κράτους του Ισραήλ. Πολύ σημαντικό ρόλο παίζει η αμερικανικοεβραϊκή κοινότητα των ΗΠΑ, η οποία παρεμβαίνει σε κρίσιμες περιπτώσεις υπέρ του Ισραήλ.

στ) Η παρουσίαση των κοινωνικών σχέσεων στο Ισραήλ αποτελεί ένα ενισχυτικό ρόλο προς την προσπάθεια ανάδειξης της ευελιξίας που διακατέχει το Ισραήλ τόσο στις εσωτερικές του υποθέσεις, όσο και στην εξωτερική του πολιτική και στα πλαίσια της αναζήτηση status. Στο εσωτερικό του η ευελιξία βοηθά στην καινοτομία, με έμφαση στο στρατιωτικό τεχνολογικό πεδίο, ενώ στην εξωτερική του πολιτική οδηγεί στη δημιουργία ευνοϊκής ατμόσφαιρας για διεθνείς συμμαχίες με απώτερο στόχο την αύξηση της επιρροής του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ ΩΣ «START-UP NATION»

3.1 Εισαγωγή

Η αναζήτηση status του Ισραήλ διέρχεται, τα τελευταία χρόνια, μέσω της ανάδειξής του ως «start-up nation», εφόσον ανέκαθεν είχε σαν στόχο να τοποθετηθεί στον πυρήνα των πρωτοπόρων κρατών της τεχνολογίας. Οι συνθήκες για την ανάπτυξη και ανάδειξη του Ισραήλ ως «Start-Up Nation» άρχισαν να διαμορφώνονται ήδη από τη δεκαετία του 1980, όταν υπήρχε προσαρμογή της στάσης του κράτους απέναντι στον ιδιωτικό τομέα, την απελευθέρωση της αγοράς και το εξωτερικό εμπόριο, με αποτέλεσμα το Ισραήλ να καταστεί κόμβος τεχνολογικής καινοτομίας.

Η αρχή του τομέα της Τεχνολογίας Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) της χώρας τοποθετείται στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ο οποίος επικεντρώθηκε, αρχικά, στο εταιρικό λογισμικό, τις επικοινωνίες και αργότερα το διαδίκτυο. Οι κυβερνήσεις της εποχής έθεσαν τα θεμέλια για την ιδιωτική βιομηχανία για την υποστήριξη της καινοτομίας, πραγματοποιώντας μεγάλες επενδύσεις στην βελτίωση του αναγκαίου ανθρώπινου κεφαλαίου⁸³. Το ισραηλινό οικοσύστημα ΤΠΕ χτίστηκε σταδιακά στις περιοχές του Τελ Αβίβ και της Χάιφα, οι οποίες γειτνιάζουν με κορυφαία ακαδημαϊκά ιδρύματα: Το Τεχνολογικό Ινστιτούτο Technion και το Πανεπιστήμιο του Τελ Αβίβ. Εφόσον οι εταιρείες σε αυτό το οικοσύστημα είναι προσανατολισμένες στις εξαγωγές ήταν, αρχικά τουλάχιστον, δύσκολο να αναπτυχθούν εξαιτίας της απόστασης από τους πελάτες τους στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη. Η λύση ήταν να κινηθεί το μάρκετινγκ και τα κεντρικά γραφεία εκτός Ισραήλ, πιο κοντά στους πελάτες. Οι τομείς έρευνας και ανάπτυξης (R&D), ωστόσο, έμειναν στο Ισραήλ για να εκμεταλλευτούν το ανθρώπινο κεφάλαιο. Καθώς ο τομέας των ΤΠΕ αναπτύχθηκε, πολυεθνικές εταιρείες που αναζητούσαν καινοτόμο τεχνολογία αγόρασαν μικρές ισραηλινές start-up επιχειρήσεις και έτσι ιδρύθηκαν τοπικά κέντρα έρευνας και ανάπτυξης. Σήμερα υπάρχουν εκατοντάδες πολυεθνικές εταιρείες στο Ισραήλ, με κέντρα έρευνας και ανάπτυξης, ανάμεσα στις οποίες συγκαταλέγονται οι IBM, Intel, Apple, Cisco,

⁸³ Getz, D., & Goldberg, I. (2016). Best practices and lessons learned in ICT sector innovation : a case study of Israel.

Motorola και Microsoft.⁸⁴ Πολλές από τις εταιρείες του οικοσυστήματος είναι εταιρείες λογισμικού, ενώ ένας τομέας που ξεχωρίζει ιδιαίτερα είναι η ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, εφόσον πάνω από 200 ισραηλινές εταιρείες ειδικεύονται στην ασφάλεια στον κυβερνοχώρο. Ένα μεγάλο ποσοστό των παγκοσμίων start-up επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στο χώρο της κυβερνοασφάλειας και χρηματοδοτούνται από επιχειρηματικά κεφάλαια είναι Ισραηλινές. Η χώρα επενδύει σημαντικούς πόρους σε ένα ολοκληρωμένο συγκρότημα ανάπτυξης ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, το CyberSpark, στη Beersheba. Μια κορυφαία εταιρεία στον τομέα αυτό είναι η Check Point. Ιδρύθηκε το 1993 και τώρα είναι η μεγαλύτερη εταιρεία υψηλής τεχνολογίας του Ισραήλ, η οποία πρωτοστάτησε με το FireWall-1 και είναι γνωστή για τα συστήματα ενάντια σε χάκερ και τα λογισμικά υποκλοπής⁸⁵. Η ανάπτυξη των start-up επιχειρήσεων στο οικοσύστημα ΤΠΕ οφείλεται, κυρίως, σε επιχειρηματίες οι οποίοι έχουν πρακτική εμπειρία από την εργασία τους σε μια μεγάλη εταιρεία του κλάδου ή από τη στρατιωτική τους θητεία. Συνήθως ξεκινούν τις εταιρείες τους αφού έχουν εντοπίσει μια υπάρχουσα ανάγκη στην αγορά που απαιτεί λύση. Οι εταιρίες Check Point and Wix⁸⁶ είναι δύο τέτοιες περιπτώσεις.

Σύντομη ιστορία της καινοτομίας σε θέματα επιστήμης, μηχανικής και τεχνολογίας στο Ισραήλ

Οι εξελίξεις στην τεχνολογία πληροφορικής και επικοινωνιών (ΤΠΕ) του Ισραήλ εξελίχθηκαν ωθούμενες από γεωπολιτικές ανάγκες. Η έρευνα και ανάπτυξη (R&D) που σχετίζεται με την άμυνα είχε σημαντική επιπτώσεις στην ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα του Ισραήλ, του ανώτατου εκπαιδευτικού συστήματος στην επιστήμη και τη μηχανική, την ερευνητική κοινότητα και τη σύνθεση του ανθρώπινου κεφαλαίου των ΤΠΕ. Το Ισραήλ επένδυσε μεγάλα ποσά για την ανάπτυξη λύσεων για την ανάπτυξη των δυνατοτήτων των αμυντικών εξοπλισμών. Οι συσσωρευμένες απαιτήσεις για ειδικευμένους εργαζομένους, επιστήμονες και μηχανικούς απευθύνθηκαν σε πανεπιστήμια

⁸⁴ <https://israeltechfund.com/israel-tech-ecosystem>

⁸⁵ <https://www.checkpoint.com/>

⁸⁶ <https://www.wix.com/>

και ερευνητικά ιδρύματα, με συνέπεια την επέκτασή τους, λόγω των αυξημένων αναγκών⁸⁷.

Ωστόσο, δεν προέρχονται όλες οι επενδύσεις σε αυτόν τον τομέα από τον αμυντικό τομέα. Οι πολυεθνικές εταιρείες αντιπροσωπεύουν σήμερα ένα σημαντικό ποσοστό των ερευνητικών δαπανών στο Ισραηλινή βιομηχανία. Εταιρείες όπως Intel, IBM, Google, Cisco, Motorola, Philips, Apple, και πολλές άλλες έχουν συγκεντρώσει μεγάλα ποσά άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) και έχουν δημιουργήσει ερευνητικά κέντρα στο Ισραήλ για να επωφεληθούν από το ανθρώπινο κεφάλαιο, ενώ άλλες εταιρείες δημιουργήθηκαν μετά την απόκτηση ισραηλινών start-up επιχειρήσεων.

R&D center	R&D center sector (IVC classification)	Number of R&D centers in Israel	Establishment year in Israel	Number of employees in Israel	Key innovations/ technologies/products
Apple	Semiconductors	3	2011	500	Development of hardware and chips for iPhone and iPad
General Motors	Miscellaneous technologies	1	2011	60	Autonomous vehicles; human machine interface; connected vehicle
Yahoo!	Internet	2	2008	50	Time Traveler application; smart advertising (market segmentation)
Google	Internet	2	2007	250	Google Autocomplete; Live Results; Google Related; Google Instant; Google Analytics
SanDisk	Semiconductors	3	2006	700	Trusted Flash technology; digital cameras (with Zoran); solid state drivers
Samsung	Semiconductors and communications	2	1999	250	Galaxy camera; eye-tracking system for Galaxy S4 smartphone
HP	Miscellaneous technologies	4	1994	5,700	Enterprise Swarm; automatic print quality inspection; semantic automation from screen capture; HP Indigo Photo Enhancement Server
Qualcomm	Semiconductors and communications	3	1993	260	Wi-Fi technology and the next generation of wireless local-area network connectivity; mobile enterprise security technologies; Qualcomm Snapdragon Mobile Development Platforms; digital pen and gestures based on ultrasound technology
Microsoft	IT and enterprise Software	2	1989	800	Business Intelligence in the Cloud and in Office; XBOX Analytics; building a novel real-time recommendations platform for the Microsoft entertainment business
Intel	Semiconductors	5	1974	10,500	Pentium M microprocessor Sandy Bridge and Ivy Bridge family of processors
IBM	IT and enterprise software; semiconductors	3	1949	1,000+	ECO-2000 Optimized Crew Scheduling System; WebSphere Content Discovery Server; mobile shopping app

Εικόνα 2: Πολυεθνικές εταιρείες R&D στο Ισραήλ (μερική λίστα-2016)

⁸⁷ Shultziner, Doron. (2009). Contemporary Israel: Domestic Politics, Foreign Policy, and Security Challenges. *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies*. 28. 177-179. 10.1353/sho.0.0508.

Πηγή: Lemarchand, G. A., Leck, E., & Tash, A. (2016). Mapping research and innovation in the State of Israel (Vol. 5). UNESCO Publishing

Λόγω των κινήτρων που έδινε το κράτος και της διαθεσιμότητας εξειδικευμένου ανθρώπινου κεφαλαίου, το Ισραήλ έχει μετατραπεί σε μια ελκυστική τοποθεσία για επιχειρηματικές δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης (R&D) κορυφαίων πολυεθνικών. Η χρηματοδότηση από το εξωτερικό αποτελεί σημαντικό μέρος της συνολικής επιχειρηματικής χρηματοδότησης έρευνας και ανάπτυξης.

3.2 Κυβερνητικές πολιτικές και πρωτοβουλίες

Το ισραηλινό οικοσύστημα Επιστήμης, Μηχανικής, Τεχνολογίας και Καινοτομίας (SETI)⁸⁸ περιλαμβάνει τις δραστηριότητες της κυβέρνησης, των ερευνητικών πανεπιστημίων και ιδρυμάτων, των ιατρικών κέντρων, της βιομηχανίας και έρευνας των μη κερδοσκοπικών ερευνητικών οργανισμών. Το 1969 το Ισραήλ ίδρυσε ειδικό γραφείο (Office of the Chief Scientist OCS)⁸⁹ στο Υπουργείο Οικονομίας με σκοπό τη δημιουργία βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας, το οποίο είναι το σημαντικότερο όργανο χάραξης πολιτικής εκτός του πανεπιστημιακού συστήματος⁹⁰. Στο πλαίσιο του λειτουργούν πλαίσια χρηματοδότησης έρευνας και καινοτομίας, όπως το Ταμείο Έρευνας και Ανάπτυξης, ενώ περιλαμβάνει και λειτουργικά πλαίσια, όπως η Διεύθυνση Έρευνας & Ανάπτυξης Ισραήλ-Ευρώπης. Το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης (Council for Higher Education - CHE)⁹¹ είναι η μόνιμη αρχή στο πανεπιστημιακό ερευνητικό σύστημα, παρόλο που η εξουσία του περιορίζεται από το υψηλό επίπεδο αυτονομίας των πανεπιστημίων. Κάτω από το Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης βρίσκεται ο Επιτροπή Προγραμματισμού και ο Προϋπολογισμού (Planning and Budgeting Committee-PBC)⁹², η οποία λαμβάνει αποφάσεις χρηματοδότησης και το Ίδρυμα Επιστημών του Ισραήλ, ένα αυτόνομο όργανο οργανωμένο ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός, το

⁸⁸ <https://www.seti.org/>

⁸⁹ https://www.gov.il/en/departments/general/rd_chief_science

⁹⁰ https://www.gov.il/en/departments/general/rd_chief_science

⁹¹ <https://che.org.il/en/>

⁹² <https://che.org.il/en/the-planning-and-budgeting-committee/>

οποίο χρηματοδοτείται, κυρίως, από την PBC και είναι υπεύθυνο για επιχορηγήσεις σε Ισραηλινούς επιστήμονες.

Στο Ισραήλ, οι κυβερνητικές πολιτικές προς την πλευρά της προσφοράς (συνδεσιμότητα, παραγωγή εξοπλισμού, τριτοβάθμια εκπαίδευση και έρευνα) και την πλευρά της ζήτησης (ανάπτυξη δεξιοτήτων, ασφάλεια στον κυβερνοχώρο) είχαν σημαντική επίδραση στον τομέα των ΤΠΕ, ενώ η χώρα έχει εφαρμόσει την προοδευτική ελευθέρωση του κλάδου των επικοινωνιών και της πληροφορικής. Οι μεταρρυθμίσεις περιλάμβαναν την ιδιωτικοποίηση κρατικών εταιριών παροχής διαδικτυακών υπηρεσιών, την υιοθέτηση ενός ρυθμιστικού καθεστώτος κατάλληλου για πολλούς παρόχους υπηρεσιών πληροφορικής, όπως και διαμόρφωση ασφαλούς και ανταγωνιστικού περιβάλλοντος για υποδομές και υπηρεσίες μετάδοσης δεδομένων (ευρυζωνική σύνδεση) και τηλεφωνίας.

Το Ισραήλ διαθέτει ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό καθεστώς περί πνευματικής ιδιοκτησίας, συμπεριλαμβανομένου της απόκτησης, διατήρησης και επιβολής των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ οι ρυθμίσεις του υπερβαίνουν τα ελάχιστα κριτήρια που καθορίζονται στις πολυμερείς συνθήκες ρύθμισης των προτύπων πνευματικής ιδιοκτησίας⁹³. Ο νόμος περί πνευματικής ιδιοκτησίας προβλέπει μονοπώλια περιορισμένου χρόνου και πεδίου εφαρμογής, μεταξύ άλλων, των εφευρέσεων, εμπορικών σημάτων, όπως και λογισμικού υπολογιστών, ταινιών και μουσικής.

Ειρήνευση μέσω της επιχειρηματικότητας

Οι start-up επιχειρήσεις βρίσκονται στο επίκεντρο μιας νέας στρατηγικής με στόχο την ενσωμάτωση της αραβικής μειονότητας του Ισραήλ στην οικονομία και την επιχειρηματικότητα. Οι Άραβες αποτελούν το 20% περίπου του πληθυσμού του Ισραήλ, όμως αντιπροσωπεύουν μόνο το 2,5% των εργαζομένων στον τομέα της τεχνολογίας. Οι κρατικές πολιτικές τα τελευταία χρόνια, όπως και επιχειρηματικοί παράγοντες, έχουν στραφεί στην ενίσχυση περισσότερων Αραβοισραηλινών απόφοιτων σχολών υψηλής τεχνολογίας και την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας τους. Ο κύριος λόγος, εκτός της δικαιοσύνης και ισονομίας στον εργασιακό χώρο, οφείλεται στο ότι οι εταιρείες

⁹³ <https://www.justice.gov.il/En/Units/ILPO/Pages/default.aspx>

υψηλής τεχνολογίας αντιμετωπίζουν έλλειψη εξειδικευμένων εργαζομένων, ενώ υπάρχουν 1,7 εκατομμύρια Αραβοισραηλινοί άνεργοι. Η Ναζαρέτ, στην οποία υπάρχει και ο μεγαλύτερος αράβικος πληθυσμός στο Ισραήλ, παρουσιάζεται, πλέον, ως ένας νέος κόμβος για την ανάπτυξη της αραβικής επιχειρηματικότητας. Η πόλη φιλοξενεί αρκετές δεκάδες start-up επιχειρήσεις πληροφορικής και βιοεπιστήμης, αρκετούς επιταχυντές (ή θερμοκοιτίδες) επιχειρηματικότητας, καθώς και προγράμματα εκπαίδευσης και εύρεσης θέσεων εργασίας για τους Άραβες εργαζόμενους σε όλους τους τομείς της τεχνολογίας.

Ένας από τους λόγους για τον οποίο οι Άραβες του Ισραήλ δεν έχουν μεγάλη συμμετοχή στις τεχνολογικές εξελίξεις είναι ότι ελάχιστοι από αυτούς υπηρετούν στον Ισραηλινό στρατό. Όχι μόνο διότι οι Ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις παράγουν μια σταθερή ροή ειδικών τεχνολογίας αλλά κυρίως κατά τη διάρκεια της θητείας δημιουργούνται πολλά από τα προσωπικά δίκτυα τα οποία παίζουν κρίσιμο ρόλο στην πρόσληψη προσωπικού στις επιχειρήσεις του τεχνολογικού τομέα.⁹⁴ Για να προσελκύσει τους Άραβες επιχειρηματίες σε αυτά τα δίκτυα, το Business Incubation Center της Ναζαρέτ σε συνεργασία και με άλλους φορείς, ξεκίνησε μία προσπάθεια ενίσχυσης start-up επιχειρήσεων, η οποία απευθύνεται αποκλειστικά σε Αραβοισραηλινούς. Επιπλέον, πολυεθνικές με έδρα το Ισραήλ, οι οποίες θέλουν να προσελκύσουν ικανά στελέχη των μειονοτήτων του Ισραήλ συμμετέχουν ενεργά στη δικτύωση με αραβικής καταγωγής επιχειρηματίες και αποφοίτους τεχνολογίας. Η Cisco και η ισραηλινή κυβέρνηση έχουν συνιδρύσει το Ma'antech, ένα συνασπισμό με πάνω από 40 εταιρείες υψηλής τεχνολογίας⁹⁵ οι οποίες προσελκύουν όλο και περισσότερους Αραβοισραηλινούς στον τομέα της τεχνολογίας, ενώ πολλές ισραηλινές εταιρείες υψηλής τεχνολογίας δραστηριοποιούνται ενεργά στις παλαιστινιακές περιοχές.

Ανάλυση του οικοσυστήματος ΤΠΕ για την επιχειρηματικότητα στο Ισραήλ

Οι κύριοι ρυθμιστές του εθνικού συστήματος έρευνας και καινοτομίας του Ισραήλ, υπεύθυνοι για η χάραξη πολιτικής και τον έλεγχο, είναι το Office of the

⁹⁴ Getz, D., & Goldberg, I. (2016). Best practices and lessons learned in ICT sector innovation : a case study of Israel

⁹⁵ <http://economy.gov.il/English/InternationalAffairs/InvestInIsrael/success/Pages/Cisco.aspx>

Chief Scientist (OCS)⁹⁶ στο Υπουργείο Οικονομίας (αρμόδιο για τη βιομηχανική Έρευνα&Ανάπτυξη) και η Επιτροπή Προγραμματισμού και Προϋπολογισμού του Συμβουλίου Ανώτατης Εκπαίδευσης, υπεύθυνο για την ακαδημαϊκή Έρευνα & Ανάπτυξη. Από το 2011, το Υπουργείο Οικονομικών έχει εμπλακεί περισσότερο στη χάραξη πολιτικής και έχει συμβάλει στην αύξηση της συνεργασίας και του συντονισμού μεταξύ όλων των οργανισμών που εμπλέκονται στην πολιτική καινοτομίας, συμπεριλαμβανομένου του Office of the Chief Scientist (OCS) και της Επιτροπής Προγραμματισμού και Προϋπολογισμού του Συμβουλίου Ανώτατης Εκπαίδευσης. Ένας επιπλέον βασικός ρυθμιστής είναι το Υπουργείο Επιστημών, Τεχνολογίας και Διαστήματος, το οποίο χρηματοδοτεί πολλά περιφερειακά ερευνητικά κέντρα, ενώ είναι και υπεύθυνο για τη διεθνή επιστημονική συνεργασία. Το Εθνικό Συμβούλιο για Έργα Έρευνας και Ανάπτυξης υπό την αιγίδα του Υπουργείου Επιστημών, Τεχνολογίας και Διαστήματος είναι υπεύθυνο για τη χάραξη πολιτικής και την παροχή συμβουλών στην κυβέρνηση.

Ο ρόλος των κυβερνητικών πολιτικών και πρωτοβουλιών στον τομέα ΤΠΕ του Ισραήλ

Το Ισραήλ έχει μια βαθιά κουλτούρα καινοτομίας και επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τους Frenkel και Maital ένας από τους βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν το υψηλό επίπεδο καινοτομίας του ισραηλινού οικοσυστήματος ΤΠΕ είναι η μοναδική κουλτούρα καινοτομίας⁹⁷ και η κοινωνική πραγματικότητα⁹⁸, η οποία συνεπάγεται ένα υψηλό επίπεδο ανάληψης ρίσκου και η συνεχής επιμονή. Αυτό είναι εμφανές στις ιδιωτικές πρωτοβουλίες αλλά και στις κρατικές, εφόσον ήταν εξαρχής στόχος του Ισραήλ να τοποθετήσει την καινοτομία και την εκπαίδευση στο κέντρο της οικονομικής του δραστηριότητας. Αυτός ο στόχος επιτεύχθηκε μέσω στενής συνεργασίας μεταξύ του κράτους και των επιχειρήσεων, με την κρατική συμμετοχή επικεντρωμένη αλλά περιορισμένη στα αρχικά στάδια μόνο και σχεδιασμένη

⁹⁶ https://www.gov.il/en/departments/general/rd_chief_science

⁹⁷ Frenkel, A. and Maital S. (2014). Mapping National Innovation Ecosystems: Foundations for Policy Consensus. Edward Elgar Publishing.

⁹⁸ 10 Kon, F., Cukier, D., Melo, C., Hazzan, O. and Yukea, H. (2014). A panorama of the Israeli software startup ecosystem: Technical report. <http://www.scribd.com/doc/226012989/APanorama-of-the-Israeli-Software-Startup-Ecosystem>

να αποσύρεται στη συνέχεια.⁹⁹ Η ετοιμότητα της κρατικής μηχανής να αποσύρει την παρέμβασή της έχει μετριάσει τους κινδύνους της κρατικής αποτυχίας και της διαφθοράς, οι οποίοι σε άλλες χώρες υπονόμισαν τη διαφάνεια των προγραμμάτων στήριξης της καινοτομίας.

Η οικονομία του Ισραήλ σημείωσε ραγδαία ανάπτυξη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο εισροή υψηλού μορφωμένου και εξειδικευμένου προσωπικού από την Ανατολική Ευρώπη και την αύξηση των ξένων επενδύσεων, ειδικά στη βιομηχανία υψηλής τεχνολογίας. Η κρατική παρέμβαση στο Ισραήλ σημειώθηκε στους ακόλουθους τομείς¹⁰⁰:

- α) Σημαντικές ενισχύσεις στην εκπαίδευση και κυρίως στον τομέα του ανθρώπινου δυναμικού.
- β) Αποτελεσματικά επενδυτικά κίνητρα τα οποία ευνόησαν τους ξένους επενδυτές για την ενίσχυση της βιομηχανικής παραγωγής.
- γ) Υψηλές επενδύσεις σε Έρευνα & Ανάπτυξη ως ποσοστό του ΑΕΠ.
- δ) Προγράμματα επιχειρηματικών κεφαλαίων για τη μετατροπή της έρευνας τεχνολογία αιχμής.
- ε) Μεγάλες επενδύσεις στον τομέα της αμυντικής τεχνολογίας.

Παράλληλα με αυτές τις παρεμβάσεις, το Ισραήλ έχει σημειώσει σημαντικά βήματα για την θεμελίωση της μακροοικονομικής του σταθερότητας. Ο πληθωρισμός μειώθηκε πολύ σε σχέση με τα επίπεδα της δεκαετίας του 1980,¹⁰¹ ενώ πραγματοποιήθηκαν ευρείες μεταρρυθμίσεις με στόχο τη μείωση του δημόσιου τομέα και το ρόλο του κράτους στην κατανομή των πόρων και γενικότερα στην υποστήριξη του εκσυγχρονισμού της οικονομίας.

Ο ρόλος του κράτους στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας

Οι ΤΠΕ έχουν την ικανότητα δυναμικού μετασχηματισμού των οικονομιών και των κοινωνιών των κρατών, δίνοντας λύσεις σε επίκαιρα πιεστικά ζητήματα και υποστηρίζοντας την ανάπτυξη. Τα τελευταία 25 χρόνια, οι ΤΠΕ έχουν γίνει πιο ισχυρές, περισσότερο προσιτές, διαδραματίζοντας βασικό

⁹⁹ Dutta, S., A. Lopez-Claros, and I. Mia. 2005. The Global Information Technology Report: Leveraging ICT for Development Israel—Factors in the Emergence of an ICT Powerhouse Basingstoke: Palgrave Macmillan [http://www.augustolopezclaros.net/docs/GITR2006_32Israel_itr.pdf]

¹⁰⁰ Getz, D., & Goldberg, I. (2016). Best practices and lessons learned in ICT sector innovation : a case study of Israel

¹⁰¹ <https://www.macrotrends.net/countries/ISR/israel/inflation-rate-cpi>

ρόλο στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, επιτρέποντας την ανάπτυξη σε όλα τα επίπεδα της οικονομίας. Η ισραηλινές κυβερνήσεις συνειδητοποίησαν νωρίς ότι οι ΤΠΕ θα μπορούσαν να γίνουν κινητήρια δύναμη ανάπτυξης για την οικονομία. Κατά συνέπεια, μέσω της εφαρμογής κατάλληλης νομοθεσίας δόθηκαν τα απαραίτητα κίνητρα (και με την ίδρυση του OCS), ενώ το Ισραήλ υποστήριξε την οικοδόμηση του τομέα και τη δημιουργία ενός δυναμικού οικοσυστήματος ΤΠΕ.

Η επέκταση των εφαρμογών των ΤΠΕ είχε, επίσης, ευρεία κοινωνική επίδραση, ειδικά σε λιγότερο προνομιούχα τμήματα της κοινωνίας. Για παράδειγμα, οι αγρότες επωφελήθηκαν από τις νέες υπηρεσίες ΤΠΕ, εφόσον έχουν τη δυνατότητα να έχουν πληροφορίες σε πραγματικό χρόνο σχετικά με τις τιμές των εμπορευμάτων τους, προβλέψεις για τον καιρό ή αισθητήρες που τους ενημερώνουν για τις συνθήκες του εδάφους. Επιπλέον, η αποτελεσματικότητα των κρατικών πολιτικών έχει αυξηθεί ως αποτέλεσμα της ικανότητάς τους να παρέχουν διαδικτυακές υπηρεσίες με επίκεντρο τον πολίτη και τη συμμετοχή των πολιτών στη διακυβέρνηση. Οι ΤΠΕ έχουν γίνει βασικοί παράγοντες που επιτρέπουν τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την αύξηση της παραγωγικότητας στις επιχειρήσεις. Για αυτούς τους λόγους, οι ΤΠΕ έχουν σημαντικές δυνατότητες με στόχο την υποστήριξη της ανάπτυξης και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

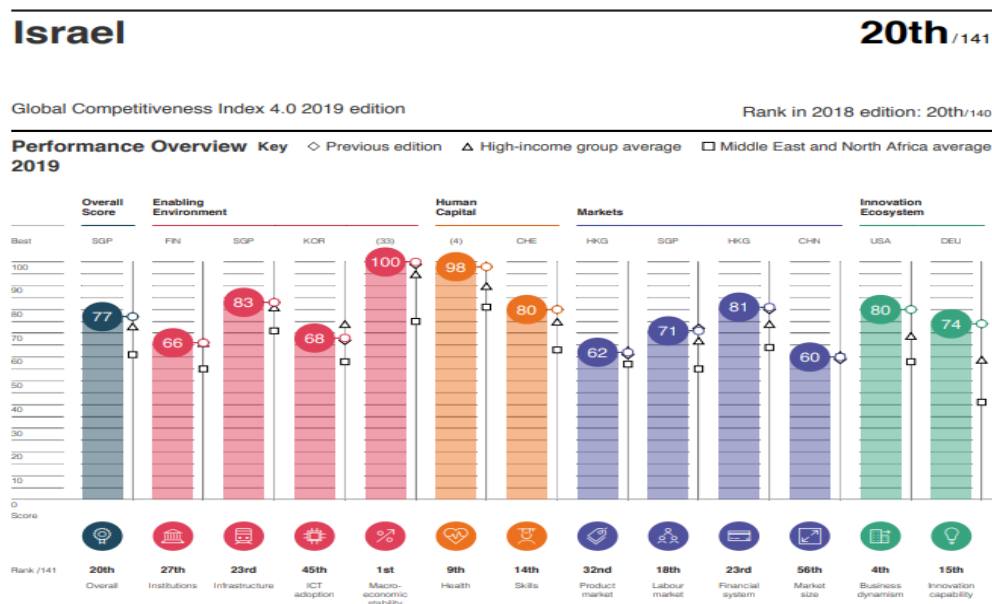
Θα πρέπει να τονιστεί ότι το πρόγραμμα του Ισραήλ προσανατολίστηκε ιδιαίτερα στην ουδετερότητα σε σχέση με την προτίμηση συγκεκριμένων τομέων επενδύσεων ή επιχειρήσεων. Αυτό είναι εμφανές στο πρόγραμμα στήριξης των start-up επιχειρήσεων, το οποίο αποτελεί μια απεικόνιση μιας τέτοιας προσέγγισης, δεδομένου ότι παρέχει χρηματοδότηση και υποστήριξη σε επιχειρήσεις στο πρώιμο στάδιο τους, όταν το χάσμα χρηματοδότησης θα μπορούσε να εμποδίσει πολλές από αυτές να προχωρήσουν στη φάση της υλοποίησης¹⁰² (η οποία είναι ελκυστική για ιδιώτες επενδυτές ή επιχειρηματίες). Οι κυβερνητικές παρεμβάσεις οι οποίες χαρακτηρίζονταν από τη διάθεση προσέγγισης της ελεύθερης αγοράς είχαν ως αποτέλεσμα την ευελιξία και το δυναμισμό στον κλάδο των επιχειρήσεων επιτρέποντας, με την πάροδο των ετών, την εξέλιξη συγκεκριμένων πολιτικών και μέσω και τη

¹⁰² <https://israelit.pro/>

προσαρμογή στις ανάγκες της κάθε εποχής. Επίσης, ζητήματα της αγοράς (όπως οι εξαγωγές σε διεθνείς αγορές) οδήγησαν Ισραηλινούς πολιτικούς στο να επικεντρωθούν στην καινοτομία και την Έρευνα&Ανάπτυξη. Εφόσον το Ισραήλ δε διαθέτει φυσικούς πόρους συνειδητοποίησε ότι το Ισραηλινό συγκριτικό πλεονέκτημα θα μπορούσε να αποτελέσει το εξειδικευμένο ανθρώπινο κεφάλαιο και όχι οι σχετικά σπάνιοι φυσικοί πόροι. Η εθνική αγορά ήταν και περιορισμένη και οι σχέσεις με τα γειτονικά κράτη έθεταν όρια στην επέκταση των πωλήσεων σε αυτή την κατεύθυνση. Ο στόχος, αναπόφευκτα, θα έπρεπε να ήταν η διεθνής αγορά και ο εστιασμός σε καινοτόμα προϊόντα, τα οποία θα μπορούσαν να προωθηθούν στις διεθνείς αγορές. Αυτές οι δυσμενείς παράμετροι, δηλαδή το μέγεθος αγοράς και πολιτική γεωγραφία (συμπεριλαμβανομένου του μη φιλικού γεωπολιτικού περιβάλλοντος) χρησίμευσε ως καταλύτες για την τόνωση της ανάπτυξης της εγχώριας βιομηχανίας, η οποία τελικά δεν εξαρτήθηκε από την επιτυχία σε κανένα από αυτούς τους δύο παράγοντες.

Δείκτες ανταγωνιστικότητας και η καινοτομία

Στην παρακάτω εικόνα αποδίδεται η θέση του Ισραήλ στον παγκόσμιο δείκτη ανταγωνιστικότητας - Global Competitiveness Index, για το έτος 2019.



Εικόνα 3: Η θέση του Ισραήλ σύμφωνα με το The Global Competitiveness Report 2019

Πηγή: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

Παρατηρούμε ότι το Ισραήλ βρίσκεται αρκετά ψηλά στον παγκόσμιο δείκτη ανταγωνιστικότητας, κυρίως στους σημαντικούς τομείς της μακροοικονομικής σταθερότητας και του ανθρωπίνου κεφαλαίου.

Σύμφωνα με το globalinnovationindex, το Ισραήλ βρίσκεται για το έτος 2019 στις 10 πιο καινοτόμες οικονομίες στον κόσμο, μετά από συνεχή αύξηση της απόδοσής του.

Global Innovation Index 2019 rankings

Country/Economy	Score (0-100)	Rank	Income	Rank	Region	Rank	Median 33.86
Switzerland	67.24	1	HI	1	EUR	1	
Sweden	63.65	2	HI	2	EUR	2	
United States of America	61.73	3	HI	3	NAC	1	
Netherlands	61.44	4	HI	4	EUR	3	
United Kingdom	61.30	5	HI	5	EUR	4	
Finland	59.83	6	HI	6	EUR	5	
Denmark	58.44	7	HI	7	EUR	6	
Singapore	58.37	8	HI	8	SEAO	1	
Germany	58.19	9	HI	9	EUR	7	
Israel	57.43	10	HI	10	NAWA	1	
Republic of Korea	56.55	11	HI	11	SEAO	2	
Ireland	56.10	12	HI	12	EUR	8	
Hong Kong, China	55.54	13	HI	13	SEAO	3	
China	54.82	14	UM	1	SEAO	4	
Japan	54.68	15	HI	14	SEAO	5	
France	54.25	16	HI	15	EUR	9	
Canada	53.88	17	HI	16	NAC	2	
Luxembourg	53.47	18	HI	17	EUR	10	
Norway	51.87	19	HI	18	EUR	11	
Iceland	51.53	20	HI	19	EUR	12	
Austria	50.94	21	HI	20	EUR	13	
Australia	50.34	22	HI	21	SEAO	6	
Belgium	50.18	23	HI	22	EUR	14	
Estonia	49.97	24	HI	23	EUR	15	
New Zealand	49.55	25	HI	24	SEAO	7	
Czech Republic	49.43	26	HI	25	EUR	16	

Εικόνα 4: Η θέση του Ισραήλ σύμφωνα με το The Global Innovation Index 2019

Πηγή :<https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2019.pdf>

Το Ισραήλ παραμένει για χρόνια πρώτο στο συγκεκριμένο δείκτη στη Δυτική Ασία και διατηρεί τη θέση της στις κορυφαίες 10 χώρες παγκοσμίως σε δύο πυλώνες: στην επιχειρηματική πολυπλοκότητα-Business sophistication (3ο) και στα αποτελέσματα γνώσης και τεχνολογίας - Knowledge and technology outputs (7ο). Για το έτος 2019 βελτιώνει την κατάταξή της σε δύο πυλώνες: ιδρύματα-Institutions (31η) και δημιουργικά αποτελέσματα-Creative outputs (14η). Σε επίπεδο υπο-πυλώνα, το Ισραήλ βελτιώνεται στην έρευνα&ανάπτυξη (2ο) και διατηρεί την κορυφαία του θέση στους συνδέσμους καινοτομίας- Innovation linkages. Επίσης διατηρεί την 1η θέση του σε έναν αριθμό σημαντικών δεικτών, όπως Ερευνητές-Researchers, Ένταση στην Έρευνα & Ανάπτυξη - R&D intensity (Ακαθάριστες Εγχώριες Επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ-GERD performed by business, % GDP), Ερευνητικό Ταλέντο σε Επιχειρήσεις- Research talent in business enterprise, Εξαγωγές σε Υπηρεσίες ΤΠΕ - ICT services exports, Επεξεργασίες Wikipedia-Wikipedia

edits, ενώ βρίσκεται στην 1η θέση στον υπο-πυλώνα Δημιουργία Εφαρμογών για Κινητά. Άλλοι δείκτες στους οποίους κατατάσσεται υψηλά το Ισραήλ είναι τα Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας (2ο), η Απασχόληση των γυναικών σε υψηλές θέσεις (3ο), η Πανεπιστημιακή / Βιομηχανική Ερευνητική Συνεργασία (2ο) και η Χρηματοδότηση των Ακαθάριστων Εγχώριων Επενδύσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ από κεφάλαια εξωτερικού (3ο).

Επενδυτικά κίνητρα και μεταρρυθμίσεις στην κεφαλαιαγορά

Ένας σημαντικός τομέας κυβερνητικής παρέμβασης ήταν στις πολιτικές ενθάρρυνσης των εγχώριων και ξένων επενδύσεων κεφαλαίου στο Ισραήλ. Το πακέτο επενδυτικών κινήτρων είχε την βάση του στο νόμο για την ενθάρρυνση των επενδύσεων κεφαλαίου, ο οποίος υιοθετήθηκε το 1959 για να προσελκύσει ιδιωτικές επενδύσεις (ειδικά σε απομακρυσμένες και λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της χώρας) και για την προώθηση των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, της απασχόλησης και των εξαγωγών.

Ο νόμος, που αναθεωρήθηκε επανειλημμένα για να ληφθούν υπόψη νέες τεχνολογικές και οικονομικές εξελίξεις, δεν ευνόησε ρητά τον τομέα υψηλής τεχνολογίας ή κάποιο συγκεκριμένο βιομηχανικό τομέα αλλά ενθάρρυνε περισσότερο επιχειρήσεις με υψηλή προστιθέμενη αξία και με δυνατότητες μάρκετινγκ σε τοπικές και διεθνείς αγορές. Η σημασία που δόθηκε τόσο στα νέα όσο και στα νέα τα υπάρχοντα αναπτυξιακά έργα διέφερε ανάλογα με τη συγκεκριμένη γεωγραφική ζώνη. Η συνεισφορά στις εξαγωγές έπρεπε να είναι πιο σημαντική για τις κεντρικές περιοχές παρά για την περιφέρεια, όπου αυτό που ενισχύθηκε περισσότερο ήταν η απασχόληση του τοπικού πληθυσμού. Οι ισραηλινές και ξένες επιχειρήσεις οι οποίες θεωρήθηκαν επιλέξιμες από τον Ισραηλινό Κέντρο Επενδύσεων¹⁰³ (τμήμα του Υπουργείου Οικονομίας), τοποθετήθηκαν στο καθεστώς των Εγκεκριμένων (ή Δικαιούχων) Επιχειρήσεων. Έτσι, ήταν σε θέση να επωφεληθούν από κρατικές επιχορηγήσεις (έως 24%) και φορολογικά οφέλη σε διάφορες μορφές, ανάλογα με την περιοχή δραστηριοποίησής της και το ποσοστό της ξένης ιδιοκτησίας.

¹⁰³ https://www.gov.il/en/departments/Units/israel_investment_center

Στόχος του νόμου ενθάρρυνσης των επενδύσεων κεφαλαίου ήταν να προωθήσει την ιδιωτική πρωτοβουλία σε διεθνώς ανταγωνιστικά προϊόντα, ενώ ο φιλικός προς την αγορά χαρακτήρας του μπορεί να φανεί στην προσπάθεια υποστήριξης των ιδιωτών επενδυτών. Ο νόμος προέβλεπε την προστασία τους από κινδύνους που σχετίζονται με την ανάπτυξη ή την επέκταση των επιχειρήσεων, αντιμετωπίζοντας με αυτόν τον τρόπο τις συχνές αποτυχίες στα προκαταρκτικά στάδια των επενδύσεων. Ο νόμος εισήγαγε, αρχικά, σκόπιμα μια προκατάληψη υπέρ των ξένων επενδυτών, η οποία έλαβε τη μορφή ευνοϊκής φορολογικής μεταχείρισης έναντι των εθνικών επενδυτών. Θεωρήθηκε ότι το ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς σε συνδυασμό με την επάρκεια καλά εκπαιδευμένων μηχανικών και επιστημόνων θα ενισχύσουν την ελκυστικότητα του Ισραήλ, με στόχο την προσέλκυση πολυεθνικών εταιρειών. Η πολιτική¹⁰⁴ βασίστηκε σε μια συγκεκριμένη λογική: Οι πολυεθνικές δεν θα δημιουργούσαν μόνο απασχόληση στο Ισραήλ αλλά θα έφεραν μαζί τους την τεχνολογία, την τεχνογνωσία, λειτουργικές διαδικασίες, όπως και δεξιότητες διαχείρισης και εξαγωγής επιχειρηματικών καναλιών αναγκαίων για την αναπτυσσόμενη ισραηλινή βιομηχανία. Η ιδέα ήταν να αξιοποιηθεί η εμπειρία που προέρχεται από τις δραστηριότητες των πολυεθνικών για την ανάπτυξη της τοπικής βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας.

Κρατική υποστήριξη για Έρευνα & Ανάπτυξη

Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής στις χώρες του ΟΟΣΑ αναγνώρισαν νωρίς μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο την ανάγκη υποστήριξης της Έρευνας & Ανάπτυξης λόγω των αδυναμιών της αγοράς στη δημιουργία της. Αυτό οδήγησε σε υψηλά επίπεδα επενδύσεων στον τομέα αυτό, ενώ αργότερα λήφθηκε υπόψη και ο κίνδυνος αποτυχίας αυτών των προσπαθειών, με επακόλουθες πολιτικές για τον μετριασμό τους. Στο Ισραήλ η διαδικασία ξεκίνησε το 1970, όταν η κρατική υποστήριξη της Έρευνας & Ανάπτυξης ενίσχυσε τη βιομηχανική παραγωγή.¹⁰⁵ Η κρατική υποστήριξη για Έρευνα & Ανάπτυξη με τη μορφή μιας συγκεκριμένης πολιτικής και ολοκληρωμένων προγραμμάτων ξεκίνησε κάπως αργότερα από την πολιτική κινήτρων για τους

¹⁰⁴ <https://www.gov.il/en/departments/units/ica>

¹⁰⁵ Trajtenberg M., Government Support for Commercial R&D: Lessons from the Israeli Experience

ιδιώτες επενδυτές. Η οικονομία είχε επιβραδυνθεί μετά από δύο δεκαετίες έντονης ανάπτυξης, οπότε η ανάγκη καθορισμού μιας νέας αναπτυξιακής στρατηγικής θεωρήθηκε ως κορυφαία προτεραιότητα. Με βάση εκτιμήσεις παρόμοιες με εκείνες που είχαν ως κίνητρο την πολιτική για την παροχή επενδυτικών κινήτρων (η αφθονία εργατικού δυναμικού με υψηλή εξειδίκευση, η κουλτούρα τεχνολογικής και επιστημονικής αριστείας και η έλλειψη φυσικών πόρων) το Ισραήλ αποφάσισε να προωθήσει ενεργά την ανάπτυξη του επιστημονικού τομέα επιδοτώντας έργα Έρευνας & Ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το συνολικό αποτέλεσμα του επιτυχημένου τομέα Έρευνας & Ανάπτυξης αποτελείται τόσο από το άμεσο οικονομικό όφελος της υποστηριζόμενης εταιρείας, όπως και την έμμεση επίδραση σε άλλες εταιρείες (spillover), κυρίως μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις.¹⁰⁶

Ένας πρώτος πρόδρομος σε αυτή την προσπάθεια ήταν η δημιουργία, στα τέλη της δεκαετίας του 1960, του Office of the Chief Scientist (OCS) του Υπουργείου Οικονομίας. Το OCS διαχειρίζεται και χορηγεί κρατικά κονδύλια για Έρευνα&Ανάπτυξη και λειτουργεί με την προϋπόθεση ότι ο επιχειρηματικός τομέας χρειάζεται κρατική υποστήριξη για την ανάπτυξη της γοράς σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η Έρευνα & Ανάπτυξη θεωρείται μια αρκετά επικίνδυνη επένδυση, ως αποτέλεσμα, οι επενδύσεις Έρευνας & Ανάπτυξης από τον ιδιωτικό τομέα μπορεί να είναι σπάνιες, κάτι το οποίο αποτελεί σοβαρό εμπόδιο στο στόχο της διατήρησης του Ισραηλινού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος στην εφαρμοσμένη καινοτομία. Η προθυμία του κράτους να συμμετάσχει σε αυτόν τον κίνδυνο βοήθησε σε μεγάλο βαθμό το OCS, το οποίο βασίστηκε στο νόμο για την Ενθάρρυνση της Βιομηχανικής Έρευνας & Ανάπτυξης (νόμος του 1984-Νόμος για την Έρευνα & Ανάπτυξη). Το OCS επιβλέπει όλες τις επιχειρήσεις που δέχονται κρατική επιδότηση για Έρευνα & Ανάπτυξη, όπως εγχώρια και διεθνή προγράμματα, επιχειρήσεις start-up, έως και αυτόνομες εταιρείες Έρευνας & Ανάπτυξης. Το Ταμείο Έρευνας & Ανάπτυξης είναι το κύριο μέσο του νόμου για την Έρευνα & Ανάπτυξη¹⁰⁷, το οποίο δίνει μερική χρηματοδότηση 20% έως 50% σε εγκεκριμένα προγράμματα Έρευνας & Ανάπτυξης. Τα προγράμματα διαρκούν ένα ή περισσότερα χρόνια και μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη

¹⁰⁶ https://www.gov.il/en/departments/Units/israel_investment_center

¹⁰⁷ <https://innovationisrael.org.il/en/program/rd-fund>

ενός νέου προϊόντος, μία σημαντική βελτίωση σε ένα υπάρχον προϊόν ή να οδηγήσουν σε μια νέα βιομηχανική διαδικασία ή σε μία σημαντική βελτίωση σε μια υπάρχουσα βιομηχανική διαδικασία.¹⁰⁸ Ο ετήσιος προϋπολογισμός υποστηρίζει την έρευνα & ανάπτυξη εκατοντάδων εταιρειών μέσω διαφόρων προγραμμάτων. Οι διαρκείς παρεμβάσεις του OCS περιλαμβάνουν το συνολικό φάσμα της διαδικασίας καινοτομίας, συμπεριλαμβανομένης της προσπάθειας αντιστάθμισης των τυχόν αποτυχιών, όταν υπάρχει η ανάγκη να ξεπεραστούν πιθανά εμπόδια σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες ή χρηματοδότηση.

Το διεθνές πρόγραμμα του OCS ανταποκρίνεται σε ένα διαφορετικό σύνολο απαιτήσεων. Η σχετική ισχύς του ισραηλινού τομέα υψηλής τεχνολογίας βασίζεται στη φάση της Έρευνας & Ανάπτυξης. Οι αδυναμίες του, ωστόσο, είναι η περιορισμένη εμπειρία και δεξιότητες στο διεθνές μάρκετινγκ λόγω της γεωγραφικής απομόνωσης της χώρας και του μικρό μεγέθους των εταιρειών της. Αυτοί οι δύο παράγοντες δείχνουν τη σημασία της δημιουργίας δεσμών και επίσημων μηχανισμών συνεργασίας με εταιρείες σε αγορές-στόχους. Με αυτή την προϋπόθεση, η προώθηση επαφών με ξένες εταιρείες για την ανάληψη κοινού μάρκετινγκ σε θέματα Έρευνας & Ανάπτυξης αποτέλεσε σημαντικό επίκεντρο των ισραηλινών κρατικών πολιτικών. Έχουν δημιουργηθεί πολλά προγράμματα κινήτρων για την προώθηση αυτού του στόχου, μεταξύ των οποίων βρίσκονται αξιοσημείωτα funds (όπως το Ίδρυμα BIRD με συμμετοχή του Ισραήλ και των ΗΠΑ), παράλληλες χρηματοδοτικές συμφωνίες και συμμετοχή σε ευρωπαϊκές συμφωνίες, οι οποίες προσφέρουν συνεργατικές υπηρεσίες (όπως το EUREKA, το έκτο και έβδομο πρόγραμμα πλαίσιο για Έρευνας & Ανάπτυξης, γνωστό ως FP6 και FP7). Το Ισραήλ συμμετέχει, επίσης, στο πρόγραμμα Έρευνας & Ανάπτυξης EU Horizon 2020. Το OCS έχει στήριξη στην εφαρμογή και διαχείριση αυτών των συμφωνιών από το MATIMOP¹⁰⁹, το Ισραηλινό κέντρο για Έρευνα & Ανάπτυξη, το οποίο δημιουργήθηκε για να χρησιμεύσει ως εθνικός κόμβος για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των ισραηλινών επιχειρήσεων σε διμερή και πολυμερή προγράμματα.

Καινοτομία: Επιταχυντές (θερμοκοιτίδες) τεχνολογίας

¹⁰⁸ <https://innovationisrael.org.il/en/page/programs>

¹⁰⁹ <http://www.israelbusiness.org.il/startingyourbusiness/assistingcenters/MATIMOP>

Το OCS ξεκίνησε το Public Technological Incubator Program (PTIP) το 1991, μετά τη μεγάλη εισροή μεταναστών από την πρώην ΕΣΣΔ, πολλοί από τους οποίους ήταν επιστήμονες και μηχανικοί. Το PTIP ήταν μια κρατική απάντηση σε μια κρίσιμη κατάσταση της ανάπτυξης των καινοτόμων επιχειρήσεων, η οποία παρατηρείται συχνά στα πρώιμα στάδια των εταιριών καινοτόμου τεχνολογίας, η οποία συνδέεται με την αναζήτηση χρηματοδότησης. Οι επιταχυντές (ή θερμοκοιτίδες)¹¹⁰ είναι οργανισμοί υποστήριξης οι οποίοι δίνουν στους άπειρους επιχειρηματίες μια ευκαιρία να αναπτύξουν τις καινοτόμες τεχνολογικά ιδέες τους με τη δημιουργία επιχειρήσεων και την εμπορευματοποίηση των προϊόντων τους. Στόχος των επιταχυντών είναι η υποστήριξη των νέων επιχειρηματιών στο αρχικό στάδιο της τεχνολογικής επιχειρηματικότητας, να τους βοηθήσουν να εφαρμόσουν τις ιδέες τους και να δημιουργήσουν νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Κάθε επιταχυντής είναι δομημένος ώστε να χειρίζεται 10 έως 15 έργα ταυτόχρονα και παρέχει βοήθεια στους ακόλουθους τομείς: προσδιορισμός της τεχνολογικής και εμπορικής εφαρμογής της αρχικής ιδέας, εκπόνηση σχεδίου Έρευνας & Ανάπτυξης και οργάνωση της σχετικής ομάδας, συγκέντρωση κεφαλαίων, προετοιμασία για εμπορία, παροχή γραμματειακής και διοικητικής υποστήριξης, παροχή της απαραίτητης συντήρησης και προμηθειών μέσων και υλικών, παροχή λογιστικών και νομικών συμβουλών.

Ο πρωταρχικός στόχος αυτού του προγράμματος είναι να μεταμορφώσει τις καινοτόμες τεχνολογικές ιδέες, οι οποίες βρίσκονται στα πρώιμα στάδια τους, όπου υπάρχει μεγάλος κίνδυνος αποτυχίας, σε βιώσιμες start-up επιχειρήσεις ικανές να λειτουργούν μόνες τους. Πρόσθετοι στόχοι του προγράμματος είναι:

1. Η προώθηση της δραστηριότητας Έρευνας & Ανάπτυξης σε περιφερειακές και αναπτυσσόμενες περιοχές.
2. Η δημιουργία επενδυτικών ευκαιριών για τον ιδιωτικό τομέα
3. Η μεταφορά τεχνολογιών από τα ερευνητικά ιδρύματα και η εφαρμογή τους στο βιομηχανία.
4. Ενίσχυση της επιχειρηματικής κουλτούρας στο Ισραήλ.

Το πρόγραμμα υπόκειται στον νόμο για την Έρευνα & Ανάπτυξη σχετικά με την κατασκευή, τα δικαιώματα και Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας,

¹¹⁰ <https://www.science.co.il/technology/Incubators.php>

προσφέρει εκτεταμένη υποστήριξη σε έργα βιοτεχνολογίας και φαρμακευτικής τεχνολογίας, ενώ η διάρκεια υποστήριξης είναι δύο χρόνια. Ο ετήσιος προϋπολογισμός του προγράμματος των Επιταχυντών διαμοιράζεται ως εξής:

- i) Κρατική επιχορήγηση: 85% του προϋπολογισμού
- ii) Επένδυση επιταχυντή: 15% του προϋπολογισμού
- iii) Απόδοση: 3% δικαιώματα από έσοδα

Ο Επιταχυντής προσφέρει στους επιχειρηματίες τις ακόλουθες υπηρεσίες:

- i) Κατάλληλες εγκαταστάσεις και υποδομές για Έρευνα & Ανάπτυξη
- ii) Χρηματοδότηση
- iii) Κεντρικές διοικητικές υπηρεσίες (γραμματειακή, λογιστική, νομική)
- iv) Διαχείριση και τεχνική βοήθεια

Πεδία δραστηριότητας επιταγχνυντών

Οι επιταγχνυντές λειτουργούν σε όλους τους τομείς της Έρευνας & Ανάπτυξης, ειδικά στη βιοεπιστήμη (συμπεριλαμβανομένων των ιατρικών συσκευών) και ΤΠΕ. Το 40% των εταιρειών είναι εταιρείες ιατροτεχνολογικών προϊόντων, το 10% είναι εταιρείες βιοτεχνολογίας και φαρμακευτικές εταιρείες, το 30% είναι εταιρείες ΤΠΕ και οι υπόλοιπες ανήκουν σε άλλους τομείς, όπως τα μηχανήματα και υλικά. Πολλές από τις εταιρείες ιατρικών συσκευών είναι εταιρείες ΤΠΕ, δεδομένου ότι χρησιμοποιούν ηλεκτρονικά κυκλώματα που περιλαμβάνουν υλικό και λογισμικό.

Εκπαίδευση

Το Ισραήλ ως μια μικρή χώρα με περιορισμένους φυσικούς πόρους, έχει αναγνωρίσει από καιρό τη σημασία της επένδυσης σε ανθρώπινο κεφάλαιο για την ανάπτυξή του. Με βάση μία ισχυρή πολιτιστική κληρονομιά που υποστηρίζει την αριστεία στην εκπαίδευση, άρχισαν να ιδρύονται πανεπιστήμια στη δεκαετία του 1920. Με την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948, η κυβέρνηση επικέντρωσε την προσοχή και τους πόρους της στην ανάπτυξη των εκπαιδευτικών και επιστημονικών της ερευνητικών ιδρυμάτων. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, υπήρχαν επτά κέντρα πανεπιστημιακού επιπέδου διδασκαλίας και έρευνας: Το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Technion στη Χάιφα, το Ινστιτούτο Weizmann για Επιστημονική Έρευνα στο Rehovot, το Εβραϊκό Πανεπιστήμιο στην Ιερουσαλήμ, το Πανεπιστήμιο του Τελ Αβίβ, το Πανεπιστήμιο Bar-Ilan, το Πανεπιστήμιο της Χάιφα και το Πανεπιστήμιο Ben

Gurion στο Beer Sheba. Ενώ τα παραδοσιακά πανεπιστήμια δεν έχουν αλλάξει πολύ, με περίπου 30 τοις εκατό φοιτητών να λαμβάνουν πτυχία στις επιστήμες και τη μηχανική, η αυξανόμενη ζήτηση για η τριτοβάθμια εκπαίδευση από το 1985 έως το 2015 έχει επιτευχθεί με την απελευθέρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τη λειτουργία ιδιωτικών κολεγίων και την αναγνώριση πτυχίων τα οποία χορηγούνται από τεχνικές σχολές διαπιστευμένων από το Υπουργείο Παιδείας

Η ίδρυση ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, όπως τα κολέγια, παρείχε τον απαιτούμενο αριθμό εκπαιδευμένων μανάτζερ και εργαζομένων, ο οποίος απαιτούνταν από την ταχέως αναπτυσσόμενη βιομηχανία υψηλής τεχνολογίας.¹¹¹ Επιπλέον, έχουν γίνει στοχευμένες παρεμβάσεις για την παροχή προτεραιότητας σε συγκεκριμένες επαγγελματικές κατευθύνσεις στο σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 παρουσιάστηκε η ανάγκη στροφής της εκπαίδευσης των κορυφαίων πανεπιστημίων στην επιστήμη των υπολογιστών και την τεχνολογία. Έτσι δημιουργήθηκαν ειδικές ομάδες ακαδημαϊκών και δόθηκε μεγάλη ώθηση από το πανεπιστήμια στους συγκεκριμένους τομείς. Έχουν γίνει αρκετές επιτυχημένες προσπάθειες αλλαγής τις προτεραιότητες της επαγγελματικής σταδιοδρομίας στα πλαίσια του δημόσιου πανεπιστημιακού συστήματος για να ικανοποιηθούν οι πιο επείγουσες ανάγκες της βιομηχανικής παραγωγής, ιδίως στον τομέα υψηλής τεχνολογίας, λόγω του αναπτυξιακού δυναμικού του και τη συμβολή του στο ΑΕΠ.

Ανάλυση του οικοσυστήματος ΤΠΕ στο Ισραήλ

Η Silicon Wadi (η Silicon Valley στα εβραϊκά) είναι μια περιοχή με πυκνή συγκέντρωση βιομηχανιών υψηλής τεχνολογίας στο Ισραήλ, παρόμοια με τη Silicon Valley στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Silicon Wadi θεωρείται η δεύτερη σε παγκόσμια κλίμακα περιοχή ανάπτυξης τεχνολογίας, πίσω από την αντίστοιχη στην Καλιφόρνια. Η περιοχή καλύπτει μεγάλο μέρος της χώρας, αν και η μεγαλύτερη συγκέντρωση βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας παρατηρείται στην περιοχή γύρω από το Τελ Αβίβ, ενώ νησίδες υψηλής τεχνολογίας βρίσκονται και κοντά στην πόλη της Χάιφα. Υπάρχουν πάρκα υψηλής

¹¹¹ <https://www.neaman.org.il/EN/Role-Research-UniversitiesNational-R-D>

τεχνολογίας στην Ιερουσαλήμ, την Beer Sheba, σε πόλεις όπως η Yokneam Illit, η οποία βρίσκεται κοντά στη Χάιφα και στην περιοχή κοντά στο Διεθνές Αεροδρόμιο Ben-Gurion. Ορισμένες δευτερεύουσες περιοχές με επιπρόσθετη δραστηριότητα βρίσκονται στην περιοχή της πόλης Kiryat Gat, όπου η Intel διαθέτει ένα μεγάλο υπερσύγχρονο κατασκευαστικό κέντρο, όπως και στην πόλη Karmiel. Στον πυρήνα του ισραηλινού συμπλέγματος ΤΠΕ βρίσκονται οι προγραμματιστές λογισμικού, οι επιστήμονες που ασχολούνται με επικοινωνιακά δεδομένα, τεχνολογίες ηλεκτρο-οπτικής, σχεδιασμού υλικών και τεχνολογίες διαδικτύου, συμπεριλαμβανομένου του λογισμικού ασφάλειας στον κυβερνοχώρο. Επιτυχημένες βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας, οι οποίες χρησιμοποιούν ΤΠΕ στα τελικά προϊόντα τους, είναι η ιατρική τεχνολογία, η βιοτεχνολογία, η γεωργική τεχνολογία, η τεχνολογία υλικών και η στρατιωτική τεχνολογία. Το 1999 υπήρξε έτος σταθμός για το Ισραήλ, εφόσον σε αυτό κατευθύνθηκε μεγάλο ποσοστό των ροών επιχειρηματικών κεφαλαίων από τις ΗΠΑ. Εταιρείες τεχνολογίας, όπως η Cisco, η Intel και η Lucent απέκτησαν ισραηλινές start-up επιχειρήσεις για να συνεργαστούν σε θέματα τεχνολογίας. Η κάθετη ολοκλήρωση των εταιρειών οδήγησε σε πολλές συγχωνεύσεις και εξαγορές, ενώ η πρόοδος του διαδικτύου επηρέασε και τη δομή του νέου οικοσυστήματος ΤΠΕ, εφόσον τυποποιημένες δραστηριότητες στο διαδίκτυο, όπως περιήγηση και η πλοήγηση εξελίχθηκαν σε πιο προηγμένες, όπως η παροχή περιεχομένου και υπηρεσιών. Αναλυτικότερα, το οικοσύστημα της ισραηλινής βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας έχει έξι κύρια συστατικά¹¹²:

1. Τεχνολογική υποδομή: Η υποδομή συνδυάζεται με πολιτικές ενθάρρυνσης και υποστήριξης της καινοτομίας. Περιλαμβάνει τις τεχνικές υποδομές (υλικές και ψηφιακές) που απαιτούνται για την ύπαρξη ενός ισχυρού ψηφιακού οικοσυστήματος.
2. Ανθρώπινο κεφάλαιο: Αυτό αναφέρεται στην ενίσχυση της ψηφιακής εκπαίδευσης σε όλους τους τομείς της ισραηλινής κοινωνίας και στην παροχή υποστήριξης της επιστημονικής και τεχνολογικής εκπαίδευσης.
3. Χρηματοδότηση και υποστήριξη, τα οποία αναφέρονται στο περιβάλλον στο οποίο λειτουργούν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις.

¹¹² <https://www.neaman.org.il/EN/Home>

4. Υποδομές διεργασιών, το οποίο αναφέρεται στους τέσσερις ρόλους της κυβέρνησης: πελάτης, πάροχος υπηρεσιών, ρυθμιστής και χορηγός.

5. Καινοτομία, η οποία αποτελεί σήμα κατατεθέν στον κλάδο της υψηλής τεχνολογίας.

6. Διεθνείς επιχειρήσεις: Αυτό αναφέρεται στην ανάγκη μιας μικρής χώρας να λειτουργεί σε ένα διεθνές περιβάλλον με στόχο την επιτυχία

Εν κατακλείδι, το μοντέλο του οικοσυστήματος καινοτομίας του Ισραήλ βασίζεται σε δύο βασικοί τομείς οικονομίας:

α) Τον τομέα της έρευνας, ο οποίος καθοδηγείται από ερευνητικά πανεπιστήμια

β) Τον εμπορικό τομέα, ο οποίος καθοδηγείται από τον ιδιωτικό τομέα

Οι παράγοντες σε αυτό το οικοσύστημα καινοτομίας περιλαμβάνουν τους φυσικούς πόρους (όπως κεφάλαια, εξοπλισμός και εγκαταστάσεις), καθώς και το ανθρώπινο κεφάλαιο (όπως φοιτητές, σχολές, προσωπικό, ερευνητές, καθώς και εκπρόσωποι της βιομηχανίας). Και οι δύο παράγοντες είναι ζωτικής σημασίας για την επιτυχία του οικοσυστήματος. Οι θεσμικές οντότητες που συμμετέχουν στο οικοσύστημα περιλαμβάνουν τα πανεπιστήμια, κέντρα τεχνολογίας σε πανεπιστήμια και κολέγια, σχολές διοίκησης επιχειρήσεων των πανεπιστημίων, επιχειρήσεις, επιχειρηματίες, ερευνητικά ινστιτούτα, κέντρα αριστείας, τις ένοπλες δυνάμεις, τον κρατικό μηχανισμό και τους τοπικούς οργανισμούς οικονομικής ενίσχυσης και ανάπτυξης, καθώς και κέντρα χρηματοδότησης και κάθε είδους χρηματοδοτικούς οργανισμούς.

3.3 Συστατικά επιτυχίας στην περίπτωση του Ισραήλ

Ανακεφαλαιώνοντας, στην περίπτωση του Ισραήλ ένα πολύ βασικό συστατικό επιτυχίας είναι ο σημαντικός ρόλος που έπαιξαν οι κρατικές πολιτικές στον τομέα της ανάδυσης του ιδιωτικού τομέα. Η παρέμβαση της κυβέρνησης επέτρεψε στον ιδιωτικό τομέα να αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε σήμερα η οικονομία να καθοδηγείται από τον ιδιωτικό τομέα με ισχυρό προσανατολισμό προς τις διεθνείς αγορές. Άλλοι σημαντικοί παράγοντες επιτυχίας είναι:

1. Η γέννηση των ισραηλινών βιομηχανιών Έρευνας & Ανάπτυξης βασίζεται στο δυναμικό τομέα της άμυνας (ο οποίος αναπτύχθηκε ιδιαίτερα μετά τον πόλεμο του 1967) και στην αμυντική συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες,

τη Γερμανία και τη Γαλλία. Η στενή συνέργεια εμπεριέχει ένα άλλο συστατικό επιτυχίας: Οι ισραηλινές αμυντικές βιομηχανίες έχουν παραδοσιακά επικεντρωθεί σε εξαρτήματα ηλεκτρονικής φύσεως και ηλεκτρονικά συστήματα αεροσκαφών. Η ανάπτυξη αυτών των συστημάτων παρέχει πλεονεκτήματα στις βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας, δίνοντας έμφαση στον τομέα της ασφάλειας, των υπολογιστών, του λογισμικού και σε όλους τους τομείς του διαδικτύου.

2. Το εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό είναι ένα άλλο συστατικό επιτυχίας του τομέα ΤΠΕ του Ισραήλ. Οι δημόσιες επενδύσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση διευκολύνουν την κατάρτιση υψηλής ποιότητας επιστημόνων και είναι ζωτικής σημασίας για την υποστήριξη της έρευνας στα πανεπιστήμια. Νέες ιδέες, τεχνολογίες και εφευρέσεις οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία νέων προϊόντων και διαδικασιών, προέρχονται από πανεπιστήμια και ωφελούν τον τομέα υψηλής τεχνολογίας μέσω συνεργασιών ακαδημαϊκής κοινότητας και βιομηχανίας.

3. Ένα άλλο βασικό συστατικό είναι το εθνικό οικοσύστημα καινοτομίας του Ισραήλ, το οποίο περιλαμβάνει το νομικό πλαίσιο που θεσπίστηκε με τον νόμο Έρευνας&Ανάπτυξης, όπως και κυβερνητικά προγράμματα υποστήριξης μέσω του OCS. Το νομικό πλαίσιο και τα προγράμματα OCS μπορούν να υιοθετηθούν και από άλλα κράτη, εφόσον έχουν γίνει μελέτες ανάλυσης των επιπτώσεων οι οποίες αξιολογούν τα αποτελέσματα των προγραμμάτων και θα μπορούσαν να είναι χρήσιμες για την αξιολόγηση των τροποποιήσεων που απαιτούνται στο δυνατότητα εφαρμογής των προγραμμάτων σε άλλα κράτη.

4. Η καταλυτική επίδραση του φαινομένου της μετανάστευσης ήταν, επίσης αναπόσπαστη, εφόσον στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία, η διεθνή δικτύωση γίνεται βασικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Το Ισραήλ επωφελήθηκε από τη μετανάστευση ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού από την ισραηλινή διασπορά, το οποίο συνέβαλε στην ανάπτυξη του ακαδημαϊκού τομέα. Επιπλέον, μεγάλης κλίμακας μετανάστευση από την πρώην Σοβιετική Ένωση μετά το 1990 περιελάμβανε μεγάλο ποσοστό επιστημόνων και μηχανικών.

5. Επενδυτικά κίνητρα, όπως ο νόμος για την ενθάρρυνση της επένδυσης κεφαλαίου εισήχθησαν στο Ισραήλ όταν οι διεθνείς συγκυρίες ήταν ευνοϊκές και χώρες, όπως οι ΗΠΑ, επιδότησαν κεφαλαιακές επενδύσεις.

6. Η διαφάνεια των πληροφοριών είναι ένας άλλος παράγοντας επιτυχίας στο ανάπτυξη του τομέα ΤΠΕ και το κράτος του Ισραήλ κατάφερε να διασφαλίσει την πρόσβαση των επιχειρήσεων σε πληροφορίες οι οποίες αφορούν την τεχνολογία και τις αγορές

7. Η διαθεσιμότητα χρηματοδότησης είναι ζωτικής σημασίας για την επιτυχία της βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας. Αυτή θα πρέπει να είναι διαθέσιμη σε ανταγωνιστική βάση στον ακαδημαϊκό χώρο και σε όλα τα στάδια του διαδικασίας καινοτομίας, ξεκινώντας από το πρώτο στάδιο μίας start-up επιχείρησης, όπως ακριβώς γίνεται στο Ισραήλ.

8. Η κουλτούρα ανάληψης κινδύνων και η επενδυτική νοοτροπία αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες της επενδυτικής διαδικασίας¹¹³. Στο Ισραήλ, η επιχειρηματική αποφασιστικότητα θεωρήθηκε μια κρίσιμη πτυχή της τεχνολογικής ανάπτυξης, βασιζόμενη και στις μη ιεραρχικές κοινωνικές και επαγγελματικές δομές.

3.4 Συμπεράσματα από την εμπειρία του Ισραήλ ως «start-up nation»

Υπάρχουν μαθήματα για τις αναδυόμενες αγορές και τις τεχνολογικά αναπτυσσόμενες χώρες (όπως η δική μας) από την εμπειρία του Ισραήλ.

Αναλυτικότερα:

α) Οι αναπτυσσόμενες χώρες και αγορές θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν το παράδειγμα του Ισραήλ για να αναπτύξουν τους δικούς τους τομείς ΤΠΕ. Σαν βάση πρέπει να τεθεί η υιοθέτηση σχεδίου ανάπτυξης ενός οικοσυστήματος καινοτομίας.

β) Πρέπει να σημειωθεί η συμμετοχή σε αυτή την προσπάθεια από όλα τα επίπεδα ιεραρχίας και κυρίως από τα υψηλότερα. Αντίστοιχα, οι πολιτικές ελίτ της χώρας την υποστηρίζουν σταθερά, με την παροχή υψηλού επιπέδου χρηματοδότησης σε θέματα στρατιωτικής έρευνας και ανάπτυξης (R&D), με στόχο τη διατήρηση και τη βελτίωση των αμυντικών βιομηχανιών της χώρας.

γ) Στο Ισραήλ υπάρχει μια διαρκής ανάγκη για καινοτομία, ώστε να παραμείνει αρκετά βήματα μπροστά από τους αντιπάλους του. Κατά συνέπεια, το Ισραήλ αφιερώνει πολλούς πόρους για την άμυνά του και την προώθηση της

¹¹³ Kon, F., Cukier, D., Melo, C., Hazzan, O. and Yuklea, H. (2014). A panorama of the Israeli software startup ecosystem: Technical report.
<http://www.scribd.com/doc/226012989/APanorama-of-the-Israeli-Software-Startup-Ecosystem>

στρατιωτικής και τεχνολογικής καινοτομίας. Διαθέτει ένα μεγάλο στρατιωτικό προϋπολογισμό έρευνας και ανάπτυξης (R&D), ισχυρά συνδεδεμένο με μη στρατιωτικά κέντρα υψηλής τεχνολογίας εντός και εκτός χώρας, ενώ η αμυντική βιομηχανική βάση της είναι πολύ πιο προσανατολισμένη προς το δημιουργική καινοτομία και προσαρμογή στα νέα δεδομένα που προκύπτουν από τις τεχνολογικές αλλά και τις εξελίξεις στο στρατιωτικό τομέα, καλούμενη να αντιμετωπίσει την υπαρξιακή του απειλή.

δ) Το Ισραήλ υποστηρίζει σθεναρά την καλλιέργεια τοπικών start-up, συμπεριλαμβανομένων αυτών υψηλής τεχνολογίας στον αμυντικό τομέα. Ωστόσο, η χώρα αναγνωρίζει την ανάγκη προώθησης της ανάληψης ρίσκου για την ενθάρρυνση της καινοτομίας (ιδίως της στρατιωτικής τεχνολογικής καινοτομίας), παρόλο που η χώρα έχει σημειώσει σημαντική επιτυχία στο συγκεκριμένο τομέα.

ε) Πρέπει να τονιστεί η πολύ γρήγορη προσαρμογή των στρατιωτικών-χρηστών των καινοτόμων εξοπλισμών, όπως και του συνόλου της κοινωνίας, εφόσον η κοινωνία του Ισραήλ χαρακτηρίζεται από ένα δυναμικό και ευέλικτο τρόπο ιεραρχίας στις κοινωνικές σχέσεις. Οι Ισραηλινοί, από τη φύση τους, είναι πολύ περισσότερα επιρρεπείς στον κίνδυνο και έχουν την τάση να υιοθετούν την καινοτομία, ενώ διακρίνονται για την ευελιξία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ως εκ τούτου, το σύνολο των δομών της χώρας χαρακτηρίζεται από την καινοτομία και αυτό είναι αντανακλάται στη στρατηγική κουλτούρα των Ισραηλινών ένοπλων δυνάμεων και την ισραηλινή αμυντική βιομηχανία.

δ) Υπάρχουν συγκεκριμένες τακτικές οι οποίες θα μπορούσαν να προσαρμοστούν στις συνθήκες άλλων οικονομιών, όπως η επίδραση (spillover) των εξελίξεων στον τομέα της άμυνας σε αυτόν της Έρευνας & Ανάπτυξης σε εφαρμογές των επιχειρήσεων. Στον τομέα των στρατιωτικών εξοπλισμών, όπως αναφέρθηκε, το Ισραήλ ενθαρρύνει τη στρατιωτική και τεχνολογική καινοτομία στους τομείς που κρίνονται κρίσιμοι για την εθνική και στρατηγική του κυριαρχία.

ε) Στο μη στρατιωτικό τομέα των start-up επιχειρήσεων, θα πρέπει να τονιστεί ο ρόλος των κυβερνήσεων στην προώθηση της οικονομίας του Ισραήλ, ο οποίος αποδεικνύει πώς μία σωστή και αποτελεσματική κυβερνητική παρέμβαση μπορεί να συμβάλει στην βελτίωση των ικανοτήτων στον τομέα

των ΤΠΕ, εφόσον οι κυβερνητικές πολιτικές ήταν αυτές που βοήθησαν στην απελευθέρωση της ανάπτυξης του τομέα των ΤΠΕ του Ισραήλ καθώς και ολόκληρης της βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας. Το Ισραήλ εκμεταλλεύτηκε επαρκώς, τις ξένες επενδύσεις στην τεχνολογία και ανέπτυξε μια κουλτούρα καινοτομίας, ώστε να χαρακτηρίζεται ως «start-up nation» επενδύοντας σε ειδικευμένους ανθρώπινους πόρους, οι οποίοι είναι στρατηγικά περιουσιακά στοιχεία στην κοινωνία της γνώσης.

στ) Η προσέλκυση επιστημόνων από το εξωτερικό (για παράδειγμα, από Αυστραλία, Καναδάς, Γερμανία και ΗΠΑ) που έχουν εμπειρία στις start-up επιχειρήσεις και στον ακαδημαϊκό χώρο μπορεί να αποτελέσει μία ισχυρή βάση εκκίνησης.

ζ) Το κλειδί για την καινοτομία είναι η ικανότητα δημιουργίας και καλλιέργειας μιας κουλτούρας στην οποία οι νέοι δεν φοβούνται να ιδρύσουν τις δικές τους start-up επιχειρήσεις. Αυτό απαιτεί ικανό ανθρώπινο κεφάλαιο καθώς και υποστηρικτικό επιχειρηματικό περιβάλλον.

η) Η ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου ήταν απαραίτητη για την καινοτομία και την οικονομική ανάπτυξη, υποβοηθούμενη από την άφιξη ειδικευμένων μεταναστών με υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης, ενώ και το ισραηλινό σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, υποστηρίχτηκε και συνέβαλε σε καθοριστικό βαθμό στην επιτυχία του Ισραήλ στον τομέα της υψηλής τεχνολογίας.

θ) Το σύνολο, λοιπόν, των στρατηγικών που ακολούθησε το Ισραήλ (όπως η έμφαση στην εκπαίδευση και στην επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο) αλλά και η κουλτούρα καινοτομίας και ανάληψης ρίσκου, αποτελούν παραδείγματα για τις χώρες που θέλουν αυξήσουν την ισχύ τους σε κρίσιμους τομείς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Από την ανάλυση του κράτους του Ισραήλ μπορούμε να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα για την αναζήτηση status του αλλά και να κάνουμε κάποιες συγκρίσεις με παραδείγματα άλλων κρατών, τα οποία περιγράφηκαν στο πρώτο κεφάλαιο:

Ο μετριασμός του αντίκτυπου των μειονεκτημάτων ενός μικρού κράτους

Στα παραδείγματα που αναφέρθηκαν, τα μικρά κράτη είναι περιορισμένα από τις συστημικές πιέσεις και τα μειονεκτήματά τους μετριάζονται με την ενδυνάμωση σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο, όπως μέσω της ενίσχυσης σε στρατιωτικό επίπεδο, της οικονομικής ανάπτυξης, της εσωτερικής συνοχής και της συμμετοχής σε διεθνείς θεσμούς. Αυτά τα μικρά κράτη, κυρίως το Ισραήλ ανέπτυξαν ικανότητες για να αντισταθμίσουν τη δυσμενή τους θέση «διευρύνοντας τον τομέα ελιγμών και επιλογών και την αύξηση των συνολικών πόρων στους οποίους μπορεί το κράτος να βασιστεί σε περιόδους κρίσης».¹¹⁴ Έτσι, αυτά τα μικρά κράτη διαθέτουν, πλέον, συγκεκριμένες δυνατότητες, δημιουργώντας μία «ειδικών δυνατοτήτων ισχύ» μέσω της οποίας πολλαπλασιάζουν την επιρροή τους.¹¹⁵ Στα συγκεκριμένα παραδείγματα τα κράτη αξιοποιούν αποτελεσματικά το συγκριτικό πλεονέκτημά τους (την καινοτομία το Ισραήλ, την τεχνογνωσία η Εσθονία), τους πόρους τους η Νορβηγία και τις συμμαχίες η Κύπρος.

Επιπλέον, εφόσον η συγκεκριμένη λογική επεκτείνεται και στην οικονομία, στα συγκεκριμένα παραδείγματα τα κράτη έχουν τη δυνατότητα να ξεφύγουν από τις στενωπούς του ανταγωνισμού και να αλλάζουν τις συνθήκες της συμμετοχής τους στις παγκόσμιες αγορές. Κυρίως αυτά που χαρακτηρίζονται από έλλειψη πόρων (όπως το Ισραήλ) καταφεύγουν σε στρατηγικές καινοτομίας, ώστε να προσαρμόζονται σε εξωγενείς απειλές και να αξιοποιούν τις ευκαιρίες της αγοράς.¹¹⁶

Από την άλλη, όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, η θεσμικές ρυθμίσεις και η ευελιξία της πολιτικής αποτελούν καθοριστικούς μηχανισμούς

¹¹⁴ Vital, *The Inequality of States*, 134.

¹¹⁵ Keohane and Nye, *Power and Interdependence*

¹¹⁶ Katzenstein, *Small States in World Markets*.

στην αντιμετώπιση διεθνών πολιτικών και οικονομικών πιέσεων, εφόσον τα χαρακτηριστικά του εσωτερικού περιβάλλοντος επηρεάζουν σημαντικά την εξωτερική πολιτική των μικρών κρατών. Έτσι, οι εσωτερικές θεσμικές ρυθμίσεις έχουν μακροχρόνιες επιπτώσεις στην πολιτική τους¹¹⁷ (όπως συμβαίνει στο Ισραήλ στο πεδίο των ένοπλων δυνάμεων και της υποστήριξης της καινοτομίας), ρυθμίσεις οι οποίες αντικατοπτρίζονται στις επιδιώξεις τους σε τοπικό και διεθνές επίπεδο, όπου χρησιμοποιούν μια στρατηγική μετριασμού το αντίκτυπου των μειονεκτημάτων τους, στηριζόμενα στις εξειδικευμένες δυνατότητες τους.

Συμπεράσματα από τις συγκρίσεις του Ισραήλ με Νορβηγία-Εσθονία-Κύπρο

α) Νορβηγία

Συγκρίνοντας τη στρατηγική αναζήτησης status του Ισραήλ με αυτή της Νορβηγίας βρίσκουμε ομοιότητες, κυρίως, στη στρατηγική ανάδειξης ως εμπειρογνώμονα σε διεθνές επίπεδο: η Νορβηγική στρατηγική σε διάφορους τεχνολογικούς τομείς (όπως στην αειφόρο ανάπτυξη), αποτελεί μία νέα πηγή ισχύος και με το οποίο έχει κερδίσει τη διεθνή αναγνώριση, εκτίμηση και σεβασμό, ενώ το Ισραήλ με την ανάδειξή του ως «start-up nation» αποτελεί πρωτοπόρο στον τομέα της καινοτομίας.

Η διαφορά έγκειται στην έλλειψη πλουτοπαραγωγικών πηγών από πλευράς του Ισραήλ, ενώ η Νορβηγία διαθέτει αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, τα οποία την ενισχύουν στα πλαίσια της εσωτερικής ενδυνάμωσης ενός μικρού κράτους. Επιπλέον, το Ισραήλ δε συμμετέχει σε διεθνείς οργανισμούς και στις αποστολές τους (όπως η Νορβηγία στο NATO) και δε διαδραματίζει διεθνή ρυθμιστή σε διάφορα θέματα (για παράδειγμα αξιοποίησης ενέργειας, όπως η Νορβηγία) με στόχο την αύξηση της επιρροής σε τομείς σε διεθνές επίπεδο.

β) Εσθονία

Αν συγκρίνουμε τη στρατηγική αναζήτησης status του Ισραήλ με αυτή της Εσθονίας βρίσκουμε ομοιότητες, κυρίως, στα θέματα προώθησης του ζητημάτων τεχνολογίας, όπως της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο για την Εσθονία. Η προώθησή τους απέδειξε σε μεγάλο βαθμό τη σημασία της

¹¹⁷ Elman, "The Foreign Policies of Small States".

επιρροής ενός μικρού κράτους, όπως παρουσιάστηκε και στις δύο περιπτώσεις. Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί η ενεργός συμμετοχή των σημαντικότερων πολιτικών και θεσμικών αντιπροσώπων σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο και στις δύο περιπτώσεις, η οποία στην περίπτωση της Εσθονίας επέτρεψε σε ένα μικρό κράτος να καθορίσει την ατζέντα και την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε συγκεκριμένους τομείς. Επιπλέον, και οι δύο χώρες δρουν σε ένα εχθρικό περιβάλλον νιώθοντας μία συνεχή απειλή από γειτονικά κράτη, ενώ οι προσπάθειές τους προσέλκυσαν την προσοχή του εθνικού τους κοινού αλλά και του διεθνούς.

Η κύρια διαφορά έγκειται στην προώθηση της επιρροής της Εσθονίας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τουλάχιστον αρχικά, ενώ το Ισραήλ δε μετέχει σε μία τέτοια ένωση κρατών. Η Εσθονία λειτούργησε με συστηματικό τρόπο θέτοντας ένα θέμα ζωτικής σημασίας για αυτήν σε διεθνές επίπεδο και κατάφερε να μετατρέψει το θέμα της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο σε διεθνές ζήτημα, τονίζοντας τη σημασία του θέματος για την ασφάλεια των άλλων κρατών.

Συμπερασματικά, από το συνδυασμό των περιπτώσεων του Ισραήλ και της Εσθονίας οδηγούμαστε στο ότι η τεχνογνωσία, ο καθορισμός της ατζέντας από πολιτικούς με τη χρήση θεσμικών καναλιών και η διαμόρφωση του ζητήματος γύρω από ευαίσθητους τομείς (όπως η τρομοκρατία, η ευπάθεια και η αλληλεγγύη) είναι παράγοντες που μπορούν να καθορίσουν σημαντικά την επιρροή των μικρών κρατών σε διεθνές επίπεδο. Επιπλέον, στην περίπτωση της Εσθονίας, διαφάνηκε ότι τα μικρά κράτη προσπαθούν να επιτύχουν συγκεκριμένες αλλαγές πολιτικής διεθνών οργανισμών, οι οποίες εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους. Για το στόχο αυτό προϋπόθεση αποτελεί η εξυπηρέτηση των συμφερόντων και άλλων κρατών, ώστε να υποστηρίξουν τις συγκεκριμένες πολιτικές. Στην περίπτωση της Εσθονίας η αλλαγή της Ευρωπαϊκής πολιτικής για την κυβερνοασφάλεια εξυπηρέτησε την ενίσχυση των συστημάτων κυβερνοάμυνας των μεγάλων κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι σε πιθανές επιθέσεις εναντίον τους.

γ) Κύπρος

Συγκρίνοντας τη στρατηγική αναζήτησης status του Ισραήλ με αυτή της Κύπρου βρίσκουμε ομοιότητες, κυρίως, στη στρατηγική εισροών άμεσων

ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) με στόχο την τόνωση της οικονομίας και του ανταγωνισμού, παράγοντες οι οποίοι οδηγούν μακροπρόθεσμα στην εξωστρέφεια και την εκμετάλλευση ευκαιριών, με στόχο πάντα την προώθηση των επιδιώξεων των μικρών κρατών στο περιφερειακό αλλά και στο διεθνές περιβάλλον.

Η κύρια διαφορά έγκειται στην προώθηση της επιρροής της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ το Ισραήλ δε μετέχει σε μία τέτοια ένωση κρατών. Επιπλέον, η Κύπρος χαρακτηρίζεται από μία σχετική έλλειψη τεχνογνωσίας και επαρκείς υποδομές, ενώ το Ισραήλ είναι πρωτοπόρο σε αυτούς τους τομείς.

Το Ισραήλ ως «μικρό αλλά επιχειρηματικό κράτος»

Το Ισραήλ χρησιμοποιεί την «έξυπνη δύναμη» (smart power)¹¹⁸ όπως ειπώθηκε, δηλαδή το συνδυασμό στρατηγικών σκληρής (hard power) και ήπιας ισχύος (soft power). Σε αυτή την προσπάθεια πρέπει να τονιστεί η αναγκαιότητα μιας ισχυρής στρατιωτικής δύναμης, με στόχο την αύξηση της επιρροής του αλλά και την επιβίωσή του. Ως ένα μικρό κράτος η χρήση της «έξυπνης δύναμης» συνδέεται με την ικανότητα προσαρμογής και επιρροής του, εστιάζοντας στα στάδια και τις προϋποθέσεις της στρατηγικής του με απώτερο σκοπό της μεγιστοποίησης της επιρροής, δεδομένου των περιορισμών που απορρέουν από το μικρό μέγεθος του.

Ως «μικρό αλλά έξυπνο κράτος» χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους και τα μέσα που διαθέτει για την πραγματοποίηση συγκεκριμένων στόχων, οι οποίοι είναι η ενίσχυση της θέσης του, η διαφύλαξη των συμφερόντων του και η μεγιστοποίηση της επιρροής του. Επιπλέον, συνδέει την αποτελεσματική στρατηγική του «έξυπνου κράτους» με την επιχειρηματική του δράση, εφόσον ως μικρό κράτος ακολουθεί μία επιχειρηματική προσέγγιση στη στρατηγική του, αναγνωρίζει τους περιορισμούς στους οποίους υπόκειται και οδηγείται στην καινοτομία.

Για την περαιτέρω εξαγωγή συμπερασμάτων του κράτους του Ισραήλ, θα χρησιμοποιηθεί, κυρίως, το πλαίσιο των «μικρών αλλά επιχειρηματικών κρατών», όπως αυτό παρουσιάστηκε στο πρώτο κεφάλαιο:

¹¹⁸ Nye, Jr., J. S. (2008), *The Powers to Lead*

α) Το Ισραήλ ανάλαβε δράση ως επιχειρηματικό και καινοτόμο κράτος ως απάντηση στις προκλήσεις της γεωστρατηγικής του θέσης στο χώρο της Μέσης Ανατολής, όντας περιτριγυρισμένο από ένα εχθρικό περιβάλλον. Επιπλέον, εκμεταλλεύτηκε τις ευκαιρίες που του δόθηκαν (για παράδειγμα οι επιστήμονες που προήλθαν από άλλες χώρες, όπως η πρώην Σοβιετική Ένωση) ώστε να αντιμετωπίσει το διεθνή ανταγωνισμό στο πεδίο της καινοτομίας και κυρίως των start-up επιχειρήσεων.

β) Το Ισραήλ διακρίθηκε από τα χαρακτηριστικά της ετοιμότητας αξιοποίησης των ευκαιριών και ανταπόκρισης στις εγχώριες και διεθνείς αλλαγές. Η πιο σημαντική ευκαιρία που δόθηκε ήταν η επίδραση (spillover) των εξελίξεων στον τομέα της άμυνας σε αυτόν της Έρευνας & Ανάπτυξης στους τομείς της βιομηχανίας και των επιχειρήσεων.

γ) Το Ισραήλ εκμεταλλεύτηκε τις ευκαιρίες που του δόθηκαν και μεγιστοποίησε την επιρροή του προβαλλόμενο ως ένα «start-up nation». Το Ισραήλ προβάλλει ως ένα καινοτόμο κράτος και (όπως παρουσιάστηκε στο τρίτο κεφάλαιο) δημιούργησε νέους θεσμούς, πολιτικές (για παράδειγμα πολιτικές προσέγγισης με τον αραβόφωνο πληθυσμό) και συνεργασίες (όπως με πολλές πολυεθνικές εταιρίες).

δ) Με τον τρόπο αυτό το Ισραήλ επέφερε αλλαγές στο χώρο της Μέσης Ανατολής, ο οποίος δε χαρακτηριζόταν παραδοσιακά από την προσήλωση στην καινοτομία, δημιουργώντας κόμβους τεχνολογίας και ευκαιρίες επενδύσεων σε νέους τομείς. Το Ισραήλ μεταμόρφωσε τις ευκαιρίες σε αλλαγές δημιουργώντας αξία για το ίδιο αλλά και ευκαιρίες ανάπτυξης και σταθερότητας για την ευρύτερη περιοχή.

ε) Ως επιχειρηματικό κράτος ανέλαβε ρίσκα, όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια και ανέλαβε δράση στο χώρο της τεχνολογίας ως επιχειρηματικό κράτος, αναγνωρίζοντας το διεθνές σύστημα ως ένα σύστημα αυτοβοήθειας.¹¹⁹

στ) Στα πλαίσια της στρατηγικής του επιχειρηματικού κράτους δημιούργησε συνεργασίες (κυρίως με εταιρίες τεχνολογίας, όπως η Cisco, η Intel και η Lucent από τις ΗΠΑ) οι οποίες με την απόκτηση ποσοστού ισραηλινών εταιριών, συγχωνεύσεις και εξαγορές, εισήγαγαν ροές επιχειρηματικών

¹¹⁹ Waltz K., Theory of International Politics

κεφαλαίων, της απαραίτητης τεχνογνωσίας και οδήγησαν στη δομή του οικοσυστήματος των ΤΠΕ.

ζ) Βασιζόμενο στην τεχνογνωσία του, το Ισραήλ δρα επιχειρηματικά σε διεθνές επίπεδο και έχει τοποθετηθεί στον πυρήνα των πρωτοπόρων κρατών της τεχνολογίας, κυρίως στο πεδίο των στρατιωτικών εξοπλισμών και των start-up επιχειρήσεων.

Πρέπει να τονιστεί ότι στα πλαίσια της δράσης του ως «επιχειρηματικό κράτος» αναλαμβάνει συγκεκριμένη επιχειρηματική δράση σε ένα ισχυρά ανταγωνιστικό περιβάλλον, όπως αυτό της τεχνολογίας. Το πλαίσιο δράσης του ως «επιχειρηματικό κράτος» είναι συγκεκριμένο, εφόσον εκμεταλλεύεται τους λιγιστούς πόρους που διαθέτει, χαρακτηριζόμενο από δημιουργικότητα, καινοτομία, ετοιμότητα και διάθεση για αλλαγή. Σε αυτό το πλαίσιο μεγιστοποιεί την εκμετάλλευση των ευκαιριών, τη λήψη αποφάσεων και τη δημιουργία υπεραξίας για το κράτος.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η περίπτωση του Ισραήλ αποτελεί μία χαρακτηριστική περίπτωση αναζήτησης status ενός «μικρού αλλά επιχειρηματικού κράτους». Οι καινοτόμες στρατηγικές του είναι αποτέλεσμα της μεγιστοποίησης των δυνατοτήτων του σε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό και εχθρικό περιβάλλον. Το χαρακτηριστικό της καινοτομίας αποτελεί κάποιες φορές στα μικρά κράτη μια αίσθηση εθνικής αποστολής. Στην περίπτωση του Ισραήλ και της Εσθονίας, αυτή η αίσθηση αποστολής καθοδηγείται από την αίσθηση εξωτερικής απειλής. Η πολιτική της Εσθονίας διαμορφώθηκε και από την εγγύτητά τους με τη Ρωσία, η οποία αποτελούσε ανέκαθεν απειλή, ενώ η απειλή για το Ισραήλ προέρχεται από τους γείτονες του και την ευρύτερη γεωπολιτική κατάσταση. Αναμφισβήτητα είναι ευκολότερο να καλλιεργηθεί αυτή η αίσθηση εθνικής αποστολής στα μικρά κράτη, ειδικά εάν έχουν βαθιά κουλτούρα συναινετικής πολιτικής. Είναι εύλογο ότι η κοινή πεποίθηση σχετικά με την ανάγκη ενός κράτους να καινοτομεί καθιστά ευκολότερη την ανάληψη μακροπρόθεσμων πολιτικών δεσμεύσεων, οι οποίες απαιτούνται για την υποστήριξη θεσμών καινοτομίας και επενδύσεων στην καινοτομία από επιχειρήσεις

Υπάρχει η γενικευμένη αντίληψη ότι οι τάσεις στην παγκόσμια οικονομία και πολιτική επικεντρώνονται συχνά στον αντίκτυπο της καινοτομίας και της ανταγωνιστικότητας που έχουν τα μεγάλα κράτη, δηλαδή οι ΗΠΑ, τα κράτη της Ευρώπης και η Ιαπωνία. Ωστόσο, η οικονομία της ανταγωνιστικότητας βασίζεται όλο και περισσότερο στην πρόσβαση στη γνώση, με τη μορφή δεξιοτήτων και ικανοτήτων, σε άλλα κράτη συμπεριλαμβανομένων των μικρότερων βιομηχανικών κρατών, με αποτέλεσμα οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης να συμπεριλαμβάνουν κι άλλα εθνικά συστήματα καινοτομίας. Τα μικρά αναπτυσσόμενα κράτη που δε διαθέτουν ευρεία τεχνολογική βάση, εκτεταμένες υποδομές ή πόρους επιστήμης και τεχνολογίας, διατρέχουν τον κίνδυνο να περιθωριοποιηθούν λόγω της αδυναμίας τους συμμετοχής στα διεθνή οικονομικά δίκτυα, εφόσον οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και τα δίκτυά τους στις αναδυόμενες τεχνολογίες καθορίζουν και ελέγχουν τις τεχνολογικές διαδρομές πέραν των εθνικών συνόρων. Ωστόσο, η απάντηση των μικρών κρατών αποτελεί η συμμετοχή

στην καινοτομία, την πρωτοπορία σε τεχνολογίες αιχμής και σε μια στρατηγική που να βασίζεται στην εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων τους, όπως η ευελιξία, η χρήση εξωτερικών δικτύων και η πολυεπίπεδη εξωτερική πολιτική, όπως ακριβώς το Ισραήλ.

Εν κατακλείδι, η ενέργεια ως πρότυπο σε έναν συγκεκριμένο τομέα πολιτικής αποτελεί έναν κρίσιμο τομέα στα πλαίσια της δράσης των μικρών κρατών, προκειμένου να ασκήσουν επιρροή σε διεθνές επίπεδο. Η δράση τους θα πρέπει να συνοδεύεται από επιτυχημένες εθνικές πολιτικές και διεθνή προβολή των πρωτοποριακών τους πρωτοβουλιών, υπερβαίνοντας τις δομικές αδυναμίες και τα μειονεκτήματα τους ως μικρά κράτη σε θέματα τεχνογνωσίας, κυρίως λόγω της έλλειψης οικονομικών μέσων για την ενίσχυση της τεχνογνωσίας τους. Ωστόσο, αν και είναι γεγονός ότι κάποια μικρά κράτη διαθέτουν ικανοποιητικούς οικονομικούς πόρους, η περίπτωση του Ισραήλ αποδεικνύει ότι μεγάλη σημασία σημείωσε στην αναζήτηση status αποτελεί η ενίσχυση της καινοτομίας και της τεχνογνωσίας, με την παράλληλη άσκηση επιτυχημένων πολιτικών στον τομέα των start-up επιχειρήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

ΕΤΕΚ. (2015, Ιούλιος). Πως Έγινε η Εσθονία Παγκόσμιος Πρωταθλητής της Τεχνολογίας . Επιστημονικό Τεχνικό Επιμελητήριο Κύπρου

Ήφαιστος, Π. και Πλατιάς Αθ. (1992). Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική. Αθήνα: Παπαζήση

Ήφαιστος, Π. (2004). Οι διεθνείς σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (Γ' έκδοση). Αθήνα: Ποιότητα.

Θουκιδίδης. (2008). Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου (Vol. 23). Αθήνα: Εστία.

Κολιόπουλος, Κων/νος (2008). Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα. Αθήνα: Ποιότητα.

Κουσκουβέλης, Η. (1997). Λήψη Αποφάσεων, Κρίση και Διαπραγμάτευση. Αθήνα: Παπαζήση.

Κουσκουβέλης, Η. (2004). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα : Ποιότητα.

Κουσκουβέλης, Η. Ι. (2000). Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική (2η εκδ.). Αθήνα: Ποιότητα.

Κουσκουβέλης, Η. (2015). Θεωρία Απόφασης στον Θουκιδίδη. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Λίτσας Σπυρίδων, Ν. (2014). ΙΛΙΑΔΑ και Διεθνής Πολιτική. Μία Θεωρητική Προσέγγιση. Βάρη Αττικής: Εκδόσεις Ποιότητα

Λίτσας, Σ. Ν. (2010). Πόλεμος και Ορθολογισμός. Θεωρητικές προεκτάσεις και στρατηγικές εφαρμογές. Βάρη Αττικής: Ποιότητα.

Παπασωτηρίου, Χ. (2009). Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα (2η Εκδ.). Αθήνα: Ποιότητα

Παρίσης , Ι. (2013, Δεκεμβριος). Η Ανάπτυξη της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας & Άμυνας. Άμυνα & Διπλωματία

Παρίσης, Ι. (2011). Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα. Αθήνα: Ινφογνώμων

Πλατιάς, Α. (2010). Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκιδίδη. Αθήνα: Εστίας

Διεθνής

Adamsky Dima, *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the United States, and Israel* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2010), 125–26.

Adamsky, *Culture of Military Innovation*, 117–19; Katz and Bohbot, *Weapons Wizards*, 9–12

Almor, Tamar & Heilbrunn, Sibylle. (2014). *Entrepreneurship in Israel: Theory and practice*. *American journal of entrepreneurship*. 6. 16-36.

Aflaki, E. Petridou & L. Miles (eds.) *Entrepreneurship in the Polis: Understanding Political Entrepreneurship*, London: Ashgate Publishing,

Baker Fox, A. (1965). *The Small States of Western Europe in the United Nations*. *International Organization*, 19 (3).

Baldacchino, G. (2012). *Meeting the Test of Time: Small States in 21st Century*. *Current Issues in Comparative Education*, 15 (1), 14-25.

Baldersheim, H., & Keating, M. (2015). *Small States in the Modern World. Vulnerabilities and Opportunities*. Northampton, MS, USA: Edward Elgar Publishing

Bergsmann, S. (2001). *Small States and Alliances (The Concept of Military Alliances)*.(E. Reiter, & H. Gartner, Eds.) Heidelberg: Physica.

Biro, G. (2001, 4). *Η Φιλία στη Διεθνή Πολιτική*. *International Relations Quarterly*, 2 (4).

Barnett, Michael N. “Culture, Strategy and Foreign Policy Change:: Israel’s Road to Oslo,” *European Journal of International Relations* 5, no. 1 (March 1, 1999): 25, doi:10.1177/1354066199005001001; Payne, “Persuasion, Frames and Norm Construction,” 39

Bitzinger Richard A, *Military-Technological Innovation in Small States: The Cases of Israel and Singapore*

Bitzinger Richard A, *Military-Technological Innovation in Small States: The Cases of Israel and Singapore*

Bull, H. (1977). *The Anarchical Society - A Study of Order in World Politics*.Macmillan Press Ltd.

Carr, E. H. (2000) *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939*. Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων (μετάφραση: Στροϊκού, Ηρ). Αθήνα: Ποιότητα

Marc R. DeVore, "Commentary on the Value of Domestic Arms Industries: Security of Supply or Adaptive Innovation?" *Defense Studies* 17, no. 3 (2017): 250

De La Horra, L. (2018, March 23). How Estonia - Yes, Estonia- Became One of the Wealthiest Countries in Eastern Europe. Foundation of Economic Education

Directorate of National Defence. (1996 - 1997). White Pages. Hellenic National Defence General Staff.

Domingo, F. (2014, December). The RMA Theory and Small States. *Military and Strategic Affairs*, 6 (3).

Dutta, S., A. Lopez-Claros, and I. Mia. 2005. *The Global Information Technology Report: Leveraging ICT for Development Israel—Factors in the Emergence of an ICT Powerhouse* Basingstoke: Palgrave Macmillan [http://www.augustolopezclaros.net/docs/GITR2006_32Israel_ltr.pdf]

Dziedzic, M. (1999, June). *Trouble States: How Troubling, How Manageable?* *Strategic Assessment* , p. 232.

Estonian Ministry of Defence. (2011). *National Defence Strategy*. Tallinn, Estonia: Estonian Ministry of Defence

Ferrer, Bernat Serdà. "Small states, status seeking and power in International Relations : a comparative between Qatar, Singapore and Rwanda." (2018).

Gartner, H. (1999). *Changing Alliances, Crisis Management, Military Intervention and Small States*. Loccum: Evangelische Akademie .

Frenkel, A. and Maital S. (2014). *Mapping National Innovation Ecosystems: Foundations for Policy Consensus*. Edward Elgar Publishing.

Getz, D., & Goldberg, I. (2016). *Best practices and lessons learned in ICT sector innovation : a case study of Israel*

Grand, C. (2012). *Smart Defense. Smart Defense and the Future of NATO: Can the Alliance Meet the Challenges of Twenty - First Century*. Chicago: The Chicago Council on Global Affairs.

Honkanen, K. (2002). *The Influence of Small States on NATO Decesion - Making*. FOI. Stockholm: Swedish Defence Research Agency.

Inbal Arieli. (2019) *Chutzpah: Why Israel Is a Hub of Innovation and Entrepreneurship*. HarperBusiness

- Joenniemi, P. (1998), 'From small to smart: reflections on the concept of small states,'
- Kaye, D., Nader, A., & Roshan, P. (2011). A Brief History of Israeli-Iranian Cooperation and Confrontation. In *Israel and Iran: A Dangerous Rivalry* (pp. 9-18). Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation.
- Keohane, R. O. & Nye, J. S (1971). Transnational relations and world politics: An introduction. *International organization*, 25(3).
- Keohane R. O. & Nye J. S. (1975). *Power and interdependence*. Boston: Little and Brown
- Keohane, R. (1969). 'Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization*.
- Keohane, R. (1971). The Big Influence of Small Allies. *Foreign Policy*.
- Klimburg Alexander and Heli Tirmaa-Klaar, "Cybersecurity and Cyberpower: Concepts, Conditions and Capabilities for Cooperation for Action Within the EU" (European Parliament, DG for External Policies of the Union, April 2011), <http://www.evi.ee/lib/cyber.pdf>.
- 10 Kon, F., Cukier, D., Melo, C., Hazzan, O. and Yuckle, H. (2014). A panorama of the Israeli software startup ecosystem: Technical report. <http://www.scribd.com/doc/226012989/APanorama-of-the-Israeli-Software-Startup-Ecosystem>
- Larson D., Paul T.V. & Wohlforth W. (2014). Status and World Order. In T.V. Paul, D. Larson & W. Wohlforth (Eds.) *Status in World Politics* (pp. 3-29). New York: Cambridge University Press
- Long, T. (2017). It's not the size, it's the relationship: from 'small states' to asymmetry. *International Politics*, 54 (2).
- Maass, M. (2017). *Small State in World Politics: The story of Small State Survival, 1648 - 2016*. Manchester: Manchester University Press.
- Maass, M. (2009). The Elusive Definition of the Small State. *International Politics*, 46 (1).
- Matthews, R., & Zhang Yan, N. (2007). Small Country "Total Defence": A Case Study of Singapore. *Defence Studies*, 7 (3).
- Mearsheimer, J. (2006). Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων. Μετάφραση Κ. Κολιόπουλος, Επιμέλεια Π. Ήφαιστος, Ηλ. Κουσκουβέλης. Αθήνα: Ποιότητα.

- Mearsheimer, & S. Walt (2007) *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, USA
- Mohammadzadeh B., *Status and Foreign Policy Change in Small States: Qatar's Emergence in Perspective*, University of Cambridge
- Morgenthau, H. (1948). *Politics Among Nations. The struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf
- Neumann, I. & De Carvalho, B. (2015). Introduction Small states and status. In. B. De Carvalho & I. Neumann (Eds.). *Small state status seeking Norway's quest for international standing* (pp. 1-21). Abingdon: Routledge
- Nye, Jr., J. S. (2008), *The Powers to Lead*, Oxford: Oxford University Press.
- Ofek, Elie, and Margot Eiran. "From Start-Up to Grown-Up Nation: The Future of the Israeli Innovation Ecosystem." Harvard Business School Case 517-066, December 2016. (Revised December 2018.)
- Pedi, R. (2016). *Theory of International Relations: Small States in the International System*. Thessaloniki.
- Pedi, R. (2017). Greece in the Aftermath of the Economic Crisis Needs to Change Its Strategy in the International System: Choosing Between Melians and David. In *The Internal Impact and External Influence of the Greek Financial Crisis*. Palgrave Macmillan, Cham.
- Pedi, Revecca & Sarri, Katerina. (2019). From the 'Small but Smart State' to the 'Small and Entrepreneurial State': Introducing a Framework for Effective Small State Strategies within the EU and Beyond. *Baltic Journal of European Studies*. 9. 3-19. 10.1515/bjes-2019-0001.
- Pedi, Revecca & Κουσκουβέλης, Ηλίας. (2019). Cyprus in the Eastern Mediterranean: A Small State Seeking for Status. 10.1007/978-3-319-90758-1_9.
- Peterson, M. (1986). *The General Assembly in World Politics*. Unwyin Hyman.
- Platias , A. (1986). *High Politics in Small Countries: An Inquiry into the Security Policies in Greece, Israel and Sweden*. University Microfilms International, Ann Arbor Mich.
- Reiter, E., & Gartner, H. (2001). *Small States and Alliances*. Heidelberg: Physica - Verlag.
- Renshon, Jonathan, *Fighting for Status* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2017)

- Rickli, J.-M. (2008, September). European Small States' Military Policies After Cold War: From Territorial to Niche Strategies. (T. & Group, Ed.) Cambridge Review of International Affairs, 21 (3).
- Schmidl, E. (2001). Small States and International Operations. In E. Reiter, & H. Gartner, Small States and Alliances (pp. 85 - 89). Berlin, Heidelberg: Springer – Verlag
- Senor, Dan and Saul Singer. "Start-up nation : the story of Israel's economic miracle." (2009).
- Shultziner, Doron. (2009). Contemporary Israel: Domestic Politics, Foreign Policy, and Security Challenges (review). Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies. 28. 177-179. 10.1353/sho.0.0508.
- Snyder, G. (1984, July). The Security Dilemma in Alliance Politics. World Politics, 36 (4), pp. 461 - 495.
- Steinmetz, R., & Wivel, A. (2010). Small States in Europe: Challenges and Opportunities. Burlington, VT, USA: Ashgate
- Stefanou V,(2005):Cyprus And The EU: The Road To Accession, London
- Stuart A. Cohen (1995) Small states and their armies: Restructuring the militia framework of the Israel defense force, Journal of Strategic Studies, 18:4, 78-93, DOI: 10.1080/01402399508437620
- Tamir Libel & Emily Boulter (2015): Unmanned Aerial Vehicles in the Israel Defense Forces, TheRUSIJournal,160:2, 68-75, DOI:10.1080/03071847.2015
- The world factbook-Israel<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>
- Thakur, R. (2006). The United Nations, Peace and Security. Cambridge University Press.
- Trolle Smed, U., & Wivel, A. (2017). Vulnerability Without Capabilities? Small States Strategy and the International Counter - Piracy Agenda. European Security, 26 (1).
- Thorhallsson, Baldur. (2006). The Size of States in the European Union: Theoretical and Conceptual Perspectives. Journal of European Integration. 28. 7-31. 10.1080/07036330500480490.
- Thorhallsson, Baldur & Wivel, Anders. (2006). Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know?. Cambridge

Review of International Affairs - CAMB REV INT AFF. 19. 651-668.
10.1080/09557570601003502.

Walt, S. (1987). *The Origins of Alliances*. Cornell University Press.

Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. New York: McGraw - Hill.

Wiberg, H. (1987). *The Security of Small Nations: Challenges and Defences*.
Journal of Peace Research, 24 (4).

Wiberg, H. (1996). Security problems of small nations. *Small states and the security challenge in the new Europe*.

Willem Honig, J. (2016). The tyranny of doctrine and modern strategy: Small (and large) states in a double bind. *Journal of strategic studies*, 39(2).

Wohlforth, W., De Carvalho, B., Leira, H., & Neumann, I. (2018). Moral authority and status in International Relations: Good states and the social dimension of status seeking. *Review of International Studies*, 44(3), 526-546.
doi:10.1017/S0260210517000560

Wohlforth, W. (2015). Conclusion: A small middle power. In B. De Carvalho & I. Neumann *Small state status seeking Norway's quest for international standing* (pp. 146-155). Abingdon: Routledge

Διαδίκτυο

<http://documents1.worldbank.org/curated/en/526981530526619514/pdf/Best-Practices-and-Lessons-Learned-in-ICT-Sector-Innovation-A-Case-Study-of-Israel.pdf>

https://hadinur1969.files.wordpress.com/2017/11/dan_senor_saul_singer-start-up_nation_the_story_of.pdf

<https://lifeclub.org/books/start-up-nation-dan-senor-and-saul-singer-review-summary>

<https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2019/07/hoffman.pdf>

<https://kritiki.gr/product/to-epixeirimatiko-kratos/>

https://embassies.gov.il/athens/AboutIsrael/Science_Academia_scholarships/Pages/innovation-entrepreneurship2015-universities_in_Israel.aspx

https://www.gov.il/en/departments/general/rd_chief_science

<https://che.org.il/en/>

<https://che.org.il/en/the-planning-and-budgeting-committee/>

Lemarchand, G. A., Leck, E., & Tash, A. (2016). Mapping research and innovation in the State of Israel (Vol. 5). UNESCO Publishing

<http://www3.weforum.org/docs/WEFTheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf>

<https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2019.pdf>

Samuel Neaman Institute, based on OCS data and publications. The Office of the Chief Scientist (OCS), n.d. R&D Incentive Programs. [Online] Available at:http://www.economy.gov.il/Publications/Publications/DocLib/RnD_Incentive_Programs_English.pdf

www.worldbank.org/en/publication/wdr2016/background-papers

<http://www.israelbusiness.org.il/startingyourbusiness/assistingcenters/MATIMOP>

<https://www.science.co.il/technology/Incubators.php>

<https://www.neaman.org.il/EN/Role-Research-UniversitiesNational-R-D>

<https://www.neaman.org.il/EN/Home>

<https://www.macrotrends.net/countries/ISR/israel/inflation-rate-cpi>

<https://israelit.pro/>

https://www.gov.il/en/departments/Units/israel_investment_center

<http://economy.gov.il/English/InternationalAffairs/InvestInIsrael/success/Pages/Cisco.aspx>

https://www.gov.il/en/departments/general/rd_chief_science

<https://israeltechfund.com/israel-tech-ecosystem>

<https://www.checkpoint.com/>

<https://www.wix.com/>

<https://www.seti.org/>

https://www.gov.il/en/departments/general/rd_chief_science

<https://che.org.il/en/>

<https://che.org.il/en/the-planning-and-budgeting-committee/>

<https://www.justice.gov.il/En/Units/ILPO/Pages/default.aspx>

<https://www.theguardian.com/world/2019/sep/01/israel-anti-tank-missiles-fired-from-lebanon-military-says>

<https://www.rafael.co.il/worlds/air-missile-defense/>

<https://www.rafael.co.il/worlds/land/trophy-aps/>

<https://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/PressReleases/Pages/060809e.aspx>

<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-52358479>

<https://www.csis.org/analysis/significance-israel-uae-deal>

<https://data.oecd.org/israel.htm>

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>

<https://countryeconomy.com/gdp/israel?year=2017>

https://www.gov.il/en/departments/guides/fuel_market

<https://www.eia.gov/international/analysis/country/ISR>

<https://e-estonia.com/>

“EU Cyber Security and Defence: Time to Act Now! Tunne Kelam MEP - 22/11/2012 - EPP Group,” EPP Website, November 22, 2012, <http://arc.eppgroup.eu/press/showpr.asp?prcontroldoctypeid=1&prcontrolid=11543&prcontentid=19197&prcontentlg=en>

“Digital Agenda: Tech CEOs and Leaders Kickstart New EU Cloud Computing Board,” Europa.eu, November 19, 2013, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1225_en.htm

NATO and Cyber Defence,” *NATO Website*, http://www.nato.int/cps/en/SID-E25B9FFA-EDB95166/natolive/topics_78170.htm?

“Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace” (European Commission, February 7, 2013), http://eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf.

<https://www.norway.no/en/missions/nato/values-priorities/peace-stability-sec/>

<https://ccdcoe.org/>

Cyber Security Strategy of Estonia,” 3.

Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union and the Charter of Fundamental Rights of the European Union” (Council of the European Union, November 12, 2012), 4, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st06/st06655-re07.en08.pdf>.

<https://www.nytimes.com/2016/09/14/world/middleeast/israel-benjamin-netanyahu-military-aid.html>

<https://www.idf.il/en/minisites/wars-and-operations/operation-northern-shield/>

<http://www.scribd.com/doc/226012989/APanorama-of-the-Israeli-Software-Startup-Ecosystem>

https://www.gov.il/en/departments/Units/israel_investment_center

<tps://innovationisrael.org.il/en/page/programs>

<https://www.gov.il/en/departments/units/ica>